

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία(ΜΔΕ)

του Αλέξανδρου Ζύκα

Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις στο διάστημα 1971-1991 και ο
ρόλος της ελληνικής εθνικής μειονότητας

A.M.: ΜΘ21013

Επιβλέπουσα: Καθηγήτρια Κωνσταντίνα Μπότσιου

A' βαθμολογητής: Καθηγητής Πέτρος Λιάκουρας

B' βαθμολογητής: Καθηγητής Αριστοτέλης Τζιαμπίρης

Αθήνα 2023

Το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος. / The intellectual work fulfilled and submitted based on the delivered master thesis is exclusive property of mine personally. Appropriate credit has been given in this diploma thesis regarding any information and material included in it that have been derived from other sources. I am also fully aware that any misrepresentation in connection with this declaration may at any time result in immediate revocation of the degree title.

Ο υπογράφων

Αλέξανδρος Ζύκα

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΑΜ	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο(Ελλάδας)
ΕΔΑ	Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά
ΕΔΕΣ	Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος
ΕΛΑΣ	Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
ΕΜ	Εθνικό Μέτωπο(Αλβανίας)
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΡΕ	Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΚΕΑ	Κόμμα Εργασίας Αλβανίας
ΚΕΑΔ	Κόμμα Ένωση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ΚΚΑ	Κομμουνιστικό Κόμμα Αλβανίας
ΚΚΒ	Κομμουνιστικό Κόμμα Βουλγαρίας
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΚΚΚ	Κομμουνιστικό Κόμμα Κίνας
ΚΚΣΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Σοβιετικής Ένωσης
ΚτΕ	Κοινωνία των Εθνών
ΜΑΒΗ	Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Βορείου Ηπείρου
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΠΟΑΚ	Πανηπειρωτική Ομοσπονδία Αμερικής και Καναδά
CIA	Central Intelligence Agency
LANÇ	Εθniko-απελευθερωτικό Αντιφασιστικό Κίνημα(Αλβανίας)
NATO	Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	4
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
<u>Κεφάλαιο 1</u> : Η ελληνική εθνική μειονότητα.....	13
Γεωγραφική περιοχή και πληθυσμιακή σύσταση.....	13
Νομικό πλαίσιο.....	15
Ιστορική εξέλιξη.....	18
<u>Κεφάλαιο 2</u> : Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις ως το 1971.....	27
Η αλβανική εμπλοκή στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο.....	27
Η επίδραση του σχίσματος Τίτο-Στάλιν.....	30
Η επιχείρηση Valuable.....	32
Οι σχέσεις από το 1953 ως και την αλβανο-σοβιετική ρήξη.....	35
Η προσέγγιση της Αλβανίας με τη Κίνα.....	38
Οι εξελίξεις στις δύο πλευρές το διάστημα 1967-68.....	41
Η επανέναρξη των ελληνοαλβανικών σχέσεων.....	44
<u>Κεφάλαιο 3</u> : Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις: 1971-1991.....	48
Οι σχέσεις από το 1971 ως το 1985.....	48
Οι σχέσεις από την επανέναρξη ως την πτώση της δικτατορίας.....	48
Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο.....	52

Η εξωτερική πολιτική της Νέας Δημοκρατίας, 1974-1980.....	55
Οι εξελίξεις στις σινο-αλβανικές σχέσεις μέχρι το θάνατο του Μάο.....	59
Η περίοδος της αλβανικής απομόνωσης.....	63
Ο ρόλος του γιουγκοσλαβικού παράγοντα και η κρίση του Κοσόβου το 1981.....	65
Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία και η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1981-1985.....	68
Η πολιτική της περεστρόικα και της γκλασνόστ.....	72
Η άνοδος του Ραμίζ Αλία.....	75
Η εξωτερική πολιτική του ΠΑΣΟΚ, 1985-89.....	77
Η άρση της εμπόλεμης κατάστασης.....	78
Οι εξελίξεις στον ανατολικό συνασπισμό και η πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος, 1989-91.....	80
<u>Κεφάλαιο 4</u> : Η επίδραση της μειονότητας στις ελληνοαλβανικές σχέσεις.....	82
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	92
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	95

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η συγγραφή μιας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας είναι από μόνη της ένα εγχείρημα απαιτητικό με αρκετές δυσχέρειες. Η επιλογή όμως του θέματος σχετικά με τις ελληνοαλβανικές σχέσεις και το πώς αυτές επηρεάστηκαν ή όχι από την ελληνική εθνική μειονότητα της Αλβανίας αυξάνει τις ερευνητικές απαιτήσεις.

Αυτό συμβαίνει τόσο λόγω του μικρού αριθμού βιβλιογραφικών αναφορών πάνω στο θέμα όσο και το ότι το κράτος της Αλβανίας ήταν-κι ενδεχομένως να είναι ακόμη- μια *terra incognita* για το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου. Το ότι αυτή μάλιστα συνορεύει με την Ελλάδα, κάνει ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη για τη παρουσίαση των διμερών σχέσεων της Ελλάδας με αυτή τη χώρα, δεδομένου ότι σε αυτή τη χώρα κατοικεί ακόμη ελληνικός πληθυσμός.

Αυτό το σημείο είναι το κατάλληλο για να εκφράσω τις ευχαριστίες μου για αυτό το εγχείρημα. Μεγάλο μέρος των ευχαριστιών μου πηγαινει προς την επιβλέπουσα της παρούσας εργασίας, Καθηγήτρια Κωνσταντίνα Μπότσιου, η οποία μετά από συζήτηση με βοήθησε στον καλύτερο προσδιορισμό του θέματος, ενώ μου έδωσε και τις απαιτούμενες κατευθυντήριες γραμμές για να γίνει καλύτερη η παρουσίαση του. Ευχαριστίες επίσης πρέπει να αποδοθούν στους φίλους που είτε συζητούσαμε για τέτοια ζητήματα γενικότερα είτε απλώς άκουγαν τους προβληματισμούς μου πάνω στο θέμα. Οι συζητήσεις που είχα μαζί τους με έκαναν καλύτερο και σοφότερο.

Τέλος, ειδικότερες ευχαριστίες πηγαινουν στους γονείς μου, τον Θανάση και την Έλλη, τους οποίους όχι μόνο ευχαριστώ για την αμέριστη υποστήριξη που μου έδωσαν σχετικά με την επιθυμία μου να στραφώ στην ιστορία και τις διεθνείς σχέσεις σε όλο το διάστημα των σπουδών μου, προπτυχιακών και μεταπτυχιακών, αλλά και για το ότι με κατατόπισαν σε ένα βαθμό ως προς τις πληροφορίες. Όντας άνθρωποι που έμεναν στην Αλβανία αυτή τη περίοδο-με τη μητέρα μάλιστα να είναι μειονοτική- η συμβολή τους για την εκπόνηση αυτής της διπλωματικής ήταν ουσιαστική. Τους αφιερώνω αυτή την εργασία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία φιλοδοξεί να παρουσιάσει από τη μία πλευρά τις ελληνοαλβανικές σχέσεις από την επανέναρξή τους το 1971 μέχρι και τη κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού το 1991 κι από την άλλη πλευρά τον ρόλο που είχε σε αυτές η ελληνική εθνική μειονότητα της Αλβανίας. Η επιλογή του συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος, έγινε καθώς μόλις το 1971 ξεκίνησαν οι πρώτοι διάυλοι επικοινωνίας μεταξύ των δύο χωρών, λόγω και του δύσκολου παρελθόντος. Ειδικότερα, η Αλβανία επιτέθηκε στην Ελλάδα μαζί με την Ιταλία-όντας προτεκτοράτο της-στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ υπήρχαν προστριβές με την ελληνική μειονότητα από τη μία πλευρά και από την άλλη με τις αλβανικές διεκδικήσεις για τους Τσάμηδες.

Η παρουσίαση των ελληνοαλβανικών σχέσεων είναι από μόνη της ένα δύσκολο εγχείρημα, για τον βασικό λόγο πως το αλβανικό εθνικό κίνημα αναπτύχθηκε πολύ μεταγενέστερα από το αντίστοιχο ελληνικό. Ο βασικός λόγος έγκειται στο γεγονός ότι στην οθωμανική περίοδο, υπήρξε μεγάλος αριθμός Αλβανών που μεταστρέφονταν στο Ισλάμ, δηλώνοντας με αυτό τον τρόπο την πίστη τους στον Οθωμανό Σουλτάνο. Η ανταμοιβή τους ήταν η είσοδός τους στα υψηλά κλιμάκια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπως έγινε με την οικογένεια των Κιοπρουλού, που μονοπώλησαν το συγκεκριμένο αξίωμα.¹ Εντός του οθωμανικού πλαισίου, Αλβανοί έμποροι που δραστηριοποιήθηκαν σε σημαντικά αστικά κέντρα προώθησαν έντονα τη δημιουργία γραπτής αλβανικής γλώσσας, ως τον απαιτούμενο συνδετικό κρίκο του εθνικού τους κινήματος. Η απόφαση όμως της Υψηλής Πύλης να απαγορευθεί η ίδρυση σχολείων που θα δίδασκαν την αλβανική γλώσσα, τους οδήγησε να αντιδράσουν έντονα και να πετύχουν τελικά τη δημιουργία σχολείου μόλις το 1881 στο Αργυρόκαστρο.²

Οι εξελίξεις όμως στην Οθωμανική αυτοκρατορία μετά την υπογραφή της συνθήκης του Βερολίνου, ώθησαν τους Αλβανούς εθνικιστές να προχωρήσουν στη δημιουργία συνδέσμου στο Πρίζρεν του Κοσόβου(Lidhja e Prizrenit). Ο σκοπός αυτού του

---

¹René Ristelhueber, *Ιστορία των Βαλκανικών λαών*, μτφρ.: Αναστασία Μεθενίτη-Αθανάσιος Στεφάνης, Αθήνα 2005, σ. 98.

²Λένα Διβάνη, *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας(1830-1947). Απόπειρα πατριδογνωσίας*, Αθήνα 2010, σσ. 433-434.

Συνδέσμου ήταν η παρεμπόδιση του διαμοιρασμού των αλβανικών εδαφικών διεκδικήσεων στα άλλα βαλκανικά κράτη. Οι αντιδράσεις αυτές των Αλβανών εθνικιστών έδωσαν το πάτημα στην Υψηλή Πύλη να τις χρησιμοποιήσει προκειμένου να αποφευχθεί ο διαμελισμός της αυτοκρατορίας.³ Παρά τη προσωρινή αυτή τύποις συμμαχία, η όλο και διαρκής κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας σε συνδυασμό με τις διώξεις που υπέστησαν οι Αλβανοί από τις οθωμανικές αρχές, τους ώθησαν τελικώς στο να απεργαστούν τη δημιουργία του δικού τους εθνικού κράτους. Μέχρι όμως να εμφανιστεί το αλβανικό κράτος, είχε προωθηθεί η ιδέα περί δυαρχικού ελληνο-αλβανικού κράτους, καθώς κι οι δύο εθνικισμοί είχαν ως κοινό εχθρό τον «σλαβικό κίνδυνο» ο οποίος ήταν υπαρκτός σε εδάφη που διεκδικούσαν τα δύο εθνικιστικά κινήματα.

Η παρούσα εργασία όμως δεν θα μπορούσε να μην αναφερθεί και στη παρουσία των Ελλήνων στην Αλβανία, των “Βορειοηπειρωτών”. Όπως και το αλβανικό κράτος, έτσι κι οι Έλληνες της Αλβανίας μπορούμε να πούμε πως αποτελούν ένα ανεξερεύνητο πεδίο για το ελληνικό κράτος. Η παρουσία των Ελλήνων σε άλλες περιοχές που θεωρήθηκαν πολύ πιο σημαντικές για τη πραγματοποίηση των εθνικών στόχων, πχ. στη Μακεδονία, τη Θράκη και τη Μικρά Ασία, και οι οποίες αποτέλεσαν πεδίο ανταγωνισμών με εξίσου ανταγωνιστικά εθνικά κινήματα-το βουλγαρικό και το τουρκικό-μείωσαν το ενδιαφέρον για την Ήπειρο και τους Έλληνες που διέμεναν σε αυτή τουλάχιστον μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα. Η κατάσταση αυτή άλλαξε σε ένα βαθμό μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων, οπότε κι η Ελλάδα απέκτησε κοινά σύνορα με την Αλβανία. Όπως και στις άλλες περιοχές, οι Έλληνες της Αλβανίας-όντας γηγενείς-έχουν τα ίδια ήθη, έθιμα και θρησκευτικές παραδόσεις με τους Έλληνες της ελλαδικής Ηπείρου. Από τη στιγμή μάλιστα, που η εξέλιξη του αλβανικού κράτους σε ένα βαθμό συνδέθηκε με τη παρουσία της μειονότητας, η θρησκεία και πολύ περισσότερο η γλώσσα ήταν οι συνδετικοί κρίκοι με το εθνικό κέντρο.

Η επικράτηση των Αλβανών κομμουνιστών μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου αποτέλεσε σημαντική τομή στην αλβανική ιστορία, καθώς το νέο κομμουνιστικό καθεστώς άλλαξε ραγδαία τον χαρακτήρα της αλβανικής κοινωνίας,

---

³Διβάνη, *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας*, σσ. 436-438.

καθώς από μια κοινωνία προ-νεωτερικού τύπου έγινε, σε πολλές με βίαιο τρόπο, μια μοντέρνα ευρωπαϊκή κοινωνία.⁴ Σε αυτή την εξέλιξη δε θα μπορούσαν να απέχουν οι Έλληνες, οι οποίοι συστρατεύθηκαν με τους κομμουνιστές, καθώς αυτό θεωρήθηκε ως η πιο συμφέρουσα λύση.

Η μεθοδολογία που επιλέχθηκε για τη συγγραφή της παρούσας εργασίας είναι η αφηγηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση. Ενώ όμως για τη περίοδο μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υπάρχει ένας ικανοποιητικός αριθμός μελετών,⁵ οι μελέτες που αφορούν τη μεταπολεμική κομμουνιστική περίοδο είναι λιγιστές καθώς είτε γιατί περιγράφουν τη κατάσταση σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα,⁶ είτε γιατί επικεντρώνονται σε συγκεκριμένα θέματα της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, όπως είναι η εκπαίδευση.⁷ Οι περισσότερες πηγές ως επί το πλείστον μελετούν την ελληνική μειονότητα και τις ελληνοαλβανικές σχέσεις κάτω από το μεταψυχροπολεμικό πρίσμα και το πώς μπορούν να εξομαλυνθούν οι σχέσεις των δύο χωρών.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η συνοπτική παρουσίαση της μειονότητας από γεωγραφικής και νομικής άποψης, ενώ ακολουθείται από μια σύντομη ιστορική αναδρομή μέχρι και το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς η μειονότητα επηρέασε σε ένα βαθμό την εξέλιξη του νεοπαγούς αλβανικού κράτους. Αυτό φάνηκε

---

⁴Σε συνέντευξή της στην εφημερίδα *Καθημερινή*, η γυναίκα του Ενβέρ Χότζα Νετζίμιε (Nexhmije Hoxha) δήλωσε ότι οι πολιτικές του ΚΕΑ στόχευαν στη δημιουργία ενός κράτους από την αρχή, καθώς η Αλβανία "δεν είχε περάσει τον καπιταλισμό, πήγαμε απευθείας από τη φεουδαρχία στον σοσιαλισμό". Σταύρος Τζίμας, «Συνομιλώντας με τη «μαύρη χήρα των Βαλκανίων»: Μία αδημοσίευτη συνέντευξη της χήρας του Ενβέρ Χότζα στην «Κ», εφ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα 3 Μαρτίου 2020

⁵Βλ. ενδεικτικά Βασιλίας Κόντης, *Ελληνισμός της Βόρειας Ηπείρου και ελληνοαλβανικές σχέσεις*, τομ. 1(1897-1918), τομ. 2(1919-1921), Αθήνα 1995 και Κόντης, «Το Ηπειρωτικό ζήτημα και η διευθέτηση των συνόρων», στο Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, *Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου και η Ελλάδα. Συμπόσιο. 75 χρόνια από την απελευθέρωση της Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 16-18 Νοεμβρίου 1998· Panayotis Pipinelis, *Europe and the Albanian Question*, Σικάγο 1963· Θάνος Αναγνωστόπουλος-Παλαιολόγος, *Ελλάς και Αλβανία στις αρχές του εικοστού αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1995· Χριστίνα Κίτσου-Πιτουλή, *Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις και το βορειοηπειρωτικό ζήτημα κατά τη περίοδο 1907-1914*, Αθήνα 1997

⁶Βλ. αναλυτικά Ευφροσύνη Κολιού, *Η ελληνική μειονότητα στην Αλβανία. 1950-1967*, Θεσσαλονίκη 2018.

⁷Βλ. ενδεικτικά Σταμάτης Γεωργούλης, «Το καθεστώς των ελληνικών σχολείων από την ίδρυση του αλβανικού κράτους μέχρι σήμερα», στο Συλλογικό, *Ο ελληνισμός της Αλβανίας*, επιμ.: Θάνος Βερέμης, Θεόδωρος Κουλουμπής, Ηλίας Νικολακόπουλος, Αθήνα 1995, σσ. 183-242· Γεώργιος Παπαδόπουλος, *Η Ελληνική Εθνική Μειονότητα εις την Αλβανίαν και το σχολικόν αυτής ζήτημα, 1929-1971*, Ιωάννινα 1981· Αθανάσιος Πασχάλης, *Τα μεταπολεμικά αναγνωστικά της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας. Γλωσσική και ιδεολογική προσέγγιση*, Αθήνα 1998

και από το γεγονός πως ένας σημαντικός αριθμός Ελλήνων μειονοτικών πολέμησε από κοινού με τους Αλβανούς κομμουνιστές, συμμετέχοντας ενεργά στην απελευθέρωση της χώρας από τις δυνάμεις του Άξονα.

Το δεύτερο κεφάλαιο επιχειρεί μια σύντομη αναδρομή τόσο στις προβληματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χώρων-λόγω και του Ψυχρού Πολέμου που ακολούθησε-όσο και στις γεωστρατηγικές επιλογές της Αλβανίας, με τη χώρα αρχικά να είναι δορυφόρος της Σοβιετικής Ένωσης ως το 1961. Το αρχικό όμως σχίσμα με τη Γιουγκοσλαβία, κατέδειξε ότι η αλβανική εξωτερική πολιτική ασκούταν με κριτήριο και την ιδεολογική καθαρότητα. Αυτός ένας από τους λόγους που οδήγησαν την Αλβανία να στραφεί προς τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας του Μάο Τσε-τούνγκ. Η sino-αλβανική προσέγγιση επιβεβαιώθηκε πλήρως μετά και την αποχώρηση της Αλβανίας από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας το 1968, λόγω της σοβιετικής εισβολής στη Τσεχοσλοβακία. Η χρονιά αυτή όμως είναι σημαντική, καθώς ξεκινάει κι οι πρώτες διερευνητικές επαφές με την ελληνική πλευρά, η οποία είναι απομονωμένη από τις υπόλοιπες δυτικές χώρες, λόγω της επιβολής του στρατιωτικού πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου 1967.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται η παρουσίαση των ελληνοαλβανικών σχέσεων από το 1971 μέχρι και τη πτώση του ανατολικού συνασπισμού το 1991, το οποίο είναι και το θέμα της εργασίας. Πέραν όμως αυτού θα επιχειρηθεί και η παρουσίαση των δύο σχολών σκέψης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη Μεταπολίτευση. Η αλβανική πλευρά βρήκε στο πρόσωπο του ελληνικού στρατιωτικού καθεστώτος την ευκαιρία να έλθει σε επαφή με τον υπόλοιπο κόσμο. Η πτώση όμως του πραξικοπήματος λόγω της διπλής τουρκικής εισβολής στη Κύπρο το 1974 και η άνοδος της Νέας Δημοκρατίας του Κωνσταντίνου Καραμανλή άλλαξαν τα δεδομένα. Παρά την αρχική υποστήριξη που παρείχε η Αλβανία-σε συμβολικό βέβαια επίπεδο-στην ελληνική πλευρά, η άνοδος του Καραμανλή έβαλε ένα τέλμα στην φρέσκια ακόμη απόπειρα προσέγγισης. Η ελληνική αποχώρηση από το NATO μετά τη τουρκική εισβολή, οδήγησε τον Κωνσταντίνο Καραμανλή να στραφεί μεν στον ανατολικό συνασπισμό αλλά όχι στο να επιδιώξει την εξομάλυνση των σχέσεων με την Αλβανία. Η αλβανική πλευρά όμως είχε κι εκείνη τα δικά της προβλήματα με την εξωτερική της πολιτική, καθώς η συμμαχία με τη Κίνα είχε αρχίσει να έχει τους

πρώτους τριγμούς, λόγω της σινο-αμερικανικής προσέγγισης στην οποία απέδωσε μεγαλύτερη σημασία η κινεζική πλευρά. Οι τριγμοί αυτοί οδήγησαν σε οριστική ρήξη μετά τον θάνατο του Μάο το 1976, καθώς η Αλβανία απομακρύνθηκε και από τη Κίνα, με αποτέλεσμα να είναι πλήρως απομονωμένη χωρίς να ανήκει σε κάποιου είδους συμμαχία.

Η επικράτηση όμως του ΠΑΣΟΚ στις ελληνικές εκλογές το 1981, έδωσε στην Αλβανία μία ακόμη ευκαιρία να επαναπροσδιορίσει τη σχέση της με την Ελλάδα αλλά και το αντίστροφο. Ο Έλληνας πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου, μαζί με τον υπουργό Εξωτερικών του Κάρολο Παπούλια προσπάθησαν να έρθουν σε επαφή με την Αλβανία, προκειμένου να μην υπάρξει ένα γενικότερο αποσταθεροποιητικό πλαίσιο στα Βαλκάνια, καθώς είχε προηγηθεί ο θάνατος του Τίτο το 1980, ενώ είχε ακολουθήσει και μια σοβαρή κρίση στο Κόσοβο, λόγω των εκεί αλβανικών διαδηλώσεων. Καθώς η Ελλάδα δεν αντέδρασε σε αυτή την εξέλιξη, λόγω και του Κυπριακού, επιχείρησε κυρίως να στραφεί στην ομαλοποίηση των σχέσεων με την Αλβανία. Η απόφαση όμως αυτή της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ προκάλεσε έντονες αντιδράσεις τόσο των πολιτικών κομμάτων όσο και των Βορειοηπειρωτών που βρίσκονταν στην Ελλάδα αλλά και την Αμερική. Το αποκορύφωμα αυτής της σύγκρουσης αποτέλεσε η απόφαση για άρση του εμπολέμου με την Αλβανία το 1987, με το κλίμα για τη κυβέρνηση στο εσωτερικό να είναι ιδιαίτερα βαρύ λόγω του συγκεκριμένου θέματος. Το κλίμα όμως και για την Αλβανία δεν ήταν καλό, λόγω του θανάτου του ΓΓ του ΚΕΑ Ενβέρ Χότζα το 1984 και την άνοδο στην εξουσία του πιο αδύναμου Ραμίζ Αλία. Οι εξελίξεις μάλιστα στο Ανατολικό μπλοκ από το 1989 μέχρι και το 1991 επηρέασαν δραματικά και την Αλβανία, όπου το σοσιαλιστικό καθεστώς κατέρρευσε.

Στο τελευταίο κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η παρουσίαση της επίδρασης της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας. Ποιες επιδράσεις δέχθηκαν από το αλβανικό εκπαιδευτικό σύστημα; Σε ποιο βαθμό επηρεάστηκε η άσκηση των θρησκευτικών τους δικαιωμάτων; Ποια ήταν η παρουσία τους στις κομματικές δομές; Επέτρεψε το καθεστώς τη δημοσίευση ελληνικών εφημερίδων; Πώς επηρεάστηκε η εθνική τους συνείδηση από τις πολιτικές του αλβανικού κράτους;

Τέλος, στα συμπεράσματα περιγράφονται συνοπτικά οι δύο σχολές σκέψης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, το κατά πόσον η μειονότητα επέδρασε στις ελληνοαλβανικές σχέσεις, ενώ γίνεται και λόγος για τη κατάσταση της μειονότητας από το 1991 μέχρι και σήμερα, τόσο από την αλβανική όσο και από την ελληνική σκοπιά.

Για πρακτικούς λόγους, τα αλβανικά τοπωνύμια και τα ονόματα παρατίθενται στην ελληνική γλώσσα με βάση τη φωνολογία τους στην αλβανική γλώσσα ενώ σε παρένθεση παρατίθεται κι η πρωτότυπη γραφή τους στην αλβανική.

Η ελληνική εθνική μειονότητα

Γεωγραφική περιοχή και πληθυσμιακή σύσταση

Σε γεωγραφικό επίπεδο, η ελληνική μειονότητα αποτελούνταν κυρίως από 99 χωριά τα οποία εκτείνονταν μεταξύ Αργυροκάστρου(Gjirokaštër) και Αγίων Σαράντα(Sarandë), με το βορειότερο τμήμα να είναι η πόλη της Χιμάρας(Himarë) και τα χωριά Δρυμάδες και Παλάσα και το δυτικό να φτάνει μέχρι τη Κορυτσά(Korçë).⁸ Συνολικά, οι περιοχές αυτές-μαζί και με τη περιοχή της Πρεμετής(Përmet)-αντιστοιχούν στη γεωγραφική αλλά και ιστορική περιοχή της Ηπείρου, ειδικότερα δε στο βόρειο τμήμα της-εξ ου κι ο όρος Βόρεια Ήπειρος.⁹ Ο ίδιος ο μελλοντικός ΓΓ του ΚΕΑ Ενβέρ Χότζα μάλιστα είχε καταγωγή από το Αργυρόκαστρο, μία πόλη με μειονοτικό στοιχείο που δεν ήταν όμως πλειοψηφικό.¹⁰ Αυτά τα χωριά βρίσκονται αποκλειστικά στις νότιες περιοχές της χώρας. Κεντρικά στοιχεία της μειονότητας είναι η χρήση ελληνικών ονομάτων, και της ελληνικής γλώσσας γενικότερα και η λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας.¹¹ Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ πως στις περιοχές της μειονότητας εξαιρέθηκαν αυτές της Κορυτσάς, της Κολόνιε (Kolonjë) και του Λεσκοβικίου(Leskovik) καθώς υπήρχε και συμπαγής ελληνικός πληθυσμός αλλά και βλαχόφωνος πληθυσμός, με τον δεύτερο να είναι διάσπαρτος.¹²

Ειδικότερα, οι τρεις περιφέρειες που διαβιεί η μειονότητα είναι των Αγίων Σαράντα, του Αργυροκάστρου και της Αυλώνας(Vlorë). Στην Αυλώνα, και κατά μήκος του βόρειου Ιονίου, βρίσκουμε τη περιοχή της Χιμάρας και τα κοντινά χωριά που, όπως αναφέρθηκε ήδη, αποτελούν τις βορειότερες περιοχές που διαμένουν οι Έλληνες. Στις άλλες δύο περιφέρειες, το νοτιότερο όριο τους είναι τα ελληνοαλβανικά σύνορα και φτάνουν μέχρι το Λιμπόχοβο και τη Δερβιτσάνη(Dervizan)-για τη περιφέρεια Αργυροκάστρου, τα χωριά Βλαχουΰψηλοτέρα και Μπιοβίζντα (Biovizhdë) για τη

---

⁸Σπυρίδων Σφέτας, *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία*, τ. Β': Από το Μεσοπόλεμο στη λήξη του Ψυχρού Πολέμου (1919-1989), Θεσσαλονίκη 2011, σ. 163.

⁹Σταύρος Γ. Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία: 50 χρόνια αμοιβαίας δυσπιστίας, Οι διμερείς σχέσεις και η εθνική ελληνική μειονότητα της Βορείου Ηπείρου 1945-1991*, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 391.

¹⁰Niko Ago, «Ελληνοαλβανικές σχέσεις στον Ψυχρό Πόλεμο. Η ιστορία πίσω από τα συρματοπλέγματα», στο Συλλογικό, *Ελλάδα και Αλβανία στον Ψυχρό Πόλεμο: πολιτικές, ιδεολογίες, νοσοτροπίες*, επιμ.: Ν. Μαραντζίδης – Η. Σκουλίδας, Αθήνα 2021, σ. 260.

¹¹Hugh Poulton, *The Balkans. Minorities and states in conflict*, πρόλογος: Milovan Djilas, Λονδίνο 1994 (ανατύπωση), σ. 198.

¹²Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 391.

Πρεμετή και για τους Αγίους Σαράντα το όριο φτάνει μέχρι τη Μουζίνα(Muzinë) και το Λευτεροχώρι στα βόρεια ενώ στα νοτιοδυτικά εκτείνεται από το χωριό Βρωμερό μέχρι και τις ακτές του Ιονίου, περιλαμβάνοντας τον αρχαίο οικισμό του Βουθρωτού (Butrint).¹³

Το πληθυσμιακό επίπεδο της μειονότητας είναι ακόμη πιο περίπλοκο. Αυτό οφείλεται στο ότι η ελληνική διασπορά έχει ισχυριστεί πως οι Έλληνες της Αλβανίας ανέρχονται σε 400.000. Αυτοί οι ισχυρισμοί βασίζονται σε προηγούμενες ιστορικές ενδείξεις για τους ελληνικούς πληθυσμούς, στους καταλόγους των ελληνικών σχολείων καθώς και στους πιστούς της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Αλβανία. Βέβαια, εδώ θα πρέπει να σημειωθεί πως οι πιστοί της ορθόδοξης εκκλησίας δεν ήταν ελληνικής καταγωγής αλλά μιλούσαν διάφορες γλώσσες-αλβανικά, σερβικά, σλαβομακεδονικά, βλάχικα. Καθώς δηλαδή πολλοί αλλόγλωσσοι πληθυσμοί χρησιμοποιούσαν την επίσημη γλώσσα της εκκλησίας-που ήταν η ελληνική-αυτοί συμπεριλήφθηκαν στους υπολογισμούς για τον πληθυσμό της μειονότητας.¹⁴ Συνολικά, μπορεί να ειπωθεί ότι η εθνική ελληνική μειονότητα αντιστοιχεί στο 1% με 5% περίπου του συνολικού πληθυσμού της Αλβανίας.¹⁵ Σε ακριβή νούμερα, ο αριθμός των Ελλήνων ενδεχομένως να κυμαινόταν μεταξύ 56.500 και 61.000 κάτοικων.¹⁶

---

¹³Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 392.

¹⁴Roulton, *The Balkans*, σ. 198.

¹⁵Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 391.

¹⁶Λάμπρος Μπαλτσιώτης, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Μια προσπάθεια προσέγγισης σε μια μεταβατική κοινωνία», στο Συλλογικό, *Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, επιμ.: Κωνσταντίνος Τσιστελίκης-Δημήτρης Χριστόπουλος, Αθήνα 2003, σσ. 45-125, σ. 68

Νομικό πλαίσιο

Μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, και την αναγνώριση της αλβανικής ανεξαρτησίας, η χώρα έγινε επίσημα μέλος της ΚτΕ στις 2 Οκτωβρίου του 1921. Κατά την είσοδο της χώρας στην ΚτΕ, ο Αλβανός αντιπρόσωπος Φαν Νόλι συμφώνησε με δήλωσή του να κατοχυρωθούν τα προνόμια της ελληνικής μειονότητας που ζούσε στη χώρα. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι τα προνόμια αυτά δεν προέκυψαν με τη δημιουργία και αναγνώριση του αλβανικού εθνικού κράτους, αλλά προϋπήρχαν από τη περίοδο της οθωμανικής περιόδου.¹⁷ Ειδικότερα, λόγω της γεωγραφικής θέσης της Ηπείρου, καθώς υπήρχαν ορεινές περιοχές που δεν μπορούσαν να ελέγξουν οι Οθωμανοί, παραχωρήθηκαν κάποια προνόμια ώστε να αποφευχθούν οι εξεγέρσεις στη περιοχή.¹⁸

Ειδικότερα, στο άρθρο 5 της αλβανικής δήλωσης αναφέρεται ότι όσοι ανήκουν σε “μειονότητες εθνικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές... θα έχουν από το νόμο το δικαίωμα να διατηρούν, να διευθύνουν, να ελέγχουν και να ιδρύουν στο μέλλον με δικά τους έξοδα φιλανθρωπικά, θρησκευτικά και κοινωνικά ιδρύματα, σχολεία και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα” όπου θα επιτρέπεται η μελέτη της γλώσσας και της θρησκείας τους ανεμπόδιστα. Η αλβανική κυβέρνηση μάλιστα είχε την υποχρέωση να παρουσιάσει στη ΚτΕ μέσα σε έξι μήνες αναφορά στην οποία θα περιγραφόταν αναλυτικά το νομικό καθεστώς των μειονοτήτων όλων των κατηγοριών και των ιδρυμάτων τους, καθώς και να λάβει υπ’ όψιν τις συστάσεις της ΚτΕ.¹⁹

Ως προς την εκπαίδευση των μειονοτήτων υπήρχε ξεχωριστό άρθρο στην αλβανική δήλωση. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 6 τονίζεται η αλβανική υποχρέωση να υπάρχουν “διευκολύνσεις στις πόλεις και τις περιοχές όπου ζουν πολλοί κάτοικοι, οι οποίοι υπάγονται στην αλβανική δικαιοδοσία και μιλούν διαφορετική γλώσσα από την επίσημη, έτσι ώστε η διδασκαλία στους μαθητές των δημοτικών σχολείων να γίνεται στη γλώσσα την οποία μιλούν”.

---

¹⁷Βασίλης Κόντης, *Ευαίσθητες ισορροπίες. Ελλάδα και Αλβανία στον 20ό αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 152.

¹⁸Δημήτριος Ηλιόπουλος κ.ά., «Προβλήματα της ελληνικής μειονότητας», στο Μαρία Βλάχου κ.ά., *Οι σχέσεις Ελλάδος-Αλβανίας. Προβλήματα & προοπτικές*, επιμ.: Γεώργιος Δουδούμης, Αθήνα 2021, σ. 66.

¹⁹Κόντης, *Ευαίσθητες ισορροπίες*, σσ. 152-153.

Ο υποχρεωτικός χαρακτήρας των άρθρων αυτών τονίστηκε με το άρθρο 1 της δήλωσης αυτής, σύμφωνα με την οποία αυτά “θεωρούνται ως θεμελιώδεις νόμοι της Αλβανίας”. Το ίδιο το αλβανικό κοινοβούλιο μάλιστα επικύρωσε τη δήλωση του Νόλι στις 17 Φεβρουαρίου 1922.²⁰ Στην αναφορά που απέστειλε ο Αλβανός Υπουργός Εξωτερικών Τζαφέρ Ύπι (Xhafer Ypi) τον Ιούλιο του 1922, τονίστηκε η ισότητα που απολάμβαναν οι μειονότητες με τα πλήρη δικαιώματά τους απαραβίαστα, η κατοχύρωση του δικαιώματος της εκπαίδευσής τους καθώς κι η θρησκευτική τους ελευθερία.²¹

Μια πρώτη παρατήρηση που μπορεί να γίνει πάνω στα σχετικά άρθρα είναι πως το άρθρο 5 δίνει τη δυνατότητα στο αλβανικό κράτος να μην αναγνωρίσει μια ελληνική εθνική μειονότητα αλλά μια ελληνόφωνη ορθόδοξη μειονότητα, κατά τη λογική των οθωμανικών μιλλέτ. Προσδιόρισε δηλαδή μια διαφορετική εθνογλωσσική ομάδα με αποκλειστικό στοιχείο το θρήσκευμα, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι βλέψεις του αλβανικού εθνικισμού.²²

Η κατάσταση των δικαιωμάτων της μειονότητας δεν άλλαξε σε τυπικό επίπεδο από το σοσιαλιστικό καθεστώς, καθώς τα Συντάγματα του 1946 και του 1977 ακολουθούσαν πιστά τη λογική του άρθρου 5 της δήλωσης προσχώρησης της Αλβανίας στη ΚτΕ.²³ Ειδικότερα, το άρθρο 39 του Συντάγματος του 1946 αναφέρει πως οι εθνικές μειονότητες απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα σχετικά με τη προστασία της πολιτισμικής τους ανάπτυξης και την ελεύθερη χρήση της γλώσσας τους.²⁴ Το άρθρο 77 βέβαια του Συντάγματος του 1977 είναι πιο επεξηγηματικό, καθώς εγγυάται στις εθνικές μειονότητες την προστασία και την ανάπτυξη του πολιτισμού και των λαϊκών παραδόσεών τους, τη χρήση της μητρικής γλώσσας και τη

---

²⁰Κόντης, *Ευαίσθητες ισορροπίες*

²¹Κόντης, *Ευαίσθητες ισορροπίες*, σ. 153.

²²Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης-Δημήτρης Χριστόπουλος, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα αβεβαιότητας ως εθνικές βλέψεις», στο Συλλογικό, *Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, επιμ.: Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης-Δημήτρης Χριστόπουλος, Αθήνα 2003, σσ. 26-27.

²³Τσιτσελίκης-Χριστόπουλος, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα αβεβαιότητας», σ. 28.

²⁴Τσιτσελίκης-Χριστόπουλος, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα αβεβαιότητας», σ. 29.

διδασκαλία αυτής στο σχολείο καθώς και την ισότητα σε όλους τους τομείς της προσωπικής ζωής.²⁵

---

²⁵Τσιτσελίκης-Χριστόπουλος, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα αβεβαιότητας»

Ιστορική εξέλιξη

Οι ελληνο-αλβανικές σχέσεις πριν την ίδρυση του αλβανικού κράτους χαρακτηρίζονταν από γενικότερες φιλικές σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Ειδικότερα, πριν το 1908 είχε διαμορφωθεί ένα κίνημα το οποίο στόχευε στη δημιουργία ενός δυαρχικού κράτους Ελλήνων και Αλβανών, κατά το πρότυπο της Αυστροουγγαρίας. Ο θιασώτης μάλιστα αυτής της ιδέας, Ισμαήλ Κεμάλι Βλόρα (Ismail Qemali Vlora),²⁶ έκανε λόγο το 1907 σε δήλωσή του πως Έλληνες και Αλβανοί “είμεθα αδελφοί και φίλοι, άνευ διακρίσεως θρησκείας και έχομεν κοινά συμφέροντα και κοινούς κινδύνους.”²⁷

Μετά όμως το Κίνημα των Νεοτούρκων, η κατάσταση άλλαξε άμεσα καθώς εμφανίστηκε ο τουρκικός εθνικισμός. Στόχος του ήταν ο εκτουρκισμός των Αλβανών, αποκλείοντας κάθε δυνατότητα συνεργασίας. Αυτό με τη σειρά του επηρέασε και τους Αλβανούς, καθώς παρατηρήθηκε η έκρηξη του αλβανικού εθνικισμού. Αυτή η εξέλιξη επηρέασε και την Ελλάδα, η οποία διακήρυξε την επιδίωξή της να έχει φιλικές σχέσεις γειτονίας με το μελλοντικό αλβανικό κράτος, αν και αρχικά ήταν διστακτική καθώς προσανατολιζόταν ακόμη στην ιδέα της δυαρχίας. Από το καλοκαίρι του 1911 μάλιστα, ενίσχυε οικονομικά τον αλβανικό εθνικισμό και χρησιμοποίησε ελληνομαθείς Αλβανούς, που ενστερνίζονταν τις ελληνικές επιδιώξεις όπως ήταν ο Φαν Νόλι (Fan Noli) κι ο Φαϊκ Κονίτσα (Faik Konica). Οι εξελίξεις όμως άλλαξαν και πάλι το σκηνικό, καθώς η εισβολή των Ιταλών στην οθωμανική Λιβύη το φθινόπωρο του 1911, οδήγησε σε επανάσταση των Αλβανών το 1912 η οποία οδήγησε στην ανακήρυξη ανεξάρτητης Αλβανίας στις 28 Νοεμβρίου του ίδιου έτους.²⁸

Αυτή όμως η ανακήρυξη δεν είχε κάποιο άμεσο αντίκτυπο, καθώς ήταν σε εξέλιξη ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος, με αποτέλεσμα η Αλβανία να στραφεί στη Τουρκία προκειμένου να εξασφαλίσει την ουσιαστική ανεξαρτησία του νεοπαγούς κράτους. Με τον ελληνικό στρατό μάλιστα να φτάνει στο Τεπελένι, η Ιταλία αντέδρασε έντονα και ζήτησε τον περιορισμό της ελληνικής στρατιωτικής παρουσίας στις ελεγχόμενες

---

²⁶Ο ίδιος ο Κεμάλι ήταν απόφοιτος της Ζωσιμαίας Σχολής στα Ιωάννινα, έχοντας δεχτεί επιρροές κι από τον ελληνικό πολιτισμό, Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 28.

²⁷Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 28.

²⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 29-30.

περιοχές από τους Έλληνες. Λόγω και των πιέσεων στα ανατολικά, ο Βενιζέλος δήλωσε ότι η Ελλάδα δεν διεκδικούσε εδάφη σε βάρος της Αυλώνας (Vlorë)²⁹, ενώ δε θα είχε καμία απολύτως συμμετοχή σε επιχειρήσεις στην Αδριατική. Με την υπογραφή όμως της Συνθήκης του Λονδίνου στις 30 Μαΐου 1913, η εδαφική ακεραιότητα της Αλβανίας έγινε σεβαστή από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Σε συνέχεια της Συνθήκης, δύο μήνες περίπου αργότερα αποφασίστηκε η σύσταση μιας επιτροπής για τη χάραξη των συνόρων της Αλβανίας στο νότο, η οποία χρησιμοποίησε ως κριτήριο χάραξης την εθνικότητα κι όχι το θρήσκευμα.³⁰

Αυτή η εξέλιξη όμως προκάλεσε την αντίδραση του Βενιζέλου, καθώς δεν θα ωφελούταν η ελληνική πλευρά που επεδίωκε τη χάραξη των συνόρων με βάση το θρήσκευμα, ώστε να ενταχθούν όλοι οι χριστιανοί ορθόδοξοι στο ελληνικό κράτος. Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Έλληνας επιτετραμμένος στην Ιταλία ζήτησε να αποφασίσει ο τοπικός πληθυσμός με δημοψήφισμα σε ποια πλευρά των συνόρων θα ανήκε. Αυτό όμως προκάλεσε την ιταλική αντίδραση, με τον Υπουργό Εξωτερικών της χώρας να κρίνει την ιδέα αυτή ως επικίνδυνη. Κι η ίδια η επιτροπή όμως φάνηκε να μη προκρίνει το οθωμανικό κριτήριο διαχωρισμού, δηλαδή τη γλώσσα, κάνοντας εντόπια έρευνα στη μεθόριο, η οποία ήταν χρονικά μικρή-ούτε δύο μήνες δεν έμεινε στη μεθόριο-ενώ κι οι συμμετέχοντες ήταν ελάχιστοι για μια τέτοιου είδους έρευνα(μόλις 14). Τα αποτελέσματα αυτής κοινοποιήθηκαν στις Μεγάλες Δυνάμεις και στις 17 Δεκεμβρίου 1913 υπογράφηκε το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, που προέβλεπε τη μεταβίβαση του βορείου τμήματος της Ηπείρου στην Αλβανία.³¹ Αυτή η εξέλιξη ήταν και προϊόν της πίεσης κυρίως της Ιταλίας αλλά και της Αυστροουγγαρίας-και της Γερμανίας συνακόλουθα-ώστε να μπορούν να ασκούν πίεση στην Ελλάδα για το ζήτημα των νησιών του Αιγαίου μέχρι και το 1946 περίπου. Η πίεση αυτή στόχευε στην ελληνική υποχώρηση ως προς τις διεκδικήσεις της στο υπόλοιπο τμήμα της Ηπείρου, καθώς δεν υπήρχε καμία απολύτως πιθανότητα η Ελλάδα να παραχωρήσει τα νησιά για τη Βόρειο Ήπειρο.³²

---

²⁹Η Αυλώνα ήταν η πόλη όπου έγινε η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Αλβανίας κι ως εκ τούτου έγινε η πρώτη πρωτεύουσα της Αλβανίας. Το 1920 όμως αποφασίστηκε η μεταφορά της πρωτεύουσας στα Τίρανα.

³⁰Αλέξης Ηρακλείδης, *Πολυκύμαντες σχέσεις: Έλληνες-Αλβανοί, 1821-2021*, Αθήνα 2022, σ. 336.

³¹Διβάνη, *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας*, σ. 458.

³²Ηρακλείδης, *Πολυκύμαντες σχέσεις*, σσ. 333-334.

Αυτός ο διαχωρισμός που ήταν οριστικός, προκάλεσε σημαντικές εξελίξεις και για τις δύο πλευρές. Για την ελληνική πλευρά, προκλήθηκε ένα αίσθημα απογοήτευσης με τους ελληνικούς μάλιστα πληθυσμούς να αντιδρούν έντονα στην εξέλιξη αυτή-έκαναν δηλαδή τον Βορειοηπειρωτικό Αγώνα-αλλά να πετυχαίνουν στις 17 Μαΐου 1914 την υπογραφή πρωτοκόλλου που προέβλεπε ευρεία αυτονομία στις περιοχές της Αλβανίας όπου κατοικούσαν.³³

Ήδη από τα πρώτα χρόνια ύπαρξης της Αλβανίας, η κατάσταση ήταν διαρκώς προβληματική λόγω του αδύναμου μονάρχη που επέβαλαν στη χώρα οι Μεγάλες Δυνάμεις, του Αυστριακού πρίγκηπα Βιντ (Wilhelm Friedrich Wied),³⁴ των αξιωματούχων που υπηρέτησαν τον Οθωμανό Σουλτάνο και των διαρκών εσωτερικών συγκρούσεων ανάμεσα στις φάρες. Αυτή η κατάσταση οδήγησε τη μεν Αλβανία να στρέφεται στη μεγάλη δύναμη που είχε κοινά συμφέροντα με εκείνη, τη δε Ελλάδα να στείλει στρατεύματα στη Βόρεια Ήπειρο -με προτροπή και της Αγγλίας- για να αποκαταστήσει τη τάξη τον Οκτώβριο του 1914. Η Βρετανία μάλιστα πρότεινε έναν διακανονισμό με την Ιταλία, όπου οι δύο χώρες θα μοιράζονταν το νότο της Αλβανίας. Η πολιτική των ευρωπαϊκών δυνάμεων να μεταθέσουν το ζήτημα αυτό μετά τον πόλεμο, απετέλεσε και το δέλεαρ για να συμμετάσχει κι η Ελλάδα.³⁵

Η έκρηξη του Εθνικού Διχασμού στην Ελλάδα, έδωσε την ευκαιρία στην Ιταλία να ασκήσει ενεργότερη επεκτατική πολιτική στην Αλβανία. Ειδικότερα παραβίασε το όριο του διακανονισμού, φτάνοντας μέχρι και τη Κόνιτσα, προχωρώντας παράλληλα σε διώξεις εναντίον του ελληνικού πληθυσμού με τη βοήθεια και των Τσάμηδων, ενισχύοντας γενικότερα τον αλβανικό αλυτρωτισμό. Το 1918 όμως η ιταλική παρουσία στην Αλβανία τερματίστηκε από τους Γάλλους, οι οποίοι επέτρεψαν την επαναλειτουργία των ελληνικών σχολείων.³⁶

Μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η κατάσταση ήταν διαφορετική. Η αλβανική κυβέρνηση θεωρούσε ότι οι Έλληνες που βρίσκονταν στη Χιμάρα ήταν εξελληνισμένοι Αλβανοί, ενώ οι Έλληνες στη Κορυτσά χαρακτηρίστηκαν ως

---

³³Ηρακλείδης, *Πολυκύμαντες σχέσεις*, σ. 346.

³⁴Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 33.

³⁵Ηρακλείδης, *Πολυκύμαντες σχέσεις*, σσ. 348-350.

³⁶Ηρακλείδης, *Πολυκύμαντες σχέσεις*, σ. 350.

εξελληνισμένοι Βλάχοι. Παρ' όλα αυτά, δεν είχε αναγνωριστεί επισήμως η Αλβανία ως ανεξάρτητο κράτος καθώς δεν είχαν αποχωρήσει τα ιταλικά και τα ελληνικά στρατεύματα που βρίσκονταν εκεί. Λόγω αυτής της εξέλιξης, στο Συνέδριο των Παρισίων το 1919, η επανασύσταση της Αλβανίας δε τέθηκε ως ζήτημα.³⁷ Μια πρώτη συμφωνία αποτέλεσε το Πρωτόκολλο της Καπεστίτσας το 1920 μεταξύ των ελληνικών στρατευμάτων και των αλβανικών αρχών, η οποία προέβλεπε τη συμμόρφωση με την οριστική απόφαση της Συνδιάσκεψης για τη συνοριακή οριοθέτηση καθώς και τη προστασία του ντόπιου πληθυσμού.³⁸

Η αλβανική κυβέρνηση όμως είχε δύο βασικές ενστάσεις πάνω σε αυτή την εξέλιξη. Αρχικά, ήθελε να διατηρεί αυτή τη κατάσταση με τους Τσάμηδες προκειμένου να μην ασχολείται η Ελλάδα με τους Βορειοηπειρώτες, καθώς η Ελλάδα φοβόταν την εθνοτική αλλοίωση της περιοχής από ενδεχόμενη εγκατάσταση Τσάμηδων. Παρ' όλα αυτά, ζήτημα καταπίεσής τους δεν ανακινούσε η Αλβανία αλλά η Ιταλία για τους δικούς της επεκτατικούς λόγους.³⁹

Επιπρόσθετα, αντιμετώπισε την ελληνική μειονότητα εχθρικά λόγω της ιδέας περί μιας "πέμπτης φάλαγγας" που θα ευνοούσε τις ελληνικές επιδιώξεις. Η Αλβανία δε θα μπορούσε να διαφοροποιηθεί από τις μεσοπολεμικές αυτές αντιλήψεις και προχώρησε σε διωγμούς μέσω της εκδίωξης του ελληνικού πληθυσμού από τις περιοχές που διέμενε αλλά και με την εκρίζωση της εθνικής του συνείδησης μέσω της αναστολής λειτουργίας των ελληνικών σχολείων. Ενδεικτικά, το Δικαστήριο της Χάγης απεφάνθη τον Απρίλιο 1935, μετά κι από τη γνωμάτευση του Συμβουλίου της ΚτΕ, ότι η αλβανική αυτή απόφαση περί της αναστολής λειτουργίας σχολείων ήταν παράνομη κι ότι θα έπρεπε να λειτουργούν ιδιωτικά σχολεία με δασκάλους προερχόμενους από τη μειονότητα, στη πράξη η πνευματική καταστολή δε σταμάτησε.⁴⁰

Οι Τσάμηδες διατήρησαν την μουσουλμανική τους συνείδηση και η Ελλάδα γι' αυτό το λόγο προσπάθησε να τους εντάξει στους ανταλλάξιμους με την υπογραφή της

---

³⁷Σφέτας, *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία*, σ. 163.

³⁸Διβάνη, *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας*, σ. 471.

³⁹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 165-166.

⁴⁰Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 53-54.

Συνθήκης της Λωζάννης.⁴¹ Τόσο όμως η εχθρική τους στάση απέναντι στην εκκοσμίκευση που προωθούσε ο Κεμάλ στη Τουρκία όσο και η αντίδραση της Αλβανίας αλλά και της Ιταλίας,⁴² οδήγησε το δικτάτορα Θεόδωρο Πάγκαλο το 1926 να εξαιρέσει τους Τσάμηδες από την ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών. Την ίδια χρονιά μάλιστα, υπέγραψε 4 συμβάσεις με την Αλβανία περί εμπορικών θεμάτων, της ιθαγένειας και της ίδρυσης προξενείων καθώς και της εγκατάστασης Ελλήνων στην Αλβανία και το αντίστροφο. Αυτές όμως δεν βοήθησαν στην εξομάλυνση των ελληνοαλβανικών σχέσεων.⁴³

Η εντονότερη πρόσδεση της Αλβανίας στην Ιταλία δεν άλλαξε τη κατάσταση για τη μειονότητα. Η επίσημη όμως προσάρτηση της χώρας στη φασιστική Ιταλία στις 7 Απριλίου 1939 επέδρασε καταλυτικά. Επιλέχθηκε από την Ιταλία, λόγω της σχετικά αδύναμης κατάστασής της ενώ ήταν κι ανοιχτή σε εθνικιστικό κήρυγμα. Με θετικό πρόσημο άλλωστε είδαν την ενσωμάτωση αυτή οι εθνικιστές Αλβανοί που θα δημιουργούσαν αργότερα το ΕΜ όπως ο Αλί Κελτσύρα (Ali Këlcyra) κι ο Μουσταφά Κρούγια (Mustafa Kruja).⁴⁴

Η Αθήνα δεν είδε αυτή την εξέλιξη με καλό μάτι, η οποία θεώρησε ότι αυτή η κατάκτηση ήταν ο προάγγελος ιταλικής επίθεσης προς την Ελλάδα, αλλά προσπάθησε με κάθε διπλωματικό τρόπο να αποφύγει τη κλιμάκωση δηλώνοντας ουδετερότητα ως προς την ενσωμάτωση. Η εκτίμηση αυτή της Αθήνας ήταν σωστή, καθώς η Ιταλία μέσω και του τέως πρέσβη στην Αλβανία Φραντσέσκο Γιακομόνι, ο οποίος προωθούσε την ενσωμάτωση του Κοσόβου και της Ηπείρου στην Αλβανία. Για να το πετύχει αυτό, δημιούργησε ένα δίκτυο πρακτόρων, οι οποίοι όντας όλοι Τσάμηδες, προωθούσαν την ιταλική προπαγάνδα περί αλύτρωτων εδαφών της Τσαμουριάς. Η Ιταλία βέβαια προωθούσε αυτές τις προπαγανδιστικές θέσεις και μέσω του Τύπου, με την εφημερίδα *Tomori* να αποτελεί το κύριο προπαγανδιστικό

---

⁴¹Άγγελος Συρίγος – Αντώνης Κλάψης, *Συνθήκη Λωζάννης και Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, εφ. *Η Καθημερινή*, τ. Β', Αθήνα 2023, σ. 12.

⁴²Διβάνη, *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας*

⁴³Σφέτας, *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία*, σσ. 163-164.

⁴⁴Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 54.

όργανο, στο οποίο δημοσιεύονταν άρθρα που προωθούσαν τον αλβανικό αλυτρωτισμό.⁴⁵

Η επιθετική τακτική της Ιταλίας έγινε φανερή και σε επίσημο επίπεδο, μέσω του Βασιλικού Διατάγματος 194/9-4-1940, σύμφωνα με το οποίο η Αλβανία “ευρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση με εκείνα τα κράτη με τα οποία κι η Ιταλία τελεί υπό κατάσταση εμπόλεμου”. Αυτό το διάταγμα, το οποίο φέρει και την υπογραφή του Αλβανού πρωθυπουργού Σεφκέτ Βερλάτσι (Shefqet Vërlaci), ουσιαστικά προετοίμασε το έδαφος για την ιταλική εισβολή στην Ελλάδα.⁴⁶ Οι προετοιμασίες αυτές αφορούσαν κυρίως την υπαγωγή των αλβανικών Ενόπλων Δυνάμεων στο ιταλικό Επιτελείο Στρατού, ενώ δημιουργήθηκαν και ένοπλες ομάδες Τσάμηδων που ζούσαν στη Θεσπρωτία και θα προετοιμάζαν το έδαφος για την ιταλική εισβολή.⁴⁷

Η Ελλάδα, σχεδόν αμέσως μετά τη κήρυξη του πολέμου από την Ιταλία, προχώρησε στη ψήφιση του Νόμου 2636 στις 10 Νοεμβρίου 1940, σύμφωνα με τον οποίο η Ιταλία κι όλα της τα εδάφη, συμπεριλαμβανομένης της Αλβανίας, χαρακτηρίστηκαν ως “εχθρικά κράτη”. Αυτός ο νόμος είναι ουσιαστικά το λεγόμενο “εμπόλεμο” το οποίο ήταν από τα βασικά κωλύματα των ελληνοαλβανικών σχέσεων, καθώς η Ελλάδα δεν αποχαρακτήρισε την Αλβανία αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως έκανε με τη Βουλγαρία και τη Γερμανία.⁴⁸

Η συμμετοχή των Αλβανών στον ελληνοϊταλικό πόλεμο κατά των Ελλήνων ήταν αρκετά ικανοποιητική, κατά δήλωση του Τσιάνο, καθώς δίπλα στους Ιταλούς πολέμησαν 14 αλβανικά τάγματα του τακτικού στρατού, 3.500 περίπου εθελοντές καθώς και σχηματισμοί Αλβανών μελανοχιτώνων. Η εξέλιξη όμως του πολέμου, σε συνδυασμό με τη λιποταξία Αλβανών στρατιωτών, οδήγησαν στη προέλαση του ελληνικού στρατού μέχρι τη Κορυτσά και το Αργυρόκαστρο στις 22 Νοεμβρίου του 1940. Ο ελληνικός στρατός όμως δε θα μπορούσε να κρατήσει τη γραμμή για πολύ,

---

⁴⁵Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 55-57.

⁴⁶Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 58.

⁴⁷Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 60.

⁴⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 59-60.

καθώς ακολούθησε η γερμανική εισβολή με αποτέλεσμα να υποχωρήσει τον Μάρτιο του 1941 από την Αλβανία και να συνθηκολογήσει λίγο αργότερα.⁴⁹

Οι Αλβανοί εθνικιστές πίστευαν πως θα εκπληρώνονταν οι εδαφικές τους διεκδικήσεις έναντι της Ελλάδας, αλλά κι έναντι της Γιουγκοσλαβίας, με τον Βερλάτσι να παραχωρεί συνέντευξη τύπου εκφράζοντας την επιθυμία προσάρτησης των διεκδικούμενων εδαφών. Η επιθυμία τους αυτή όμως δεν υλοποιήθηκε ποτέ, καθώς η Βουλγαρία ήταν εκείνη που πήρε τα επίσης διεκδικούμενα εδάφη της δυτικής Μακεδονίας. Αυτή η εξέλιξη προκάλεσε εσωτερικές έριδες στους εθνικιστές, καθώς εμφανίστηκαν φωνές που έλεγαν ότι θα έπρεπε να προσεταιριστεί η Αλβανία τους Συμμάχους. Η τελική επιλογή τους να υποστηρίξουν τον Άξονα έγινε μετά από αίτημα που υπέβαλαν στην ελληνική κατοχική κυβέρνηση το 1942 για αποζημίωση των Αλβανών υπηκόων που ζημιώθηκαν στη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου.⁵⁰

Στη διάρκεια της κατοχής, οι Αλβανοί Τσάμηδες συνεργάστηκαν πλήρως με τους Ιταλούς, τους οποίους τόσο οι Ιταλοί όσο κι οι Γερμανοί τους χρησιμοποίησαν ως δυνάμεις ασφαλείας στις κατεχόμενες περιοχές. Αυτό με τη σειρά του, τους έδωσε την αντίληψη ότι με αυτό τον τρόπο θα ήταν σε θέση να υλοποιήσουν τις εθνικιστικές τους βλέψεις.⁵¹ Παράλληλα όμως είχε διαμορφωθεί και το κίνημα αντίστασης στους κατακτητές, το οποίο οργανώθηκε από το Κομμουνιστικό Κόμμα Αλβανίας του Ενβέρ Χότζα. Στις 16 Σεπτεμβρίου 1942 το ΚΚΑ οργάνωσε διάσκεψη στη πόλη Πέζα (Pezë), η οποία έγινε γνωστή ως η Διάσκεψη της Πέζας (Konferenca e Pezës). Εκεί αποφασίστηκε η πλήρης στρατιωτική και πολιτική οργάνωση της αντίστασης υπό το Αντιφασιστικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (LANÇ). Οι εθνικιστές όμως που δεν ήθελαν να συνεργαστούν με τους κατακτητές είχαν δημιουργήσει το δικό τους Εθνικό Μέτωπο.⁵²

Οι κομμουνιστές όμως ήθελαν να ελέγξουν πλήρως το μέτωπο της αντίστασης εναντίον των κατακτητών, με αποτέλεσμα να ασκούν διαρκώς πιέσεις στους

---

⁴⁹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 61-63.

⁵⁰Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 63-64.

⁵¹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 64.

⁵²Αλέξανδρος Οικονομίδης, *Κομμουνιστικό καθεστώς και θρησκεία. Η θρησκευτική πολιτική στη Λαϊκή Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Αλβανίας(1945-1991)*, Θεσσαλονίκη 2016 (μεταπτυχιακή εργασία), σσ. 27-28.

εθνικιστές του ΕΜ. Σύντομα όμως αποφασίστηκε να έλθουν σε επαφή οι δύο πλευρές για την από κοινού δράση των δύο οργανώσεων, το οποίο το πέτυχαν με τη Συνδιάσκεψη της Μούκιας (Marrëveshja e Mukjes) στις 1 και 2 Αυγούστου του 1943. Οι αποφάσεις αυτής της συνδιάσκεψης, τις οποίες συνυπέγραψαν οι δύο πλευρές, αφορούσαν στη θέσπιση μιας επιτροπής προκειμένου να απελευθερωθεί η «Μεγάλη Αλβανία». Αυτή η «απελευθέρωση» θα οδηγούσε και στην απόσπαση του Κοσόβου από τη Γιουγκοσλαβία, το οποίο δεν θα το αποδεχόταν η γιουγκοσλαβική πλευρά-όπως κι έγινε. Καθώς η εξάρτηση από τους Γιουγκοσλάβους κομμουνιστές ήταν έντονη, οι πιέσεις του Τίτο στον Χότζα να αποχωρήσει από τη συμφωνία αυτή και να τη καταγγείλει ως αλυτρωτική πέτυχαν, με τους Αλβανούς κομμουνιστές να καταγγείλουν τη συμφωνία αυτή ως εθνικιστική.⁵³

Μέσα σε όλη αυτή τη κατάσταση, η ελληνική μειονότητα είχε ως πρόθεση την αυτονομία και την αυτοδιάθεση μετά το τέλος του πολέμου-που πρακτικά αυτό σήμαινε ένωση με την Ελλάδα. Και στη μειονότητα όμως υπήρξαν αρκετοί που πολέμησαν με το Αντιφασιστικό Μέτωπο του ΚΚΑ, με πιο γνωστή περίπτωση αυτή του Λευτέρη Τάλου (Lefter Tallo), ηγετικού στελέχους της Περιφερειακής Οργάνωσης Αργυροκάστρου. Στις 8 Αυγούστου του 1943 αποφασίστηκε κι επίσημα στη Μεμοράχη η πλήρης συστράτευση της μειονότητας με τους Αλβανούς κομμουνιστές, καθώς αυτή προκρίθηκε ως η καλύτερη λύση. Δύο μέρες αργότερα αποφασίστηκε στη Κονίσπολη από κοινού και με το ελληνικό ΕΑΜ, η συμμετοχή των ένοπλων ελληνικών ανταρτικών ομάδων στο αλβανικό εθνικοαπελευθερωτικό μέτωπο(και αντίστοιχα των Τσάμηδων στις τάξεις του ΕΛΑΣ). Ο βασικός σκοπός της συμφωνίας αυτής ήταν ότι η συστράτευση με την αλβανική αντίσταση ήταν η μόνη αξιόπιστη λύση.⁵⁴

Ως αποτέλεσμα αυτής της συστράτευσης των Βορειοηπειρωτών με το ΛΑΝÇ, δημιουργήθηκαν και τρία τάγματα που είχαν τα ονόματα μειονοτικών στρατευμένων με τους Αλβανούς κομμουνιστές(Λευτέρης Τάλιος, Παντελής Μπότσαρης, Θανάσης Ζήκος).⁵⁵ Υπήρχε όμως και οι Βορειοηπειρώτες που στρατεύτηκαν με τον ΕΔΕÇ, οι

---

⁵³Αλέξανδρος Οικονομίδης, *Κομμουνιστικό καθεστώς και θρησκεία*, σσ. 29-30.

⁵⁴Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 74-76.

⁵⁵Ηλίας Σκουλίδας, «Οι σχέσεις Ελλάδος-Αλβανίας», στο Νικόλαος Μέρτζος κ.ά., *Βαλκάνια 1913-2011. Εκατό χρόνια θύελλες και χίμαιρες*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 217.

οποίοι ήταν μέλη της οργάνωσης ΜΑΒΗ, χωρίς όμως να έχει κάποια συμμετοχή στις επιχειρήσεις καθώς τέθηκε γρήγορα εκτός από τους Αλβανούς αντιστασιακούς.⁵⁶

Τη σχέση αυτή συνεργασίας μεταξύ του ΕΑΜ και του ΛΑΝÇ κατήγγειλε ως “προδοτική”-για την ελληνική πλευρά-ο αρχηγός του ΕΔΕΣ Ναπολέων Ζέρβας, ο οποίος πίστευε ότι δε θα έπρεπε να υπάρξει λύση που να μην ωφελεί τη πολυπληθέστερη ελληνική μειονότητα. Ζητούσε λοιπόν επανειλημμένα από τους Συμμάχους την άδεια για να κατευθυνθεί στη Βόρειο Ήπειρο, ώστε να προστατεύσει τους Έλληνες, με τους Συμμάχους όμως να του απαγορεύουν να επιχειρήσει στην περιοχή. Στο ενδεχόμενο της εισόδου του Ζέρβα στη Βόρεια Ήπειρο ήταν αρνητικός κι ο Χότζα, καθώς ήδη οι Αλβανοί παρτιζάνοι την ίδια στιγμή αντιστέκονταν σθεναρά στους Γερμανούς. Αυτό φάνηκε και στο περιστατικό της 29^{ης} Σεπτεμβρίου του 1944, όπου ο Χότζα κατήγγειλε στους Συμμάχους ότι ο Ζέρβας κατευθυνόταν στα σύνορα μαζί με γερμανικές δυνάμεις εναντίον του. Οι Σύμμαχοι δεν ήταν σύμφωνοι με αυτό, αλλά ζήτησαν από τον Χότζα να περιορίσει τις πολεμικές επιχειρήσεις.⁵⁷

Πολύ σύντομα όμως η κατάσταση έγερνε υπέρ των κομμουνιστών στην Αλβανία, όπου αρχικά ο Χότζα προχώρησε στη δημιουργία του Αντιφασιστικού Εθνικού Απελευθερωτικού Συμβουλίου στη Πρεμετή(Përmet) τον Μάιο(24-28) του 1944, το οποίο αποτέλεσε τη πρώτη αλβανική κομμουνιστική κυβέρνηση. Λίγους μήνες αργότερα, τον Νοέμβριο ο Χότζα ανέλαβε κι επίσημα τη διακυβέρνηση της Αλβανίας, καθώς στις 28 του μήνα-ανήμερα της εθνικής επετείου της χώρας-μπήκε στα Τίρανα, και μια μέρα αργότερα ολοκληρώθηκε η πλήρης απελευθέρωση της χώρας από το ΚΚΑ.⁵⁸ Η πλήρης αυτή επικράτηση του Χότζα επικυρώθηκε ένα χρόνο αργότερα, καθώς επικράτησε στις εκλογές του Δεκεμβρίου 1945 το Δημοκρατικό Μέτωπο με 93% και στις 10 Ιανουαρίου του 1946, δημιουργήθηκε κι επίσημα η Λαϊκή Δημοκρατία της Αλβανίας.⁵⁹

---

⁵⁶Σκουλίδας, «Οι σχέσεις Ελλάδος-Αλβανίας»

⁵⁷Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 78-79.

⁵⁸Αλέξανδρος Οικονομίδης, *Κομμουνιστικό καθεστώς και θρησκεία*, σσ. 31-33.

⁵⁹Μανόλης Κούμας, *Δεκαετία πολέμων. Διλήμματα της ελληνικής διπλωματίας, 1940-1949*, Αθήνα 2022, σ. 185.

Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις: 1946-1971

Η αλβανική εμπλοκή στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, 1946-1949

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, Ελλάδα και Αλβανία έκαναν τις γεωπολιτικές επιλογές τους με βάση και το νέο ψυχροπολεμικό περιβάλλον που είχε αναδυθεί με τη κυριαρχία των δύο υπερδυνάμεων, των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης. Η ελληνική πλευρά, έχοντας ως βασικό γνώμονα τη προστασία της εδαφικής ακεραιότητας και της εθνικής ανεξαρτησίας της χώρας ήδη την επόμενη της Μικρασιατικής Καταστροφής και της υπογραφής της Συνθήκης της Λωζάννης, συνέχισε να ακολουθεί τον προσανατολισμό με τη Δύση. Μάλιστα, η σύγκρουση των Δεκεμβριανών του 1944 κατέστησε εντονότατα την ανάγκη της χώρας να στηριχτεί από τις βρετανικές δυνάμεις, έστω κι αν αυτό σήμαινε την ουσιαστική εξάρτησή της. Ήταν όμως μια απόφαση λογική, λόγω των τεράστιων καταστροφών που προκάλεσε ο πόλεμος τόσο σε υλικό όσο και σε ψυχολογικό επίπεδο-από την πλήρη αποδιοργάνωση του στρατού, μέχρι και την φτώχεια που άγγιζε το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής κοινωνίας. Αυτή η απόφαση της πολιτικής ηγεσίας, σήμαινε ότι η Ελλάδα θα ήταν υπό τον διαρκή έλεγχο των δυτικών συμμάχων, ο οποίος είχε πολλές φορές και τη μορφή της ωμής επέμβασης στα ελληνικά πράγματα.⁶⁰

Από την άλλη πλευρά, την ηγεσία της Αλβανίας ανέλαβαν οι αντιστασιακές ομάδες των Αλβανών παρτιζάνων, οι οποίες συνδύαζαν τη πολιτική με τη στρατιωτική ισχύ. Μάλιστα, αυτή η διττή ιδιότητα της αλβανικής ηγεσίας κατέστη εμφανής από το γεγονός πως στο συνέδριο του 1948, όταν και το Κομμουνιστικό Κόμμα μετονομάστηκε σε Κόμμα Εργασίας (Partia e Punës të Shqipërisë)-τα πέντε από τα εννέα μέλη του Πολιτμπιρό έφεραν το βαθμό του στρατηγού. Κι από τα εναπομείναντα 4 όμως, μόνο ένα δεν ανήκε στις προγενέστερες αντάρτικες ομάδες. Επιπρόσθετα, και τα 12 μέλη της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος είχαν λάβει μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις τη περίοδο της αντίστασης.⁶¹

---

⁶⁰Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Ελληνική εξωτερική 1830-1981*, Αθήνα 2020, σσ. 227-230.

⁶¹Θάνος Βερέμης, *Βαλκάνια: από το 19^ο ως τον 21^ο αιώνα. Δόμηση και αποδόμηση κρατών*, Αθήνα 2015, σ. 113.

Σε επίπεδο διμερών σχέσεων όμως, η Αλβανία δεν είχε διασφαλίσει την αναγνώριση ούτε της κομμουνιστικής διακυβέρνησης ούτε και των συνόρων της, καθώς ούτε στη διάσκεψη της Γιάλτας ούτε και στη λεγόμενη Συμφωνία των Ποσοστών του 1944 είχαν ληφθεί συγκεκριμένες αποφάσεις από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Ουσιαστικά, η μόνη πράξη αναγνώρισης της κομμουνιστικής εξουσίας στην Αλβανία ήταν ένα σύμφωνο φιλίας που είχε υπογραφεί με τη Γιουγκοσλαβία, με το περιεχόμενό της όμως να μη δημοσιεύεται τότε και τον Στάλιν να την ακυρώνει ως πρόωρη. Θα πρέπει να αναφερθεί επίσης ότι το αλβανικό αίτημα για ένταξη στον ΟΗΕ στις 29 Αυγούστου του 1946 δεν έγινε δεκτό· βλέπουμε δηλαδή ότι οι Σύμμαχοι καθόρισαν τη σχέση τους με την Αλβανία σύμφωνα με τη πολιτικο-ιδεολογική της ευθυγράμμιση.⁶² Με βάση τα παραπάνω, η αλβανική εξουσία δικαιολογημένα προσπάθησε να βρει διπλωματικό έρεισμα.

Σε επιβεβαίωση των παραπάνω, στην Ολομέλεια του ΚΚΕ που συνεδρίασε αμέσως μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας συμμετείχαν Αλβανοί κομμουνιστές προκειμένου να συζητήσουν για τα επόμενα βήματα που θα έπρεπε να ακολουθήσουν. Στα εδάφη μάλιστα της Γιουγκοσλαβίας αλλά και της Αλβανίας, λειτουργούσαν χώροι εκπαίδευσης Ελλήνων ανταρτών στο Μπούλκες και το Ρουμπίκ (Rubik) αντίστοιχα. Οι Δυτικοί κι η ελληνική πλευρά επίσης ήταν σε θέση να γνωρίζουν από το Μάιο του 1945 ότι το ΕΑΜ και το ΛΑΝÇ είχαν συνεργατικές και συνωμοτικές σχέσεις. Οι ίδιες πληροφορίες επίσης έκαναν λόγο για συγκέντρωση αλβανικών στρατευμάτων στα ελληνοαλβανικά σύνορα προκειμένου να εισβάλλουν στη Βόρεια Ελλάδα η οποία δεν ελεγχόταν πλήρως από την ελληνική κυβέρνηση. Στην ελληνική κοινωνία ακόμη, είχε διαρρεύσει από τον Τύπο η πληροφορία πως Έλληνες κομμουνιστές, που έφυγαν από την Ελλάδα μετά τα Δεκεμβριανά, τοποθετήθηκαν σε αλβανικά φυλάκια κι ήταν έτοιμοι να συνεργαστούν με τους Αλβανούς κομμουνιστές σε πιθανή εισβολή.⁶³

Ενώ στις αρχές του 1946, οι Αλβανοί κομμουνιστές ήλθαν σε ρήξη με τους Έλληνες συντρόφους τους καθώς οι δεύτεροι δεν τηρούσαν ενιαία στάση απέναντι στο Βορειοηπειρωτικό, αυτό γρήγορα επιλύθηκε με τη παρέμβαση της Μόσχας. Η άρση

---

⁶²Ανα Lalaj, «Η «εμπλοκή» της Αλβανίας στον Εμφύλιο Πόλεμο της Ελλάδας», απόδοση στα ελληνικά: Ηλίας Σκουλίδας στο Συλλογικό, *Ελλάδα και Αλβανία στον Ψυχρό Πόλεμο: πολιτικές, ιδεολογίες, νοστροπίες*, σσ. 63-64.

⁶³Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 123-124.

αυτού του εμποδίου ήταν αρκετή για να εμπλακεί η Αλβανία στον ελληνικό εμφύλιο ήδη από τον Μάιο του 1946, ύστερα από υπόδειξη του Βελιγραδίου. Ειδικότερα, εκτέλεσε την “επιχείρηση 10” που είχε σαν στόχο να προωθήσει την ανατολική βοήθεια στους Έλληνες κομμουνιστές μέσω του λιμανιού του Δυρραχίου. Παράλληλα, η ηγεσία του ΚΚΕ ζητούσε από τα Τίρανα την αποστολή ρουχισμού και χρημάτων, ενώ η ελληνική πλευρά γνώριζε πως το αλβανικό Υπουργείο Εσωτερικών αποφάσισε στις 15 Ιουλίου 1946 να στείλει γερμανικά κι ιταλικά όπλα στους Έλληνες. Η αλβανική απόφαση ελήφθη μετά την επίσκεψη του Μάρκου Βαφειάδη και του Λεωνίδα Στρίγκου στα Τίρανα στις αρχές του μήνα.

Το γεγονός πως τόσο οι Έλληνες αντάρτες κινούνταν ανεμπόδιστα στην ελληνοαλβανική μεθόριο, όσο και το ότι υπήρχαν φοβίες για απόσχιση ελληνικού εδάφους από τους βαλκάνιους κομμουνιστές, καθώς κι ο ΓΓ του ΚΚΒ Νικόλα Δημητρώφ και ο Γιουγκοσλάβος στρατάρχης Τίτο άφηναν υπαινιγμούς προς αυτή τη κατεύθυνση, κινητοποίησαν άμεσα τις ΗΠΑ. Η Ελλάδα μάλιστα εξέθεσε τις προθέσεις των Βουλγάρων και των Γιουγκοσλάβων, οι οποίοι υποστήριζαν τους αντάρτες στη Μακεδονία. Η Αλβανία από τη πλευρά της δεν έμεινε αμέτοχη, καθώς υποστηρίχθηκε από εφημερίδες ότι 300 Έλληνες αντάρτες επιτέθηκαν σε 29 συνοριοφύλακες στο Νεστόριο, 25 χλμ. έξω από τη Καστοριά και τους απήγαγαν στην Αλβανία. Αυτό προκάλεσε την αντίδραση του Αμερικανού Προέδρου Χάρυ Τρούμαν(Harry S. Truman). που δήλωσε στις αρχές Μαρτίου του 1947, πως η Ελλάδα κινδυνεύει να χάσει τα βόρεια εδάφη από τους βόρειους γείτονές της.⁶⁴

---

⁶⁴Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 125-127.

Η επίδραση του σχίσματος Τίτο-Στάλιν

Από την άνοιξη του 1948 είχε ξεκινήσει η διαφωνία ανάμεσα στην Αλβανία και τη Γιουγκοσλαβία, η οποία έμελλε να παίξει έναν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του εμφυλίου. Η γιουγκοσλαβική πλευρά ειδικότερα, έκανε λόγο συνεχώς για επικείμενη ελληνική εισβολή στην Αλβανία, προσπαθώντας με αυτό τον τρόπο να διεισδύσει στην Αλβανία. Σε ένα πρώτο επίπεδο, ο Χότζα πιεζόμενος από τους Γιουγκοσλάβους στις 26 Ιανουαρίου 1948 τους παραχώρησε τη στρατιωτική βάση στη Κορυτσά. Ενώ όμως τόσο ο Χότζα όσο κι ο Στάλιν ήταν σύμφωνοι αρχικά στην ιδέα της Βαλκανικής Ομοσπονδίας του Τίτο, δύο ημέρες αργότερα η Μόσχα ανέφερε στους Γιουγκοσλάβους πως δεν υπήρχε καμία πιθανότητα για ελληνική εισβολή στην Αλβανία.⁶⁵

Η αλβανική πλευρά όμως κάλεσε εσπευσμένα τον Μάρκο στα Τίρανα, προκειμένου να δώσει τις πληροφορίες για ενδεχόμενη ελληνική εισβολή. Αυτή η φοβία από τους Αλβανούς συνεχίστηκε μέχρι και την άνοιξη του 1948, με τις γιουγκοσλαβικές πηγές μάλιστα να κάνουν λόγο για παραγγελία περίπου 30.000 όπλων και 5.000 πυροβόλων αγγλικής κι αμερικανικής προέλευσης από την Ελλάδα. Η συγκέντρωση μάλιστα ιταλικών στρατευμάτων στο Μπρίντιζι, ενίσχυε το επιχείρημα των Γιουγκοσλάβων πως η Αλβανία δε θα άντεχε ούτε δέκα μέρες σε ενδεχόμενη εισβολή. Αυτό είχε βάση, καθώς η Αλβανία μπορούσε να κινητοποιήσει γύρω στους 44.000 άνδρες, σε αντίθεση με την Ελλάδα που το νούμερο αυτό έφτανε τους 125.000. Η κατά πολύ χειρότερη οικονομική κατάσταση της Αλβανίας από την Ελλάδα, ενίσχυε περαιτέρω τις αλβανικές φοβίες για μια ελληνική εισβολή που θα λειτουργούσε ως όχημα για μια αγγλοαμερικανική επέμβαση.⁶⁶

Το γεγονός πως η Σοβιετική Ένωση διέψευσε τους ισχυρισμούς του Βελιγραδίου οδήγησε σε μια πιο στενότερη σχέση μεταξύ Μόσχας και Τιράνων, καθώς η πρώτη έβλεπε πλέον πιο φιλικά την Αλβανία. Πολύ σύντομα ο Τίτο με τον Χότζα διέρρηξαν

---

⁶⁵Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 130.

⁶⁶Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 131-132.

τις σχέσεις τους, ανταλλάσσοντας μάλιστα βαριές κουβέντες, προχωρώντας μάλιστα το καλοκαίρι του ίδιου έτους σε κλείσιμο των συνόρων με τη Γιουγκοσλαβία.⁶⁷

Από τη στιγμή που κι η Σοβιετική Ένωση διέρρηξε τις σχέσεις της με τη Γιουγκοσλαβία, πολύ σύντομα η ελεγχόμενη από τη Μόσχα Κομινφόρμ ενίσχυσε περαιτέρω το ρόλο της Αλβανίας στις επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου το 1948. Η εξέλιξη αυτή όμως ενίσχυε περαιτέρω την αλβανική ανασφάλεια, με αποτέλεσμα να προσπαθεί να αποσύρει την υποστήριξη προς το ΚΚΕ.⁶⁸

---

⁶⁷Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 130-132.

⁶⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 132.

Η επιχείρηση Valuable

Παρά το γεγονός πως το ΚΕΑ του Χότζα είχε κυριαρχήσει πλήρως στο πολιτικό σκηνικό της Αλβανίας, υπήρξαν προσπάθειες για να ανατραπεί από τους δυτικούς. Η δράση αυτή εντάχθηκε στον γενικότερο αμερικανικό σχεδιασμό για την αποσταθεροποίηση του ανατολικού μπλοκ, ο οποίος προέβλεπε την αποστολή πρακτόρων και σαμποτέρ στα κομμουνιστικά κράτη ώστε αυτά να χάσουν πολιτικό έρεισμα.⁶⁹

Ήδη από τον Αύγουστο του 1949, ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Παναγιώτης Πιπινέλης ήταν σε διαρκή επικοινωνία με την Αμερικανική, τη Βρετανική και τη Γαλλική Πρεσβεία στην Αθήνα. Οι αξιωματούχοι μάλιστα στις πρεσβείες αυτές του ανακοίνωσαν τη δημιουργία της οργάνωσης “Ελεύθερη Αλβανία” (Komiteti Kombëtar Shqipëria e Lirë), υπό τον Μιντχάτ Φράσερι (Midhat Frashëri). Ο σκοπός της οργάνωσης ήταν η ανατροπή του Χότζα, με τη βοήθεια των αμερικανικών και βρετανικών μυστικών υπηρεσιών.⁷⁰ Η όλη επιχείρηση όμως είχε μεγάλες δυσκολίες σχεδιασμού καθώς υπήρχαν εδαφικές βλέψεις της Ελλάδας, της Γιουγκοσλαβίας και της Ιταλίας στην Αλβανία, μια γενικότερη μάχη συμφερόντων για τη χώρα.⁷¹

Σχετικά με τη προετοιμασία της επιχείρησης, οι ομάδες αυτές αποτελούνταν πλήρως από Αλβανούς φυγάδες που βρίσκονταν στην Ελλάδα-σε στρατόπεδα στο Λαύριο και τη Σύρο-αλλά και στην Ιταλία. Την οργάνωση ανέλαβε ως επί το πλείστον η CIA, με την ελληνική πλευρά να περιορίζεται στη παραχώρηση των μονάδων 4501 των Ιωαννίνων και 4151 της Καστοριάς και τους Βρετανούς να στρατολογούν τον Αμπάς Ερμένι (Abas Ermenji), σημαντικό στέλεχος του ΕΜ, ο οποίος θα είχε τον ρόλο του αντιπροέδρου στην επιτροπή καθοδήγησης του στρατιωτικού αγώνα. Ακόμη, η βρετανική MI6 βοήθησε στην εκπαίδευση των πρακτόρων μέσω ενός κέντρου εκπαίδευσης στη Κηφισιά και εγκατέστησε σταθμούς ασυρμάτων επικοινωνίας στη Κέρκυρα και στον Κορινθιακό Κόλπο.⁷²

---

⁶⁹Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στα σύνορα των κόσμων: Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος, 1952-1967*, Αθήνα 2023, σσ. 128-129.

⁷⁰Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 207.

⁷¹Χατζηβασιλείου, *Στα σύνορα των κόσμων*, σ. 129.

⁷²Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 211.

Σχετικά με την εκπαίδευση των μονάδων αυτών, αυτή γινόταν στη Μάλτα κυρίως αλλά και στην Ελλάδα καθώς και στην Ιταλία και στο Μονακό. Ο συνολικός αριθμός των ατόμων που βρίσκονταν σε αυτές τις ομάδες έφτασε τα 300, όπου τα μέλη τους ανήκαν στο Εθνικό Μέτωπο καθώς και στη φιλοβασιλική οργάνωση Νομιμότητα (Lëvizja Legaliteti). Ενδεικτικά, την οργάνωση των ομάδων αυτών ανέλαβαν μέλη των οργανώσεων αυτών όπως ο Τσαούς Μπάσα (Çaush Basha) και ο Γιουσούφ Ντέμα (Jusuf Dema).⁷³

Στα εμπόδια που προσέκρουσε ο σχεδιασμός της επιχείρησης θα πρέπει να προστεθούν τα εξής: πρώτον, η επιμονή των βορειοηπειρωτικών συλλόγων περί της ένωσης της Βορείου Ηπείρου με την Ελλάδα, η οποία θα προκαλούσε τα εθνικιστικά στοιχεία της «Ελεύθερης Αλβανίας».⁷⁴ Η δυσπιστία επίσης που εξέφραζαν οι Αμερικανοί για την αποτελεσματικότητα αυτών των πρακτόρων αλλά κι οι εσωτερικές τριβές που υπήρχαν μεταξύ των δεύτερων μπορούν να θεωρηθούν ως αίτια της αποτυχίας αυτού του σχεδίου.⁷⁵

Ενδεικτικά, μέχρι τα τέλη του 1951 49 άτομα κατάφεραν να μπουν στην Αλβανία κυρίως στα βόρεια της χώρας καθώς και στη πόλη της Κρούγιας και στο Μάτι. Σύντομα όμως, οι προσπάθειές τους θα αποτύγχαναν στο σκοπό τους καθώς η αλβανική ασφάλεια θα τους εξανάγκαζε να φύγουν από τη χώρα, να παραδοθούν ή να συλληφθούν. Πάντως, από το 1949 έγινε φανερό πως η επιχείρηση ήταν επί της ουσίας αποτυχημένη, καθώς αιχμαλωτίστηκε μέλος των ομάδων αυτών, το οποίο στη συνέχεια συνεργάστηκε με τη Σιγκουρίμι.⁷⁶

Για την αποτυχία της επιχείρησης αυτής, υπάρχουν δύο βασικές θεωρίες που δεν μπορούν να εξακριβωθούν, αλλά έχει η κάθε μια τη σημασία της. Η μία θεωρία υποστηρίζει-σύμφωνα και με τα μέλη των αλβανικών αντικομμουνιστικών οργανώσεων που συμμετείχαν-ότι ο Βρετανός πράκτορας Κιμ Φίλμπυ μεταξύ άλλων,⁷⁷ ενημέρωσε έγκαιρα τη Μόσχα για τις κινήσεις των δυτικών δυνάμεων στην

---

⁷³Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*

⁷⁴Χατζηβασιλείου, *Στα σύνορα των κόσμων*, σ. 130.

⁷⁵Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 210-211.

⁷⁶Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 211-212.

⁷⁷Ο ίδιος ο Φίλμπυ ήταν το πέμπτο μέλος της ομάδας Cambridge Five, μιας ομάδας κατασκόπων που δρούσε υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης από τη δεκαετία του 1930, με τη δράση της να γίνεται γνωστή μόλις τη δεκαετία του 1960. Kyra McComas, «The Shadow of Kim Philby: Deceit, Betrayal and British

Αλβανία, με τη Μόσχα να ενημερώνει με τη σειρά της τα Τίρανα.⁷⁸ Η άλλη θεωρία υποστηρίζει-σύμφωνα με τον Χότζα και τους υποστηρικτές του-ότι η εξάρθρωση της επιχείρησης έγινε αποκλειστικά από τη μυστική υπηρεσία της Σιγκουρίμι και το εκτεταμένο δίκτυο πρακτόρων, που λέγεται ότι έφτανε μέχρι και το Βατικανό.⁷⁹

Espionage Literature» στο *Historical Perspectives: Santa Clara University Undergraduate Journal of History, Series II*, Καλιφόρνια 2015, vol. 20, σσ. 40-41.

⁷⁸Γιάνης Γιανουλόπουλος, «Η μυστική επιχείρηση ανατροπής του αλβανικού καθεστώτος από την SIS και τη CIA (1948-1954) και η ελληνική συμμετοχή σε αυτήν» στο Συλλογικό, *Ελλάδα και Αλβανία στον Ψυχρό Πόλεμο: πολιτικές, ιδεολογίες, νοοτροπίες*, επιμ.: Νίκος Μαραντζίδης-Ηλίας Σκουλίδας, Αθήνα 2021, σ. 84.

⁷⁹Γιανουλόπουλος, «Η μυστική επιχείρηση ανατροπής του αλβανικού καθεστώτος», σ. 85.

Οι σχέσεις από το 1953 ως και την αλβανο-σοβιετική ρήξη του 1961

Ήδη μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, οι Έλληνες κομμουνιστές προσπάθησαν να οργανωθούν προκειμένου να ξεκινήσει ένας νέος γύρος συγκρούσεων. Είναι ενδεικτικό άλλωστε πως μέχρι τον Οκτώβριο του 1950, είχαν εισέλθει σε αλβανικό έδαφος περίπου 300 κατάσκοποι, που θα δρούσαν σε ελληνικό έδαφος. Τον Φλεβάρη μάλιστα του 1952, οι ελληνικές αρχές συνέλαβαν στη Κέρκυρα ομάδα κατασκοπών πλήρως εφοδιασμένη με πολεμικό υλικό. Ο σκοπός των ομάδων αυτών ήταν να εμποδίσουν τη δράση εθνικών συλλόγων, βορειοηπειρωτικών και αλβανικών.⁸⁰

Ο θάνατος του Στάλιν το 1953 όμως ενώ διαμόρφωσε νέα δεδομένα στο διεθνές περιβάλλον, δεν επηρέασε σημαντικά τις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Είναι ενδεικτικό το γεγονός πως ο τότε Αλβανός Υπουργός Εσωτερικών Σέχου εξέδωσε διάταγμα που ενίσχυε τον κατασταλτικό μηχανισμό και τον μηχανισμό κατασκοπίας. Η αντίδραση της ελληνικής πλευράς σε αυτό ήρθε τον Ιούλιο του 1955, με την κυβέρνηση να στέλνει διάβημα στην αλβανική και τη βουλγαρική κυβέρνηση, ζητώντας να σταματήσουν αυτή τους τη δράση προκειμένου να αποκατασταθούν οι σχέσεις μεταξύ τους. Η ελληνική αντίδραση όχι μόνο δεν πτόησε την αλβανική πλευρά, αντίθετα την ενίσχυσε περαιτέρω φτάνοντας στα αστικά κέντρα, στρατολογώντας πράκτορες εθελοντές αλλά και εξαναγκαστικά από κρατούμενους, όπως έγινε στις φυλακές του Μπουρέλ (Burrel).⁸¹

Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Ηλ. Σγουρίδη, που συνελήφθη το 1958 από τις ελληνικές αρχές στην Ηγουμενίτσα. Μαζί με έναν συνεργό του είχε διαφύγει στην Αλβανία ήδη από το 1952, εκπαιδεύτηκε από τις αλβανικές μυστικές υπηρεσίες κι αυτές τον έστειλαν για μια αποστολή κατασκοπίας. Το φαινόμενο αυτό εντάθηκε στο διάστημα 1960-61, καθώς συνελήφθησαν δεκάδες κατάσκοποι Έλληνες κι Αλβανοί για λογαριασμό και των αλβανικών αλλά και γενικότερα ανατολικών υπηρεσιών.⁸²

---

⁸⁰Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 199-200.

⁸¹Χατζηβασιλείου, *Στα σύνορα των κόσμων*, σσ. 130-131.

⁸²Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 203-204.

Κι η ελληνική πλευρά όμως προσπάθησε να στείλει κατασκόπους στην Αλβανία για να προκαλέσουν δολιοφθορές, χρησιμοποιώντας κυρίως τους βορειοηπειρωτικούς συλλόγους. Τον Φεβρουάριο του 1959, η ΠΟΑΚ προσπάθησε να έλθει σε επαφή με ομάδα απόστρατων αξιωματικών του Ζέρβα στα Ιωάννινα, συσπειρώνοντας γενικά κι άλλους συλλόγους, ώστε να προωθήσουν μια εξέγερση κατά του καθεστώτος του Χότζα. Παρά την άμεση κινητοποίηση του συλλόγου για την εύρεση κεφαλαίων και τη στρατολόγηση εθελοντών, τον Ιούνιο του ίδιου έτους ο Χότζα εξέφραζε στον Χρουστώφ μετά από επίσκεψη του δεύτερου τις ανησυχίες του για την ανατρεπτική δράση αυτών των συλλόγων. Αυτές οι ανησυχίες επιβεβαιώθηκαν τον Δεκέμβριο, με τις αλβανικές υπηρεσίες να διαθέτουν ακριβείς πληροφορίες σχετικά με τη δράση αυτών των ομάδων. Οι ομάδες αυτές είχαν αρκετούς βλαχόφωνους καθώς το ορμητήριό τους ήταν το χωριό Βρίνα (Vrinë), με τη δράση τους όμως να εξαρθώνεται από το καθεστώς, το οποίο προχώρησε σε βίαιη καταστολή της ομάδας αυτής.⁸³

Πέραν όμως των αποστολών κατασκοπείας, στη περίοδο αυτή υπήρχαν και πολλά επεισόδια στην ελληνοαλβανική μεθόριο οι οποίες ήταν κι αυτές μέρος της προσπάθειας των Ελλήνων κομμουνιστών που αναφέρθηκε παραπάνω. Η αλβανική προπαγάνδα χρησιμοποίησε αυτές τις επιθέσεις για να δείξει ότι μέσω αυτών η Ελλάδα ήθελε να κατακτήσει τον αλβανικό νότο. Οι έρευνες από το ελληνικό Υπουργείο Άμυνας έχουν δείξει πως οι αλβανικοί ισχυρισμοί δεν έχουν βάση, καθώς αποτελούσαν μια προσπάθεια κάλυψης των αλβανικών επιθετικών ενεργειών στα ελληνικά σύνορα.⁸⁴ Η πιο θερμή περίοδος αυτών των μεθοριακών επεισοδίων ήταν μεταξύ του 1952 και του 1958, ενώ το 1960 έγινε το πιο θερμό τέτοιο επεισόδιο, όταν στις 5 Απριλίου ένας Έλληνας λοχίας έχασε τη ζωή του από Αλβανούς στρατιώτες. Πολύ σύντομα η κατάσταση κάπως εξομαλύνθηκε, με τις μεθοριακές αρχές των δύο χωρών να συναντώνται προκειμένου να βρίσκεται άμεση λύση σε πιθανά νέα περιστατικά, χωρίς όμως αυτό να δηλώνει μια απόπειρα εξομάλυνσης των σχέσεων.⁸⁵

---

⁸³Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 205-207.

⁸⁴Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 216.

⁸⁵Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 218-220.

Ο θάνατος του Στάλιν όμως επηρέασε σημαντικά τον ανατολικό συνασπισμό. Δύο χρόνια αργότερα, το 1955, ως απάντηση στην ένταξη της Δυτικής Γερμανίας στο ΝΑΤΟ, ο Χρουστσώφ αποφασίζει να δημιουργήσει το Σύμφωνο της Βαρσοβίας ως αντίβαρο στη γενικότερη δυτική στρατιωτική συσπείρωση. Ο ίδιος ο Χότζα πίστευε πως το Σύμφωνο ήταν ένα ισχυρό αντίβαρο εναντίον της γιουγκοσλαβικής απειλής. Η προσέγγιση όμως που επιχείρησε ο Χρουστσώφ με τον Τίτο το καλοκαίρι του 1956, οδήγησε τον Χότζα σε αναδίπλωση σχετικά με τη παρουσία του στο Σύμφωνο, καθώς άρχισε να βλέπει διστακτικά τη σοβιετική παρουσία και κυριαρχία.⁸⁶

Στη σύνοδο των κομμουνιστικών κομμάτων στη Μόσχα τον Νοέμβριο του 1960, η πολεμική ρητορική μεταξύ της Κίνας και της ΕΣΣΔ ήταν καθοριστική για το μέλλον της Αλβανίας στη συμμαχία. Λίγο αργότερα, τον Φεβρουάριο του 1961, το ΚΕΑ κήρυξε την αυτόνομη στάση του έναντι του Συμφώνου στο 4^ο Συνέδριό του, στο οποίο προσκλήθηκαν όλα τα κομμουνιστικά κόμματα. Υποστήριξε μάλιστα ότι η Αλβανία κι όχι η Σοβιετική Ένωση είχε τη «πρωτοπορία» στο παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα, καθώς και ότι η ΕΣΣΔ είχε εχθρικές διαθέσεις προς την Αλβανία. Ο σκοπός αυτής της κίνησης ήταν να βρει την κατάλληλη αφορμή ώστε να έχει υπό τον πλήρη έλεγχο της τη ναυτική βάση στον Αυλώνα(Vlorë) και τα σοβιετικά πλοία που ήταν ελλιμενισμένα. Έκτοτε, η αλβανική ηγεσία θα εξέφραζε με κάθε τρόπο την αυτονομία της από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, το οποίο βέβαια δεν έμεινε ανεπηρέαστο από το νέο αυτό ρήγμα που ανέκυπτε στο κομμουνιστικό κίνημα γενικότερα.⁸⁷

---

⁸⁶Λόριν Κράμπ, «Η Βαλκανική πρόκληση στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας, 1960-1964», στο: Συλλογικό, *Τα Βαλκάνια στον Ψυχρό Πόλεμο*, μτφρ. Γιάννης Βογιατζής, επιμ.: Svetozar Rajak, Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, Ειρήνη Καραμούζη, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, Αθήνα Μάρτιος 2019, σσ. 237-238.

⁸⁷Κράμπ, «Η Βαλκανική πρόκληση στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας», σ. 241.

Η προσέγγιση της Αλβανίας με τη Κίνα, 1961-71

Παρά το γεγονός πως η Αλβανία κι η Κίνα σύνηψαν διπλωματικές σχέσεις ένα μήνα περίπου μετά την τελική επικράτηση των κινέζων Κομμουνιστών, μόλις το 1956 έγινε η πρώτη επίσημη επαφή των δύο χωρών. Ειδικότερα, στις 13 Σεπτεμβρίου ο ίδιος ο Χότζα ηγήθηκε της διπλωματικής αποστολής στο 8^ο Συνέδριο του ΚΚΚ, ενώ στα διαλείμματα είχε συνομιλίες και με τον ίδιο τον Μάο. Με αυτό τον τρόπο, οι Αλβανοί κομμουνιστές, καθώς και με τη βοήθεια των Σοβιετικών συντρόφων τους, απέκτησαν μια πρώτη γνώση της κατάστασης στη Κίνα.⁸⁸

Αυτή η αργοπορημένη επισημοποίηση οφείλεται στο γεγονός πως κι οι δύο χώρες μετά τον θάνατο του Στάλιν, προσπάθησαν να απομακρυνθούν από τη στενή επιρροή της Μόσχας. Η άνοδος μάλιστα του Χρουστσώφ ως Γενικού Γραμματέα του ΚΚΣΕ, επέτεινε αυτή την προσπάθεια ανεξαρτητοποίησης από την σοβιετική επιρροή. Η αλβανική ηγεσία όμως είχε τους φόβους της για αυτή την επιλογή, διότι ήταν ακόμη μέλος του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Καθώς δηλαδή στρατιωτικά ήταν ακόμη υπό σοβιετική επιρροή, θεώρησε πιθανή μια εισβολή στην Αλβανία από τον Κόκκινο Στρατό.⁸⁹

Η επιλογή αυτή της Αλβανίας να στραφεί στη Λαϊκή Κίνα φάνηκε αρχικά παράξενη, αλλά βασιζόταν στο αμοιβαίο συμφέρον που θα αποκόμιζαν οι δύο χώρες γεωστρατηγικά. Η κινεζική πλευρά μπορούσε να ισχυριστεί πως το σοσιαλιστικό κινεζικό μοντέλο ήταν ελκυστικό και για τους Ευρωπαίους, ενώ η αλβανική πλευρά παρουσίαζε στο εσωτερικό πως ακόμη ήταν μια σοσιαλιστική χώρα χωρίς ιδεολογικές αγκυλώσεις, όπως ήταν η ΕΣΣΔ.⁹⁰

Εκτός όμως από ιδεολογικά οφέλη, η σινο-αλβανική προσέγγιση είχε και χειροπιαστά οφέλη. Από τη μία πλευρά, η Αλβανία είχε στο πλευρό της μία χώρα η οποία είχε τις δυνατότητες να αποτελέσει αντίβαρο τόσο στη στρατιωτική ισχύ του Συμφώνου της Βαρσοβίας-στο οποίο ήταν ακόμη μέλος, αν και απείθαρχο-όσο και στη νατοϊκή παρουσία στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Από την άλλη πλευρά όμως, κι

---

⁸⁸Marsela Musabelliu, «Sino-Albanian Relations: 70 years of retrospective», στο *Working Paper* του Chine-CEE Institute, Βουδαπέστη 7 Νοεμβρίου 2019, νο. 7, σσ. 1-2.

⁸⁹Musabelliu, «Sino-Albanian Relations: 70 years of retrospective», σ. 3.

⁹⁰Musabelliu, «Sino-Albanian Relations», σ. 3.

η Λαϊκή Κίνα βρήκε ακόμη μια χώρα να την υποστηρίξει στη προσπάθειά της να θεωρηθεί ως η πραγματική εκπρόσωπος της Κίνας στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Οι δύο χώρες επισημοποίησαν και με συμβάσεις τις σχέσεις τους, αρχικά με την υπογραφή μιας “Σινο-Αλβανικής Διακήρυξης” το 1964 και δύο χρόνια αργότερα μια παρόμοιου τύπου διακήρυξη, που επιβεβαίωναν αυτή τη κατάσταση.⁹¹

Καθώς οι δύο χώρες υπέγραφαν πρωτόκολλα σχετικά με τον πολιτισμό, το εμπόριο, τις επιστήμες αλλά και περί αποστολής στρατιωτικού υλικού, οι σχέσεις τους κορυφώθηκαν στα μέσα του 1960. Σε ένα γενικότερο επίπεδο συναλλαγών, η Αλβανία έστελνε στη Κίνα κυρίως βιομηχανικές πρώτες ύλες-όπως χρώμιο, πετρέλαιο-αλλά και καπνά, η Κίνα έστελνε στην Αλβανία κυρίως βιομηχανικά προϊόντα-μηχανές, εργαλεία-αλλά και ενεργειακούς πόρους καθώς και την αντίστοιχη τεχνολογική/βιομηχανική τεχνογνωσία.⁹²

Η κινεζική βοήθεια όμως στην Αλβανία είχε έναν πιο οργανωμένο χαρακτήρα, καθώς βασίστηκαν στους στόχους που έθεταν τα αλβανικά Πενταετή Πλάνα, τα οποία προσανατολίστηκαν ως επί το πλείστον στην εκβιομηχάνιση της χώρας. Οι υπόλοιποι άξονες ήταν η υποστήριξη των βασικών αναγκών των πολιτών, η ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών και γενικότερα του οδικού συστήματος με επίκεντρο τα Τίρανα και η ενίσχυση του αλβανικού στρατού. Η Κίνα θεώρησε απαραίτητη την ενίσχυση αυτή, καθώς η Αλβανία ήταν σε ένα σταυροδρόμι επικίνδυνο για την ασφάλεια της χώρας όντας κοντά τόσο στο ΝΑΤΟ όσο και στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Με βάση αυτό το σκεπτικό, η προσφερόμενη βοήθεια δεν συνεπαγόταν κάποια εξάρτηση των Τιράνων, καθώς υποστήριζαν ένα φιλικό σοσιαλιστικό κράτος.⁹³

Εκτός όμως από τις οικονομικές επαφές μεταξύ των δύο χωρών, υπήρχε κι έντονη ιδεολογική επίδραση. Η κυριότερη από αυτές ήταν η Πολιτιστική Επανάσταση, που ακολούθησε τη λογική της αντίστοιχης κινεζικής, ξεκινώντας το 1966. Έπρεπε δηλαδή να “αποβληθούν οι αστικές κι οι ρεβιζιονιστικές ιδέες” προωθώντας την κομμουνιστική οπτική και ηθική. Για να επιτευχθεί αυτή η Αλβανία ακολούθησε τις κινεζικές πρακτικές, καθώς στράφηκε εναντίον των διανοούμενων-οι οποίοι

---

⁹¹Musabelliu, «Sino-Albanian Relations», σ. 4.

⁹²Musabelliu, «Sino-Albanian Relations», σ. 3.

⁹³Musabelliu, «Sino-Albanian Relations», σ. 8.

θεωρούνταν αναξιώπιστα προς το καθεστώς-και τους έστειλε στην επαρχία προκειμένου να εργαστούν σε χειρωνακτικές δουλειές και να έλθουν σε επαφή με την εργατική τάξη. Αυτή όμως η επανάσταση κράτησε πολύ λιγότερο από την αντίστοιχη της Κίνας, κι εγκαταλείφθηκε μόλις το 1969.⁹⁴

Παρά όμως τις στενές σχέσεις μεταξύ τους, δεν έλειψαν οι μικροδιαφωνίες. Ναι μεν κι οι δύο καταδίκασαν τη πολιτική της “συνύπαρξης” που προωθούσε ο Χρουστσώφ, αλλά η Κίνα είχε μια πιο επεκτατική πολιτική. Ειδικότερα, ενδιαφέρθηκε και για τη Ρουμανία του Τσαουσέσκου ο οποίος είχε μια πιο αντισοβιετική στάση, ενώ η εναλλακτική των Αδεσμεύτων της Γιουγκοσλαβίας, έστρεψε τη Κίνα και προς αυτές τις χώρες. Η αλβανική αντίδραση σε αυτή τη πολιτική ήταν διαφορετική για τη κάθε περίπτωση καθώς ενώ για τις επαφές με τη Ρουμανία πρακτικά αδιαφόρησαν, στις επαφές τους με τους Γιουγκοσλάβους οι Αλβανοί ζήτησαν από τους Κινέζους να χρησιμοποιούν τα δικά τους κανάλια επικοινωνίας.⁹⁵

---

⁹⁴Julie Abitz, *Post-socialist city development in Tirana*, Ρόσκιλντε 2006(μεταπτυχιακή εργασία), σσ. 51-56.

⁹⁵Abitz, *Post-socialist city development in Tirana*, σ. 7.

Οι εξελίξεις στις δύο πλευρές το διάστημα 1967-68

Ενώ οι δύο χώρες παρέμεναν σε μια σταθερή μεν καχύποπτη δε στάση η μία απέναντι στην άλλη, δύο σημαντικές εξελίξεις θα επηρέαζαν τις σχέσεις μεταξύ τους στο άμεσο μέλλον. Από τη μία πλευρά, η Ελλάδα βρέθηκε κάτω από στρατιωτική δικτατορία στις 21 Απριλίου του 1967, ενώ από την άλλη η Αλβανία αποχώρησε από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας δύο χρόνια αργότερα.

Ειδικότερα, η Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1960-και ειδικότερα μετά τις εκλογές του 1961-ήταν σε μια διαρκή αναταραχή σε πολιτικό επίπεδο. Η κυβέρνηση της ΕΡΕ με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, μετά και την υπογραφή τόσο της Συμφωνίας Σύνδεσης με την ΕΟΚ το 1960 όσο και με την υπογραφή νωρίτερα των ιδρυτικών συνθηκών της Κυπριακής Δημοκρατίας(Συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου του 1959), θέλησε να προκηρύξει εκλογές ώστε να ισχυροποιήσει περαιτέρω τη θέση της ως κυβέρνηση. Τα εκλογικά αποτελέσματα να μεν επιβεβαίωσαν τη πολιτική κυριαρχία της ΕΡΕ με 51% αλλά ανέδειξαν ως αξιωματική αντιπολίτευση την ΕΔΑ, το κόμμα της αριστεράς με 34% των ψήφων. Το αποτέλεσμα οδήγησε την νεοϊδρυθείσα Ένωση Κέντρου του Γεωργίου Παπανδρέου να θεωρήσει άκυρο το αποτέλεσμα των εκλογών αυτών, κηρύσσοντας τον λεγόμενο «ανένδοτο αγώνα» προκειμένου να προκύψει κυβέρνηση με πλήρως δημοκρατικό τρόπο.⁹⁶

Θα πρέπει να προστεθούν και τα εξής προβλήματα που αντιμετώπισε η κυβέρνηση μετά το 1961: πρώτον η σύγκρουση του Καραμανλή με το παλάτι, λόγω της προσπάθειας του πρώτου να περιορίσει τον θεσμικό ρόλο του Στέμματος στην ελληνική πολιτική ζωή και δεύτερον η δολοφονία του βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη στη Θεσσαλονίκη το 1963. Ενώ στις αρχές του 1963 ο Καραμανλής προσπάθησε να δώσει μια λύση στο θεσμικό αυτό πρόβλημα της χώρας, οι συγκρούσεις του τόσο με τον βασιλιά Παύλο όσο και με τη βασίλισσα Φρειδερίκη τον εξανάγκασαν σε παραίτηση στις 17 Ιουνίου του ίδιου έτους, με τον ίδιο να αυτοεξορίζεται στο Παρίσι.⁹⁷

---

⁹⁶Thomas Gallant, *Νεότερη Ελλάδα: Από τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας μέχρι τις μέρες μας*, μτφρ. Γιάννα Σκαρβέλη, επιστημονική επιμ.: Δήμητρα Λαμπροπούλου-Κατερίνα Γαρδίκια, Αθήνα 2017, σ. 406.

⁹⁷Gallant, *Νεότερη Ελλάδα*, σ. 407.

Η πολιτική αστάθεια στην Ελλάδα συνεχίστηκε και μετά το 1963. Στο ίδιο έτος είχαμε συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις, στις οποίες επικράτησε η Ένωση Κέντρου. Η κυριαρχία όμως του Γεωργίου Παπανδρέου δεν κράτησε πολύ, γιατί οι εσωτερικές διαφωνίες του κόμματος ήταν τέτοιες που οδήγησαν στην πτώση της κυβέρνησής του και την άνοδο των «αποστατών», αυτών δηλαδή που διαφωνούσαν με την οικονομική πολιτική που χάραξε ο Υπουργός Οικονομικών της κυβέρνησης Γεωρ. Παπανδρέου, ο γιος του Ανδρέας. Η νομισματική κρίση που προέκυψε τον Δεκέμβριο του 1965 προκάλεσε άμεσα τη πτώση της κυβέρνησης Παπανδρέου και την άνοδο των «αποστατών» στην εξουσία, με πρωθυπουργό τον Στέφανο Στεφανόπουλο και Υπουργό Συντονισμού τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη.⁹⁸ Η πολιτική κρίση που προκάλεσε η κυβέρνηση των «αποστατών» οδήγησε σε άνοδο επάλληλων υπηρεσιακών κυβερνήσεων, μέχρι ο βασιλιάς Κωνσταντίνος να προκηρύξει εκλογές το 1967. Αυτές όμως δεν διεξήχθησαν ποτέ, γιατί συντηρητικοί συνταγματάρχες προέβησαν στην επιβολή δικτατορίας στις 21 Απριλίου του 1967.⁹⁹

Σημαντικά γεγονότα επηρέασαν και την ίδια την Αλβανία. Ειδικότερα, η απόφαση του Κομμουνιστικού Κόμματος Τσεχοσλοβακίας υπό τον Αλεξάντερ Ντούμπτσεκ να προχωρήσει σε μια φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος, στη λεγόμενη Άνοιξη της Πράγας, προκάλεσε την έντονη αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης η οποία αποφάσισε να εισβάλει στη χώρα το 1968.¹⁰⁰ Σε συνδυασμό μάλιστα με την επιβολή του δόγματος Μπρέζνιεφ για τη περιορισμένη κυριαρχία των σοσιαλιστικών χωρών ως προς τη χάραξη πολιτικής, η Αλβανία όχι μόνο δε συμμετείχε αλλά κι αποχώρησε από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Η αντίδραση-πέραν της αποχώρησης-υπήρξε άμεση, καθώς τα ραντάρ στις ακτές και τα πολυβόλα τέθηκαν σε ετοιμότητα, ενώ κι η Γιουγκοσλαβία προετοιμαζόταν για παλλαϊκή άμυνα σε ενδεχόμενη εισβολή. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε μια προσωρινή αλβανογιουγκοσλαβική προσέγγιση το 1970/71, γιατί η Αλβανία δεν υπέγραψε στρατιωτική συνθήκη με τη Κίνα λόγω της μεγάλης απόστασης μεταξύ των δύο χωρών.¹⁰¹

---

⁹⁸Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός: Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, Αθήνα 2018, σ. 427.

⁹⁹Gallant, σ. 411.

¹⁰⁰Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Αθήνα 2019, σ. 222.

¹⁰¹Σπυρίδων Σφέτας, «Οι σχέσεις Ελλάδας-Αλβανίας», εφ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα Κυριακή 16 Δεκεμβρίου 2018, σ. 30.

Το σκεπτικό της αποχώρησης και της άμεσης κινητοποίησης οφειλόταν στους εξής φόβους: εάν οι ουγγρικές και βουλγαρικές δυνάμεις εισέβαλλαν στη Γιουγκοσλαβία επί εδάφους στο όνομα της επικράτησης του ορθού σοσιαλισμού έναντι του παρεκκλινόμενου γιουγκοσλαβικού και επί τη βάση των εθνικών τους διεκδικήσεων σε Βοϊβοντίνα (Ουγγαρία) και γιουγκοσλαβική Μακεδονία (Βουλγαρία). Υπήρχε όμως κι ο φόβος για εισβολή εκ θαλάσσης από τον σοβιετικό μεσογειακό στόλο, η οποία θα υποστηριζόταν από τις προελαύνουσες ενδεχομένως βουλγαρικές δυνάμεις στο γιουγκοσλαβικό μέτωπο. Αυτό το ενδεχόμενο ενέπλεκε και την Ελλάδα, η οποία θεωρητικά θα εισέβαλε στη Βόρεια Ήπειρο δημιουργώντας ζώνες ασφαλείας για τη προστασία των μειονοτικών ελληνικών πληθυσμών. Σε συνδυασμό με την αναζήτηση μιας βάσης του σοβιετικού μεσογειακού στόλου, το οποίο ενοχλούσε τόσο την Αλβανία όσο και τις Ηνωμένες Πολιτείες, η ελληνοαλβανική προσέγγιση απέκτησε μια άλλη οπτική για την αλβανική πλευρά.¹⁰²

---

¹⁰²Σφέτας, «Οι σχέσεις Ελλάδας-Αλβανίας».

Η επανέναρξη των ελληνοαλβανικών σχέσεων

Παρά το γεγονός πως οι δύο χώρες είχαν προσπαθήσει να βελτιώσουν τις διπλωματικές τους σχέσεις, με την επιστροφή αιχμαλώτων πολέμου από την Αλβανία στην Ελλάδα, με την απομάκρυνση των ναρκών από τον κόλπο της Κέρκυρας και με την αποκατάσταση της ελληνοαλβανικής ναυσιπλοΐας, η εμπόλεμη κατάσταση διατηρήθηκε, τα ελληνοαλβανικά σύνορα δεν είχαν πυραμίδες, ενώ δεν υπήρχε τηλεφωνική και ταχυδρομική σύνδεση των δύο χωρών. Στα παραπάνω θα πρέπει να προστεθεί κι ο διαρκής φόβος της αλβανικής πλευράς για τις ελληνικές διεκδικήσεις στη Βόρεια Ήπειρο.¹⁰³

Η ρήξη όμως της Αλβανίας με το ανατολικό μπλοκ και τη Σοβιετική Ένωση, θεωρήθηκε από το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών ως μια καλή ευκαιρία προσέγγισης της Αλβανίας. Ήδη, από το 1961 το Υπουργείο επεδίωξε να τερματίσει την εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ των δύο πλευρών, ενώ το 1962 δραστηριοποιήθηκε έντονα προς αυτή τη κατεύθυνση. Τόσο ο διπλωμάτης Αλέξης Κύρου όσο και ο Θρασύβουλος Τσακαλώτος έκαναν λόγο για την αποκατάσταση των σχέσεων της Ελλάδας με την Αλβανία, στηρίζοντας την ίδια στιγμή τα δικαιώματα των Ελλήνων της Αλβανίας.¹⁰⁴

Αυτή όμως η στροφή της ελληνικής ηγεσίας δεν έγινε αποδεκτή από τα βορειοηπειρωτικά σωματεία, καθώς για να επιτευχθεί η αποκατάσταση, θα έπρεπε να παγώσει το ζήτημα των δικαιωμάτων των Βορειοηπειρωτών. Πρέπει ωστόσο να αναφερθεί ότι η ελληνική πλευρά δεν επεδίωκε τη μείωση του ζητήματος, αλλά αυτή η στροφή εντάχθηκε στη γενικότερη διατήρηση φιλικών σχέσεων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.¹⁰⁵

Αυτή η στρατηγική της Ελλάδας πέτυχε ένα πρώτο αποτέλεσμα, καθώς Έλληνας αξιωματούχος συναντήθηκε με τον πρόεδρο της Αλβανίας στη Γαλλία. Σε αυτή τη συνάντηση, η Αθήνα δήλωνε τη πρόθεσή της να μην πιέσει την Αλβανία ως προς το

---

¹⁰³ Σφέτας, «Οι σχέσεις Ελλάδας-Αλβανίας».

¹⁰⁴ Σπυρίδων Σφέτας, «Η αποκατάσταση των ελληνοαλβανικών διπλωματικών σχέσεων (1970-1971)», στο Συλλογικό, *Ελλάδα και Αλβανία στον Ψυχρό Πόλεμο: πολιτικές, ιδεολογίες, νοοτροπίες*, επιμ.: Νίκος Μαραντζίδης-Ηλίας Σκουλίδας, Αθήνα 2021, σσ. 165-182, σ. 169.

¹⁰⁵ Χατζηβασιλείου, *Στα σύνορα των κόσμων*, σσ. 253-254.

Βορειοηπειρωτικό, εμποδίζοντας έτσι τα γιουγκοσλαβικά και τα σοβιετικά σχέδια για τη δεύτερη. Αυτή όμως η προσπάθεια δεν υπήρξε επιτυχής, γιατί την ίδια στιγμή ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Παναγιώτης Πιπινέλης δημοσίευσε από τις ΗΠΑ βιβλίο, στο οποίο έκανε λόγο για τον διαμελισμό της Αλβανίας. Σε μια παρόμοια λογική κινήθηκε και ο Σοφοκλής Βενιζέλος το 1963, καθώς στη σύνοδο του ΝΑΤΟ στο Παρίσι ζήτησε τη “διοικητικήν αυτονομίαν εις το Ελληνικόν στοιχείο της Βορείου Ηπείρου”.¹⁰⁶

Η αλβανική πλευρά αντέδρασε αρνητικά όπως ήταν αναμενόμενο, με τον ίδιο τον πρωθυπουργό Σέχου να τονίζει τον Γενάρη του 1964 ότι η Αθήνα ήταν η υπεύθυνη για την έλλειψη των σχέσεων με την Ελλάδα, ενώ τον Μάιο του ίδιου έτους δήλωνε ότι η κυβέρνηση Παπανδρέου δεν κατάφερε να πετύχει την εξομάλυνση των διμερών σχέσεων. Σε μια ενδιαφέρουσα όμως αντίφαση, δήλωνε ότι έγιναν πολύ θετικά βήματα συγκριτικά με τις “σοβινιστικές ενέργειες” της προηγούμενης κυβέρνησης Καραμανλή.¹⁰⁷ Έγινε μια ακόμη προσπάθεια το 1966 για την επανέναρξη του διαλόγου ανάμεσα στις δύο χώρες, μεταξύ του Έλληνα και του Αλβανού πρέσβη στο Βουκουρέστι, έχοντας ως όρο να μην επηρεαστεί η κατάσταση της Βορείου Ηπείρου. Και σε αυτή την περίπτωση όμως, η πολιτική αυτή της ελληνικής κυβέρνησης βρήκε εμπόδιο και πάλι από τους βορειοηπειρωτικούς συλλόγους που ζητούσαν να μην ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις με την Αλβανία.¹⁰⁸

Ακόμη όμως και μετά την άνοδο των συνταγματαρχών στην εξουσία το 1967, οι διμερείς σχέσεις ήταν ακόμη σε χαμηλό επίπεδο για περίπου δύο χρόνια. Έγινε όμως μια πρώτη προσπάθεια από τους πραξικοπηματίες για να προσεγγίσουν την Αλβανία, με τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών Παύλο Οικονόμου-Γκούρα να κάνει λόγο για προσπάθεια επανεκκίνησης του διαλόγου με την Αλβανία, στα πλαίσια της συμφωνίας του Απριλίου του 1966. Σε αυτή τη περίπτωση όμως, η χούντα θεώρησε πως η σύνδεση θα πρέπει να υπάρξει σε επίπεδο επιμελητηρίου, προκειμένου να αρθούν οι όποιες αντιρρήσεις. Το στρατιωτικό καθεστώς όμως δεν είχε και πολλές επιλογές, καθώς ναί μεν θα μπορούσε να θίξει ζήτημα των δικαιωμάτων των Ελλήνων

---

¹⁰⁶Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 261-262.

¹⁰⁷Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 262.

¹⁰⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 265.

της Αλβανίας στον ΟΗΕ αλλά θα λειτουργούσε αντίστροφα, λόγω του ότι κι αυτό έκανε ακριβώς το ίδιο πράγμα. Για να μην υπάρχουν προβλήματα, επιχείρησαν να διαλύσουν τους βορειοηπειρωτικούς συλλόγους, ενώ δημιουργήθηκαν σύλλογοι που ήταν πλήρως ελεγχόμενοι από τη χούντα.¹⁰⁹

Το ελληνικό στρατιωτικό καθεστώς προσπάθησε γενικότερα να κινηθεί ευέλικτα, προπαγανδίζοντας μεν υπέρ του ελληνικού εθνικού στοιχείου στην Αλβανία-όπως έγινε τον Νοέμβριο του 1968 όταν λειτούργησε μια βορειοηπειρωτική ραδιοφωνική εκπομπή-αλλά παράλληλα δεν ήθελε να θίξει την Αλβανία. Το εσωτερικό όμως περιβάλλον και το γενικό ψυχροπολεμικό κλίμα, ανάγκασαν τη χούντα να κινηθεί πολύ προσεκτικά ως προς την επανέναρξη των ελληνοαλβανικών σχέσεων. Ενδεικτικό αυτής της κατάστασης, είναι ότι ενώ το Υπουργείο Εξωτερικών κινούταν στη γραμμή των επαφών με την Αλβανία, ο Γενικός Γραμματέας του υπουργείου Εξωτερικών Ιωάννης Λαδάς, ήταν αρνητικός σε τέτοιο ενδεχόμενο, ο οποίος μάλιστα ανέφερε περιφρονητικά “τι δουλειά έχουν οι Αλβανοί εις την Ήπειρον, που εμφανίσθηκαν εν αγρία καταστάσει;”. Ο Χότζα σε αντίδραση παραχώρησε δημόσια ομιλία στα πλαίσια του Δημοκρατικού Μετώπου στις 14 Σεπτεμβρίου του 1967, προειδοποιώντας την Ελλάδα να μην προχωρήσει σε κάποια ανάφλεξη. Η Ελλάδα όμως δεν σταμάτησε να επιδιώκει την επανέναρξη των σχέσεων και θεώρησε πως οι βορειοηπειρωτικοί σύλλογοι έπρεπε να περιοριστούν δραστικά.¹¹⁰

Η εξέλιξη όμως που θα διευκόλυνε τη διαπραγμάτευση ήρθε από τρίτο παράγοντα. Αυτός ήταν ο Αμερικανός πρόεδρος Νίξον, ο οποίος στο Βουκουρέστι τον Αύγουστο του 1969 έκανε λόγο για “ειρήνη και προσέγγιση” με τον ανατολικό συνασπισμό. Η κυβέρνηση των Αθηνών βρήκε την ευκαιρία να ξεκινήσει δίχως πρόβλημα τη διαδικασία επανέναρξης, καθώς οι ίδιοι οι Αμερικανοί θεωρούσαν πως από τη στιγμή που η Αλβανία είχε απομακρυνθεί από τη σοβιετική σφαίρα επιρροής, η Ελλάδα δεν διέτρεχε κίνδυνο από τον βορρά.¹¹¹

Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα επεδίωκε την επανέναρξη η Αλβανία ήταν εκείνη που έκανε τελικά το πρώτο βήμα, προχωρώντας σε διερευνητικές επαφές με πρεσβείες

---

¹⁰⁹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 267.

¹¹⁰Σφέτας, «Η αποκατάσταση των ελληνοαλβανικών διπλωματικών σχέσεων(1970-1971)», σ. 170.

¹¹¹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 273-274.

χωρών που είχαν διπλωματικές σχέσεις με εκείνη. Το αποτέλεσμα αυτών των διερευνητικών ήταν η υπογραφή μιας τριετούς εμπορικής συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας στις 21 Ιανουαρίου 1970 στο Παρίσι, ενώ τέσσερις μήνες μετά αλβανική αντιπροσωπεία του Εμπορικού Επιμελητηρίου επισκέφθηκε την Αθήνα.¹¹²

Η ελληνική πλευρά θεωρούσε πως η αποκατάσταση θα έπρεπε να προχωρήσει και στα εξής στάδια: εγκατάσταση ελληνικής εμπορικής αντιπροσωπείας στην Αλβανία και αλβανικής στην Ελλάδα, υπογραφή προξενικής σύμβασης, συμφωνία για τη ταχυδρομική επικοινωνία και άνοιγμα ενός ή δύο τελωνειακών σταθμών. Η αλβανική πλευρά όμως διαφώνησε με την ελληνική πρόταση. Επεδίωκε μόνο την αποκατάσταση των σχέσεων σε επίπεδο πρεσβευτών, διότι πίστευε πως με αυτή τη διαδικασία θα οδηγούσε στην άρση του εμπολέμου. Τη πρόταση αυτή έκανε δεκτή η Ελλάδα.¹¹³

---

¹¹²Σφέτας, «Οι σχέσεις Ελλάδας-Αλβανίας».

¹¹³Σφέτας, «Οι σχέσεις Ελλάδας-Αλβανίας».

Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις: 1971-1991

Οι σχέσεις από το 1971 ως το 1985

Οι σχέσεις από την επανέναρξη ως τη πτώση της δικτατορίας, 1971-1974

Οι ευνοϊκές προϋποθέσεις για τη περαιτέρω αποκατάσταση των διμερών σχέσεων φάνηκαν και στη συνάντηση στη Νέα Υόρκη στις αρχές του 1971 των δύο μόνιμων αντιπροσώπων Ελλάδας και Αλβανίας στον ΟΗΕ, Δημήτρη Μπίτσιου και Σαμί Μπαχόλι (Sami Baholli). Ειδικότερα, στη συνάντηση αυτή η αλβανική πλευρά δεν ζήτησε την οριστική αναγνώριση του υφιστάμενου εδαφικού καθεστώτος στη Βόρεια Ήπειρο, ενώ η Ελλάδα άφησε να εννοείται η άρση του εμπολέμου. Η ελληνική τακτική αποσκοπούσε τόσο για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης όσο και για να χρησιμοποιηθεί ως ένα ισχυρό διαπραγματευτικό όπλο. Τελικά, στις 6 Μαΐου 1971 οι δύο χώρες ανακοίνωσαν επισήμως την αναγνώριση των διμερών τους σχέσεων σε επίπεδο πρεσβευτών.¹¹⁴

Η παραπάνω επισημοποίηση έδωσε την δυνατότητα στις δύο πλευρές να δώσουν και διαφορετικές ερμηνείες πάνω στο ζήτημα. Ειδικότερα, η Αλβανία θεώρησε πως αυτή η επισημοποίηση απετέλεσε την *de facto* άρση του εμπολέμου, άρα και την εξασφάλιση της εδαφικής της ακεραιότητας. Η Ελλάδα αντίθετα, θεώρησε πως δεν υπήρξε καμία ουσιαστική μεταβολή στην εξωτερική της πολιτική, καθώς απλώς επισημοποιήθηκε με κάθε τυπικότητα η επαφή των δύο χωρών, με τον υφυπουργό Εξωτερικών να αναφέρει σε διαλόγους του με διπλωμάτες πως “υποκαθιστά η παρουσία την απουσία, η αδιαφορία το ενδιαφέρον και τη σιωπή ο διάλογος”. Εδώ πρέπει όμως να αναφερθεί το εξής: το Βορειοηπειρωτικό έγινε πλέον μειονοτικό ζήτημα.¹¹⁵

---

¹¹⁴Σφέτας, «Η αποκατάσταση των ελληνοαλβανικών διπλωματικών σχέσεων(1970-1971)», σσ. 173-174.

¹¹⁵Σφέτας, «Η αποκατάσταση των ελληνοαλβανικών διπλωματικών σχέσεων(1970-1971)», σ. 174.

Το πρώτο βήμα μετά την επισημοποίηση ήταν η ανταλλαγή πρεσβευτών με τον Λικ Σεΐτι (Lik Sejti) να είναι ο πρώτος Αλβανός πρέσβης στην Αθήνα και τον Διονύσιο Καραγιάννη ο πρώτος Έλληνας πρέσβης στα Τίρανα. Για την ελληνική κυβέρνηση, τόσο με τη Πρεσβεία όσο και με τη δημιουργία προξενείου στο Αργυρόκαστρο, ήταν ευκολότερη η εποπτεία για τη κατάσταση της ελληνικής μειονότητας ώστε να εξασφαλιστεί η θέση της.

Η όλη διαδικασία της επανέναρξης βέβαια μπορεί να θεωρηθεί ως η προετοιμασία για τη σύναψη των ελληνοκινεζικών σχέσεων-αφού βέβαια η Λαϊκή Κίνα έγινε μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ το 1972, ως αποτέλεσμα της σινο-αμερικανικής προσέγγισης-με τις οποίες η Ελλάδα προσδοκούσε στα οφέλη που θα αποκόμιζε η ναυτιλία και το εμπόριο γενικότερα.¹¹⁶

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ πως τα νέα γεωπολιτικά δεδομένα που προέκυψαν ήταν ευνοϊκά για την ελληνοαλβανική προσέγγιση, καθώς η μεν Αλβανία πετύχαινε τη de facto άρση του εμπολέμου ενώ κι η Ελλάδα κατόρθωνε να διασφαλίσει τα σύνορά της την ασφάλεια από τη σοβιετική επιρροή, καθώς κι η Γιουγκοσλαβία ισορροπούσε μεταξύ των δύο συνασπισμών. Μάλιστα, το 1970-71 η εσωτερική κρίση που προέκυψε λόγω των αποκεντρωτικών(εθνικιστικών) τάσεων της Σλοβενίας και της Κροατίας, ερμηνεύθηκε από τους δυτικούς ως απόπειρα ανατροπής του Τίτο από φιλοσοβιετικά στοιχεία.¹¹⁷

Με βάση τα παραπάνω οι ελληνοαλβανικές σχέσεις βελτιώνονταν αργά αλλά σταθερά, με το διάστημα 1972-74 να είναι ιδιαίτερα ειρηνικό χωρίς πολλές εντάσεις. Το κλίμα μπορούμε να πούμε πως είχε ξεκινήσει να αντιστρέφεται, καθώς και η Αλβανία άρχισε να αισθάνεται ασφαλής-λόγω των καλών σχέσεων με τις χώρες που τη περιτριγύριζαν-και η Ελλάδα κατάφερε να βρει διπλωματικούς εταίρους. Ενδεικτικά του καλού κλίματος είναι η μείωση της ανθελληνικής ρητορικής από τον αλβανικό τύπο και τα αντίστοιχα θετικά σχόλια του ελληνικού τύπου για την Αλβανία, η διάσωση των μελών κυπριακού πλοίου τον Αύγουστο του 1972, η υπογραφή στο ίδιο διάστημα διαφόρων εμπορικών συμφωνιών σχετικά με την ηλεκτρική σύνδεση,

---

¹¹⁶Σφέτας, «Η αποκατάσταση των ελληνοαλβανικών διπλωματικών σχέσεων(1970-1971), σ. 175.

¹¹⁷Σφέτας, «Οι σχέσεις Ελλάδας-Αλβανίας»

τη ταχυδρομική και τηλεφωνική επικοινωνία-με τη σημαντικότερη εμπορική συμφωνία να είναι η Συμφωνία Εμπορίου και Πληρωμών που υπογράφηκε στις 30 Οκτωβρίου του 1972-ενώ κι ο ίδιος ο Χότζα εκφώνησε στην Αυλώνα λόγο τον Νοέμβριο του 1972 στον οποίο αναφέρει ότι προσωπικές του πρωτοβουλίες απέτρεψαν τη κατασκευή ναυτικής βάσης στην Αυλώνα για τα σοβιετικά υποβρύχια.¹¹⁸

Οι πιο σημαντικές ενέργειες που προχώρησαν οι δύο χώρες ήταν αναμφίβολα η επίσκεψη στις περιοχές όπου διέμεναν οι συμπατριώτες των δύο πλευρών, ασχέτως από το αν αυτές είχαν οργανωθεί και σχεδιαστεί από τα πάνω. Το 1972 ο Έλληνας πρέσβης στην Αλβανία Διονύσιος Καραγιάννης επισκέφθηκε τις μειονοτικές περιοχές των Ελλήνων, όντας συνοδευόμενος από υπαλλήλους του Υπουργείου Εξωτερικών κι άνδρες της Σιγκουρίμι. Αυτή την επίσκεψη, ο ελληνικός τύπος τη σχολίασε ως την επίσκεψη του Έλληνα πρέσβη στη νότια Αλβανία κι όχι στη Βόρεια Ήπειρο-ενδεικτικό του κλίματος.¹¹⁹

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η επίσκεψη του Αλβανού πρέσβη Λικ Σεΐτι στα Ιωάννινα, τη Πρέβεζα, την Ηγουμενίτσα και τη Κέρκυρα. Το γεγονός πως ο πρέσβης μετέβη στις περιοχές αυτές για πολλές ημέρες και χωρίς τη παρουσία Ελλήνων αξιωματούχων προβλημάτισε μερικώς την Αθήνα, η οποία εμφάνισε τους πρώτους δισταγμούς της για το πραγματικό σκοπό της παρουσίας του Αλβανού πρέσβη. Σε επίσημο επίπεδο βέβαια, οι συναντήσεις του με τους τοπικούς περιφερειακούς διοικητές κατέδειξαν την ανάγκη Ελλάδας κι Αλβανίας να έχουν καλές διπλωματικές σχέσεις. Ο νομάρχης της Κέρκυρας μάλιστα εκφράστηκε απολύτως θετικά για την αλβανική πολιτική προς τη Σοβιετική Ένωση.¹²⁰

Οι γενικότερες προστριβές όμως μεταξύ των δύο πλευρών δεν σταμάτησαν να υπάρχουν, καθώς η μεν ελληνική πλευρά προσπαθούσε να εμποδίσει την εξάπλωση της αλβανικής προπαγάνδας σχετικά με τους Αλβανούς στη Θεσπρωτία κι η δε Αλβανία στο ζήτημα της ελληνικής μειονότητας ήταν επιφυλακτική στα αιτήματα της ελληνικής κυβέρνησης. Είναι ενδεικτική η περίπτωση της επίσκεψης αλβανικού

---

¹¹⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 301-304.

¹¹⁹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 308.

¹²⁰Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 309-310.

κλιμακίου στην Ήπειρο τον Ιούνιο του 1972, στην οποία ο τοπικός τύπος αντέδρασε αρνητικά σε αυτή την επίσκεψη.¹²¹

Το πιο σημαντικό στοιχείο όμως των ελληνοαλβανικών σχέσεων αυτή τη περίοδο ήταν αναμφίβολα οι συζητήσεις για το άνοιγμα μεθοριακών σταθμών. Παρά τη θέληση των δύο πλευρών, και σε αυτή τη περίπτωση τα εμπόδια που εμφανίστηκαν δεν ενίσχυσαν περαιτέρω αυτή τη προσπάθεια. Από τη μία πλευρά, η Ελλάδα ήθελε να εφαρμόσει το πρότυπο της ελληνογιουγκοσλαβικής μεθορίου, σύμφωνα με το οποίο θα υπήρχε αμοιβαία αναγνώριση των τωρινών συνόρων κι απόρριψη των παλαιότερων μεθοριακών συμφωνιών. Από την άλλη πλευρά, τα Τίρανα επεδίωκαν μια αναβίωση του Πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας του 1925 που προέβλεπε τη σύσταση μικτής επιτροπής για τη χάραξη των συνόρων και τη παρουσία πυκνού αριθμού οροσήμων. Η ελληνική πλευρά μάλιστα προχώρησε ένα ακόμη βήμα παραπέρα, ζητώντας το άνοιγμα μεθοριακού σταθμού στη Κρυσταλλοπηγή και τη Κακαβιά, με την αλβανική πλευρά να απορρίπτει το αίτημα αυτό. Ο βασικός λόγος της απόρριψης ήταν ότι η παρουσία μεθοριακού σταθμού στη Κακαβιά θα έδινε την ευκαιρία στην Ελλάδα να έρθει σε επαφή με την ελληνική μειονότητα. Παρά μάλιστα τις πιέσεις τόσο από τους Έλληνες εμπόρους όσο και από τους Γιουγκοσλάβους-που δεν ήθελαν τα ελληνοαλβανικά εμπορεύματα να περνάνε από το έδαφός τους-τα Τίρανα παρέμεναν αδιάλλακτα.¹²²

---

¹²¹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 309-311.

¹²²Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 318-319.

Η τουρκική εισβολή στη Κύπρο

Η διπλή εισβολή της Τουρκίας στη Κύπρο το καλοκαίρι του 1974, ήταν μία ακόμη ευκαιρία για τη περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Αλβανίας.¹²³ Γενικότερα, το έντονο ενδιαφέρον της Ελλάδας για τις εξελίξεις στη Κύπρο, οδήγησε την Αθήνα σε μείωση του ενδιαφέροντος για το Βορειοηπειρωτικό. Ενδεικτικά, στη δεκαετία του 1950 τόσο ο Πλαστήρας όσο κι ο Παπάγος έστρεψαν όλες τους τις δυνάμεις προς το Κυπριακό Ζήτημα, με αποτέλεσμα να μην υπάρξει χάραξη επίσημης εθνικής στρατηγικής σε σχέση με τη Βόρεια Ήπειρο. Μάλιστα, η ελληνική πλευρά εξέφρασε τη θέση πως οι ελληνικές διεκδικήσεις θα δηλώνονταν μέσα σε νόμιμα πλαίσια-πράγμα που σήμαινε πως δεν υπήρχαν σχέδια για εδαφικό ακρωτηριασμό της Αλβανίας. Αυτό αρχικά δεν καθυσύχασε όμως την αλβανική πλευρά-και παρά τις ελληνικές δεσμεύσεις-καθώς θεώρησε ότι σε περίπτωση που το Κυπριακό επιλυόταν με θετική έκβαση για την Ελλάδα, θα επεδίωκε μετά λύση για τη Βόρεια Ήπειρο. Οι αλβανικές ανησυχίες όμως καταλάγιασαν με τις δηλώσεις του Παπάγου στη Βουλή στις 17 Δεκεμβρίου του 1952, ο οποίος δήλωσε πως οι ελληνικές αξιώσεις θα εκφράζονταν εντός των πλαισίων του διεθνούς δικαίου, ενώ μάλιστα δήλωσε την επιθυμία του να αντιμετωπιστεί η Αλβανία ως ισότιμη δημοκρατική χώρα.¹²⁴

Την 20^η Ιουλίου του 1974, η αλβανική πλευρά επέκρινε ανοικτά την τουρκική εισβολή, λέγοντας πως οι Τούρκοι χρησιμοποίησαν το ρόλο τους ως εγγυήτρια χώρα των ιδρυτικών συνθηκών της Κυπριακής Δημοκρατίας ως πρόσχημα για να εισβάλλουν στο νησί.¹²⁵ Δεν περιορίστηκε όμως μόνο στη τουρκική πλευρά, καθώς ο Χότζα επέκρινε και την ελληνοκυπριακή πλευρά, αναφέροντας πως ο Μακάριος άλλαζε συνεχώς στάση στην εξωτερική του πολιτική, καθώς από τη μία στρεφόταν στις δυνάμεις του NATO κι από την άλλη ζητούσε βοήθεια από τη Σοβιετική Ένωση και τη Κίνα. Επιπρόσθετα κατηγορήσε και τις δύο υπερδυνάμεις για τη στάση τους

---

¹²³Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 328.

¹²⁴Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 221-222.

¹²⁵Σε αυτή τη περίπτωση, η Αλβανία αντέδρασε με βάση και το διεθνές δίκαιο εναντίον της τουρκικής εισβολής, καθώς η Τουρκία χρησιμοποίησε ως πρόσχημα τη Συνθήκη Εγγύησης του 1959, σχετικά με τη χρήση ένοπλης βίας στη περίπτωση που διαταράσσεται η έννομη τάξη. Πέτρος Λιάκουρας, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη. Σε επίλυση ομοσπονδιακής επίλυσης*, Αθήνα 2007, σ. 266.

στη κατάσταση· από τη μία πλευρά, οι Ηνωμένες Πολιτείες που έχουν τις βάσεις τους στη Τουρκία που έκανε την εισβολή κι από την άλλη η Σοβιετική Ένωση η οποία ναι μεν κατηγορεί την Ελλάδα ότι θέλει να προσαρτήσει τη Κύπρο, αλλά η ίδια λίγα χρόνια πριν εισέβαλλε στη Τσεχοσλοβακία. Τέλος, ο Χότζα κατηγορεί τον Τίτο για υποκρισία και θεωρεί πως τα Ηνωμένα Έθνη δεν δίνουν λύση στο πρόβλημα. Ως μόνη λύση στο Κυπριακό, ο Χότζα πρόβαλλε το δικαίωμα του κυπριακού λαού, Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων από κοινού, να αναλάβει από μόνος του τις τύχες του.¹²⁶

Η μεγάλη σημασία του Κυπριακού για την Ελλάδα φάνηκε κι από το γεγονός πως είχαν αποσυρθεί τα ελληνικά στρατεύματα στα σύνορα με την Αλβανία, καθώς η χώρα δεν διέτρεχε κίνδυνο από την Αλβανία. Η συγκέντρωση μάλιστα βουλγαρικών στρατευμάτων στα σύνορα με την Ελλάδα ανησύχησε και τις δύο χώρες, με την αλβανική πλευρά να δηλώνει τον Φεβρουάριο του 1974 πως καμία επίθεση δε θα ξεκινούσε από την Αλβανία ενώ κι η ελληνική πλευρά ζήτησε τη συνεργασία μεταξύ των δύο κρατών. Οι προσπάθειες συνεννόησης εντάθηκαν και μετά τη δεύτερη εισβολή στις 10 Αυγούστου, με τον Έλληνα πρέσβη στα Τίρανα Δημήτριο Φραντζεσκάκη να συζητά με τον Αλβανό Υπουργό Εξωτερικών Νέστι Νάσε (Nesti Nase) σχετικά με την εισβολή.¹²⁷

Καθώς η Σοβιετική Ένωση τήρησε μια στάση η οποία ουσιαστικά ευνοούσε τη Τουρκία, καθώς πίστευε πως η απόπειρα ανατροπής του Μακαρίου έμπαινε φρένο στα σχέδιά της να βρει έξοδο στη Μεσόγειο μιας κι ο Μακάριος προσέγγισε νωρίτερα και την ΕΣΣΔ περιμένοντας υποστήριξη, η Ελλάδα αντιδρά στην αμφισβήτηση της κυριαρχίας στο Αιγαίο από τη Τουρκία στις 27 Ιανουαρίου του 1975.¹²⁸ Η ελληνική αντίδραση γίνεται γνωστή και στην αλβανική πλευρά μέσω του διαβήματος του Έλληνα πρέσβη στα Τίρανα στον Αλβανό Υπουργό Εξωτερικών Εν τούτοις όμως, η Αλβανία διαφώνησε με την ελληνική αντίδραση, η οποία ήταν η προσφυγή στο

---

¹²⁶Enver Hoxha, *Two Friendly Peoples*, Τορόντο 1985 (ανατύπωση), σσ. 211-212.

¹²⁷Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 328-329.

¹²⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 329.

Διεθνές Δικαστήριο, με τον Νάσε να αποτρέπει τους Έλληνες ώστε να μη προκληθούν οι Σοβιετικοί να επεμβούν.¹²⁹

Καθώς όμως ήταν ορατό το ενδεχόμενο ελληνοτουρκικής σύρραξης, η έκβαση της οποίας θα ήταν κατά πάσα πιθανότητα εις βάρος της Ελλάδας, η Αλβανία δε στήριζε πλέον την Ελλάδα προσπαθώντας να κρατήσει μια ισορροπία μεταξύ της δεύτερης και της Τουρκίας. Αυτή η αδύναμη κατάσταση όμως των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, έδειξε στην Αλβανία ότι η Ελλάδα δεν ήταν σε θέση να καταλάβει εδάφη.¹³⁰

---

¹²⁹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 330.

¹³⁰Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*

Η εξωτερική πολιτική της Νέας Δημοκρατίας, 1974-1980

Η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, λειτουργώντας με βάση και το διεθνές κλίμα της ύφεσης που προωθούνταν, προσπάθησε να εξομαλύνει τις σχέσεις της με τους βορείους γείτονές της. Ο βασικός λόγος που προχώρησε σε αυτό τον επαναπροσδιορισμό εξωτερικής πολιτικής η Ελλάδα, είναι φυσικά η τουρκική επιθετικότητα που εκδηλώθηκε με τη διπλή εισβολή στη Κύπρο το 1974.¹³¹

Σε αυτό το σημείο, θεωρείται σκόπιμο να παρουσιαστεί συνοπτικά η στρατηγική της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης. Το επιτελείο του Καραμανλή πίστευε πως ο παράγοντας της γεωγραφίας ήταν καθοριστικός, καθώς η Ελλάδα ήταν αποκομμένη από τη Δύση. Το γεγονός μάλιστα πως η Ελλάδα ήλεγχε τις παράκτιες εκείνες περιοχές που επεδίωκαν οι ισχυρές δυνάμεις του εσωτερικού, δημιουργούσε έναν ιδιότυπο συνδυασμό γεωγραφίας και διεθνούς πολιτικής κατάστασης, που οδήγησαν στο συμπέρασμα πως η Ελλάδα δεν είχε πραγματική ασφάλεια μέσω της στρατιωτικής ισχύος.¹³²

Η παραπάνω συλλογιστική οδήγησε στο συμπέρασμα πως η Ελλάδα έπρεπε από τη μία πλευρά να έχει μια ομαλή συνεργασία με τις ΗΠΑ, αλλά από την άλλη έπρεπε να δοθεί έμφαση στην ένταξη στη Δύση κι ειδικότερα στην συμμετοχή της χώρας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Σε συνδυασμό μάλιστα με την επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης και την ορθολογική άνοδο του βιοτικού επιπέδου, η Ελλάδα θα ήταν σε θέση να είναι ασφαλής τόσο στο εσωτερικό (σε πιθανή ανατροπή από τον κομμουνισμό) όσο και στο εξωτερικό. Με βάση αυτή τη λογική επομένως, η χώρα επεδίωξε την ένταξή της σε υπερεθνικούς θεσμούς και διάφορα δι-εθνικά σχήματα.¹³³

Με βάση αυτό, ο Καραμανλής επισκέφθηκε τη Σόφια, το Βουκουρέστι και το Βελιγράδι εκδίδοντας και κοινά ανακοινωθέντα τα οποία καταδείκνυαν τη σημασία που απέδιδε η Αθήνα σε αυτή τη πολιτική. Τον Αύγουστο του 1975 προσκάλεσε όλους

---

¹³¹Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Ελληνική εξωτερική πολιτική*, σ. 323.

¹³²Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο: «προσλήψεις» και σχολές σκέψης της ελληνικής διπλωματίας», στο Συλλογικό, *Ελλάδα και Αλβανία στον Ψυχρό Πόλεμο: πολιτικές, ιδεολογίες, νοοτροπίες*, επιμ. Νίκος Μαραντζίδης-Ηλίας Σκουλίδας, Αθήνα 2021, σ. 107.

¹³³Χατζηβασιλείου, «Η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο», σσ. 107-108.

τους ηγέτες της περιοχής προκειμένου να προχωρήσουν σε σύγκλιση περιφερειακής συνδιάσκεψης με στόχο τη συνεργασία των κρατών της χερσονήσου. Η θετική στάση της Ρουμανίας και της Γιουγκοσλαβίας θα λειτουργούσαν ως το παράδειγμα που θα δικαιολογούσε τη στροφή της Ελλάδας και προς τις σοσιαλιστικές βαλκανικές χώρες. Στη πρόσκληση αυτή όμως η Ελλάδα ανέλαβε αρνητική απάντηση και από τη Βουλγαρία και από την Αλβανία, με τη πρώτη να εκφράζει μια επιφυλακτικότητα καθώς θεωρούσε προτιμότερη τη σύναψη σχέσεων σε διμερές επίπεδο-ακολουθώντας τη σοβιετική στάση, η οποία ήθελε με αυτό τον τρόπο να αποτρέψει τις όποιες τάσεις φυγής από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας-και τη δεύτερη να είναι σθεναρά αντίθετη σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο.¹³⁴

Η απόφαση του Καραμανλή για αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του NATO ικανοποίησε και την Αλβανία. Η επιλογή του όμως να στραφεί στη Δυτική Ευρώπη ακόμη όμως και τη Γιουγκοσλαβία, προβλημάτισε τα Τίρανα καθώς θεωρούσαν ότι οι επιλογές αυτές υποβάθμιζαν τις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Ήταν βάσιμη η αντίδραση της Αλβανίας καθώς ο Καραμανλής κινήθηκε σε μια δυτικόφιλη πολιτική ισορροπίας-περίπου όπως έκανε η Γιουγκοσλαβία-μεταξύ των υπερδυνάμεων καθώς προχώρησε κι η ένταξη στην ΕΟΚ το 1979, ενώ στο ίδιο έτος επισκέφθηκε την ίδια τη Μόσχα.¹³⁵

Οι κύριοι λόγοι διστακτικότητας από πλευράς Καραμανλή ήταν η ανάγκη προστασίας του Βορειοηπειρωτικού Ελληνισμού κι η ύπαρξη της εμπόλεμης κατάστασης. Τα Τίρανα εξέλαβαν αυτή τη στάση του Καραμανλή αρνητικά, καθώς είχε παγιωθεί ο φόβος περί διαμελισμού της Αλβανίας με τη προσάρτηση της Βορείου Ηπείρου στην Ελλάδα. Η αλβανική απομόνωση όμως κι η τουρκική εισβολή στη Κύπρο οδήγησαν τις δύο χώρες να αναπτύξουν τις σχέσεις χωρίς όμως να υπάρξει κάποια ουσιαστική πρωτοβουλία.¹³⁶

Οι επιθετικές επιδιώξεις όμως της Τουρκίας οδήγησαν το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών να σκεφτεί το ενδεχόμενο θερμότερης προσέγγισης της Αλβανίας, με πάρα πολύ μεγάλη προσοχή λόγω της απομονωτικής της πολιτικής. Από το 1975 κι η

---

¹³⁴Σβολόπουλος, *Ελληνική εξωτερική πολιτική*, σ. 330.

¹³⁵Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 319-320.

¹³⁶Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 320-321.

Αλβανία ξεκίνησε να σκέφτεται το ενδεχόμενο της θερμότερης προσέγγισης, λόγω και των εξής επιμέρους εξελίξεων: η κατάργηση της βασιλείας με το δημοψήφισμα του 1974, η ψύχρανση των σχέσεων της Ελλάδας με τις ΗΠΑ, η αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO κι η έντονη όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων ως απόρροια της εισβολής στη Κύπρο, ενώ κι η αλβανική απομόνωση είχε καταστήσει την Αλβανία ως μια χώρα που δεν είχε καμία ξένη στρατιωτική βάση κι αυτόνομη εξωτερική πολιτική-το οποίο οδήγησε και στη μείωση των μεθοριακών επεισοδίων.¹³⁷

Το πρώτο βήμα που έγινε από τις δύο πλευρές ήταν η πρόταση για στρατιωτική συνεργασία, η οποία προωθήθηκε πολύ ψυχρά κι από τις δύο πλευρές, με την Αθήνα όμως να κάνει τη πρώτη κίνηση με τη πρότασή της για την αμοιβαία διαπίστευση στρατιωτικών ακολούθων στις πρεσβείες των δύο χωρών. Η κρίση στη Κύπρο σε συνδυασμό με τις φήμες περί σοβαρής ασθένειας του Τίτο, είχε προβληματίσει έντονα και τις δύο πλευρές καθώς θεωρούσαν πιθανό το ενδεχόμενο σοβιετικής στρατιωτικής εισβολής. Ενώ όμως κι οι δύο πλευρές αρχικά συμφώνησαν απλώς στο να μην αποδεχθούν την εισβολή ξένων δυνάμεων στο έδαφός τους, οι φήμες περί σοβιετικής εισβολής στη Βαλκανική μέσω Ρουμανίας και Βουλγαρίας κινητοποίησαν άμεσα την ελληνική διπλωματία. Με τις ελληνικές ανησυχίες συντασσόταν κι η Ρουμανία με επιφυλακτικότητα, με τα Τίρανα να δηλώνουν ουδετερότητα λέγοντας γενικώς ότι η ελληνοαλβανική μεθόριος θα παρέμενε ασφαλής.¹³⁸

Το πρώτο θετικό βήμα έγινε το 1976, καθώς ο Έλληνας υπουργός Εμπορίου Ιωάννης Βαρβιτσιώτης μετέβη στα Τίρανα όπου κι υπέγραψε με την αλβανική πλευρά πενταετή εμπορική συμφωνία και συμφωνία πληρωμών και πρωτοκόλλου για τις συναλλαγές του 1976. Αυτό το πρώτο συμβολικό βήμα ξεκίνησε να καθιερώνεται από το 1976, καθώς οι υπουργοί Εμπορίου των δύο χωρών είχαν τακτικές επαφές διαζώσης, με τον Αλβανό υπουργό να έρχεται στην Ελλάδα το 1980.¹³⁹

Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις συνέχισαν αυτή την εναλλαγή κλίματος, καθώς ενώ υπήρχαν οι καλές προϋποθέσεις και τα πρώτα βήματα σε αυτή τη κατεύθυνση, ένα

---

¹³⁷Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 321-322.

¹³⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 322-323.

¹³⁹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 323-324.

περιστατικό δυναμίτιζε το κλίμα. Μέχρι δηλαδή το καλοκαίρι του 1977, το κλίμα μεταξύ των δύο πλευρών βελτιωνόταν διαρκώς τόσο σε επίπεδο επαφών-το 1977 ο Αλβανός υπουργός Εξωτερικού Εμπορίου Νεντίν Χότζα επισκέφθηκε την Αθήνα-όσο και σε πολιτιστικό επίπεδο, καθώς υπήρχε ανταλλαγή μεταξύ καλλιτεχνικών συγκροτημάτων. Η επίσκεψη της Μαρινέλας όμως το 1977, προκάλεσε παρεξηγήσεις κι εντάσεις και παραλίγο να ματαιωθεί. Το κλίμα γενικότερα ήταν θετικό αλλά με έντονη καχυποψία-ειδικότερα από την Αλβανία, καθώς οι αλβανικές αρχές είχαν υπό στενή παρακολούθηση τους Έλληνες καλλιτέχνες και γενικότερα τουρίστες που επισκέπτονταν τις μειονοτικές περιοχές.¹⁴⁰

Αυτό όμως δεν εμπόδισε την αεροπορική σύνδεση Αθηνών-Τιράνων στις 28 Μαρτίου του 1978, η οποία σχολιάστηκε θετικά τόσο από την αλβανική *Φωνή του Λαού* όσο και γενικότερα από τον ξένο τύπο, καθώς η Ελλάδα ήταν ο μοναδικός διάυλος της Αλβανίας στη διεθνή σκηνή μετά και τη ρήξη με τη Κίνα. Την ίδια περίοδο οι δύο πλευρές προχώρησαν σε μια πρώτη διερεύνηση ώστε η Ελλάδα να άρει το εμπόλεμο. Η πρώτη ουσιαστική απόπειρα μετά από καιρό ήταν η προώθηση ενός σχετικού νομοσχεδίου στην ελληνική Βουλή το 1980, στο οποίο μάλιστα θα υπήρχε πρόβλεψη να μην υπάρξει μεσεγγύηση των αλβανικών περιουσιών στην Ελλάδα μέχρι την οριστική λύση των οικονομικών διαφορών των δύο πλευρών.¹⁴¹

Το σχέδιο αυτό όμως δεν έγινε αποδεκτό κι από τις δύο χώρες, καθώς για τη μεν ελληνική πλευρά υπήρξε έντονη η αντίδραση των βορειοηπειρωτικών συλλόγων που τόνιζαν την “αλβανική καταπίεση προς τους βορειοηπειρώτες” και θεωρούσαν την οποιαδήποτε απόπειρα προσέγγισης με την Αλβανία ως εθνική προδοσία. Από την άλλη κι η αλβανική πλευρά κινήθηκε προς τη διεκδίκηση των αλβανικών περιουσιών στην Ελλάδα, προχωρώντας μάλιστα στη δημιουργία σχετικής επιτροπής (Shoqëria Komisionare). Ο κύριος λόγος ήταν η ανάγκη να εισαχθεί ξένο νόμισμα στη χώρα, όντας παράλληλα ενοχλημένη από τη δυνατότητα των Ελλήνων να εισάγουν εμβάσματα μέχρι και 50 δολάρια το μήνα. Η ίδια κατάσταση συνεχίστηκε και μέχρι το τέλος της θητείας της κυβέρνησης Καραμανλή το 1981.¹⁴²

---

¹⁴⁰Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 324-325.

¹⁴¹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 325.

¹⁴²Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 326.

Οι εξελίξεις στις σινο-αλβανικές σχέσεις μέχρι και το θάνατο του Μάο, 1971-76

Οι σχέσεις της Αλβανίας και της Κίνας συνεχίστηκαν ομαλά μέχρι και το 1975 περίπου. Ο θάνατος όμως του Μάο Τσε-τούνγκ στις 9 Σεπτεμβρίου του 1976, προκάλεσε το πρώτο ρήγμα, καθώς η Αλβανία εκπροσωπήθηκε απλώς με τη παρουσία του Υφυπουργού Βιομηχανίας και Ορυχείων. Η μικρή αυτή συμβολική εκπροσώπηση, καθώς και το γενικότερο κλίμα στις σχέσεις Αλβανίας και Κίνας, προκάλεσαν την ανησυχία της Αθήνας, λόγω της πιθανότητας η Αλβανία να επιστρέψει στο σοβιετικό στρατόπεδο. Την ανησυχία αυτή επέτεινε κι η σύλληψη του Υπουργού Άμυνας, κι ενός συνοδοιπόρου του Χότζα, Μπεκίρ Μπαλούκου (Beqir Balluku).¹⁴³

Αναμφίβολα, το σημείο εκείνο το οποίο σηματοδότησε την έναρξη της αλβανικής δυσπιστίας προς τη Κίνα, και κατ' επέκταση της ρήξης, ήταν η σινο-αμερικανική προσέγγιση. Η απόφαση της κινεζικής ηγεσίας να δώσει ώθηση στις σχέσεις της με τις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν καθοριστική για τη γενικότερη άσκηση της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής. Ήδη από τις αρχές του 1970, όταν κι ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών Κίσινγκερ είχε τις πρώτες επαφές με τη κινεζική ηγεσία, οι Κινέζοι δεν ενημέρωναν την αλβανική πλευρά για τις κινήσεις τους. Ενδεικτικό είναι το γεγονός πως όταν ο Αλβανός αναπληρωτής πρωθυπουργός επισκέφθηκε το Πεκίνο τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, ο Μάο ανέφερε ότι "ο Νίξον είχε σαν στόχο να επισκεφθεί τη Κίνα", με τον Αλβανό πολιτικό να μην δίνει σημασία σε αυτά τα λεγόμενα.¹⁴⁴

Οι κινήσεις όμως της κινεζικής ηγεσίας έδειχναν ότι δεν την απασχολούσαν καθόλου οι σχέσεις με την Αλβανία από τη στιγμή που ήταν σε θέση να συνομιλεί με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Το κλίμα μεταξύ ΗΠΑ και Λαϊκής Κίνας αναθερμάνθηκε

---

¹⁴³Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 344.

¹⁴⁴Ylber Marku, *Sino-Albanian relations during the Cold War, 1949-1978: an Albanian perspective*, Χονγκ Κονγκ 2017 (διδακτορική διατριβή), σ. 238.

οριστικά από τον Απρίλιο του 1971, όταν κι οι δύο πλευρές ξεκίνησαν να έχουν ουσιαστικότερες συζητήσεις.¹⁴⁵

Κι η αλβανική πλευρά όμως πλήρως προσκολλημένη στις ιδεολογικές της επιταγές, σε συνδυασμό με το ότι οι Κινέζοι δεν ενημέρωναν τους Αλβανούς για τις κινήσεις τους, δεν μπόρεσε να αντιληφθεί τη ροπή αυτή της κινεζικής ηγεσίας. Όταν μάλιστα ο ίδιος ο Κίσινγκερ είχε μεταβεί στη Κίνα στις 9 Ιουλίου, ο Κινέζος πρωθυπουργός Τσου Εν-λάι σε συνομιλία του με τον Αλβανό πρέσβη στο Πεκίνο δήλωσε ότι “ο ίδιος ο Νίξον ζητούσε επιτακτικά να επισκεφθεί τη Κίνα”, “υπάρχουν συνομιλίες με τους Αμερικανούς εδώ και 16 χρόνια, οι οποίες έχουν καταλήξει σε αδιέξοδο” και ότι “το κύριο θέμα των συνομιλιών είναι για τη Ταϊβάν”.¹⁴⁶

Ο Αλβανός πρέσβης ενημέρωσε τον Χότζα για αυτές τις εξελίξεις, με τον Αλβανό ηγέτη να δηλώνει ότι δεν στηρίζει την απόφαση αυτή της Κίνας, καθώς ενώ-κατά τον ίδιο-θα έπρεπε η Κίνα να έχει σχέσεις με όλες τις χώρες ανεξαρτήτως, οι επαφές με τους Αμερικανούς γίνονταν σε μη ισότιμη βάση με την κινεζική πλευρά να μην επιζητά την αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων από τη Ταϊβάν σε συνδυασμό με την επανένταξη της χώρας στον ΟΗΕ. Η απόφαση του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας να μην στείλει αντιπροσωπία στο 6^ο Συνέδριο του ΚΕΑ, φανέρωσε το πρώτο ρήγμα που είχε εμφανιστεί στις σχέσεις των δύο πλευρών.¹⁴⁷

Όταν ο ίδιος ο Νίξον μετέβη τελικά στο Πεκίνο, ο Χότζα αντιλήφθηκε πλήρως ότι οι όροι της σινο-αλβανικής συμμαχίας είχαν αλλάξει καθώς η Κίνα απέδιδε μεγαλύτερο βάρος στην ένταξή της στο διεθνές σύστημα και τις οικονομικές προοπτικές παρά στην ιδεολογία. Σε αντίδραση στις εξελίξεις αυτές, ο Χότζα αποφάσισε την πλήρη απομάκρυνση της χώρας από το διεθνές σύστημα. Ενδεικτικά, το 1972 ο Χότζα συναντήθηκε με τον Κινέζο πρέσβη στα Τίρανα καθώς είχε προηγηθεί η ανακοίνωση της Λαϊκής Κίνας, σύμφωνα με την οποία η Δυτική Γερμανία θα αναγνώριζε κι επίσημα τη ΛΔΚ. Η απάντηση του Αλβανού ηγέτη ήταν ότι η Αλβανία θα αναγνώριζε

---

¹⁴⁵Την ίδια περίοδο μάλιστα, υπήρξε και η «διπλωματία του πιγκ-πονγκ», καθώς μετά από ένα τουρνουά πιγκ-πονγκ στην Ιαπωνία, ήλθαν αντιμέτωπες οι ομάδες των ΗΠΑ και της Κίνας όπου οι Κινέζοι προσκάλεσαν τους Αμερικανούς συναθλητές τους στο Πεκίνο. Οι Αμερικανοί δέχτηκαν τη πρόσκληση και μετέβησαν στη Κίνα στα μέσα Απριλίου του 1971, δίνοντας με αυτή τη συμβολική κίνηση τη νέα τροπή των σινο-αμερικανικών σχέσεων. Ylber Marku, *Sino-Albanian Relations*; σ. 239.

¹⁴⁶Marku, *Sino-Albanian Relations*, σ. 241.

¹⁴⁷Marku, *Sino-Albanian Relations*, σσ. 242-243.

κι επίσημα τη Δυτική Γερμανία, στη περίπτωση που η δεύτερη προχωρούσε στη καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων, λόγω του Β' ΠΠ.¹⁴⁸

Ο Χότζα παρ' όλα αυτά πίστευε πως η συμμαχία μεταξύ των δύο χωρών δεν είχε διαρραγεί για δύο λόγους, αποκλειστικά ιδεολογικούς. Ο πρώτος ήταν ότι από τη στιγμή που ο Μάο παρέμενε ηγέτης της Κίνας, υπήρχε η πιθανότητα να υπάρξει αναίρεση του ανοίγματος αυτού στην εξωτερική πολιτική. Ο δεύτερος, ως απόρροια του πρώτου, είναι ότι το 10^ο Συνέδριο του ΚΚΚ επικύρωσε για μία ακόμη φορά τον κομμουνιστικό χαρακτήρα του κράτους. Το κινεζικό άνοιγμα ως εκ τούτου δεν θα επηρέαζε τον οικονομικό και τον πολιτικό χαρακτήρα της Κίνας, οπότε ο Χότζα έκρινε πως η αλβανική πλευρά έπρεπε να διατηρήσει τη συμμαχία.¹⁴⁹

Από τη πλευρά της Κίνας, η κινεζική βοήθεια δεν σταμάτησε να αποστέλλεται προς την Αλβανία. Ενώ όμως η βοήθεια προς όφελος της βιομηχανίας-ύψους 70 εκ. γουάν παρασχέθηκε χωρίς πρόβλημα, το αίτημα των Αλβανών στρατηγών για αποστολή περίπου 230.000 τόνων πυρομαχικών, αγγίζοντας τα 1,2 δις. γουάν αντιμετωπίστηκε με σκεπτικισμό. Η αλβανική πλευρά ζήτησε τον συγκεκριμένο αριθμό πυρομαχικών, καθώς φοβόταν τις εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία μετά τον θάνατο του Τίτο, καθώς υπήρχαν οι εκτιμήσεις ότι μετά τον Τίτο θα υπήρχε σύγκρουση μεταξύ Σέρβων και Κροατών, η οποία θα επηρέαζε την Αλβανία. Η κινεζική πλευρά παρουσίασε τις πρώτες αντιδράσεις, με τον Υπουργό Άμυνας μάλιστα να ζητά αυτή η βοήθεια να παραδοθεί ως δάνειο, με τα ίδια κριτήρια που παρείχε δάνεια και σε άλλες χώρες. Τελικά, ναί μεν αποφασίστηκε να μην γίνει κάτι τέτοιο αλλά έγινε η παρατήρηση ότι η Αλβανία είχε μια ειδική μεταχείριση.¹⁵⁰

Ενώ όμως φάνηκε το 1973 ότι οι δύο χώρες θα προσπαθούσαν να επαναφέρουν τις στενές σχέσεις που είχαν-με τον Μάο να προχωρά στη δίωξη του στενού του συνεργάτη Λιν Μπιάο-η επίσκεψη του Κίσινγκερ και του Νίξον στο Πεκίνο είχε αλλάξει οριστικά τα δεδομένα.¹⁵¹

---

¹⁴⁸Marku, *Sino-Albanian Relations*, σ. 251.

¹⁴⁹Marku, *Sino-Albanian Relations*, σσ. 251-252.

¹⁵⁰Marku, *Sino-Albanian Relations*, σσ. 252-254.

¹⁵¹Marku, *Sino-Albanian Relations*, σσ. 259-260.

Ήδη όμως από το 1974, ο Χότζα κατάλαβε ότι η Αλβανία δε θα μπορούσε πλέον να στηρίζεται στη Κίνα, λόγω του ανοίγματος που επιχειρούσε η δεύτερη. Αυτό όμως θα δημιουργούσε αρκετά προβλήματα στο εσωτερικό, διότι η Αλβανία αν διέκοπτε τις σχέσεις της με τη Κίνα, θα ήταν πλήρως απομονωμένη. Όπως είχε γίνει και τη δεκαετία του 1960, όταν κι επήλθε η ρήξη με τη Σοβιετική Ένωση, έτσι και τώρα ο Χότζα είχε ξεκινήσει έναν κύκλο διώξεων των συνεργατών του που ενώ δεν είχαν κάνει τίποτα, θα είχαν αντιδράσει σθεναρά στην απόφασή του.¹⁵²

Η αποκατάσταση του Ντένγκ Σιαο-πίνγκ το 1974 κι η ενεργότερη συμμετοχή του στη πολιτική από το 1976, προκάλεσαν προβληματισμό στα Τίρανα. Από τη στιγμή που ο ίδιος ο Χότζα είχε ταχθεί με τη γραμμή του Μάο στη διάρκεια της Πολιτιστικής Επανάστασης, η οποία γραμμή χαρακτήριζε τον Ντένγκ ως “ρεβιζιονιστή”, ήταν πολύ δύσκολο για την αλβανική πλευρά να ακολουθήσει τη Κίνα.¹⁵³ Το τεταμένο κλίμα στις σχέσεις των δύο πλευρών διευρύνθηκε κι άλλο μετά τον θάνατο του Μάο το 1976, καθώς οι μεν Κινέζοι προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να αποκοπούν από την Αλβανία, με τον Χότζα να αναμένει τις εξελίξεις στο ΚΚΚ, καθώς είχε προηγηθεί η δίωξη και σύλληψη της «Συμμορίας των Τεσσάρων».¹⁵⁴ Ο Χότζα θεωρούσε πως εάν αυτή η ομάδα κατόρθωνε να αναλάβει την εξουσία στο ΚΚΚ, το κινεζικό άνοιγμα δεν θα ήταν εφικτό.¹⁵⁵

Η οριστική ρήξη της Αλβανίας με τη Κίνα επήλθε τον Ιούλιο του 1978, το οποίο δημοσιεύθηκε στην αλβανική εφημερίδα *Η Φωνή του Λαού* (Zëri i Popullit), ενώ λίγες μέρες αργότερα κι η Κίνα με ανακοίνωσή της ανέστειλε τη βοήθεια που είχε προς την Αλβανία, ενώ ανακλήθηκαν κι οι παραπάνω από 500 ειδικοί που βρίσκονταν στη χώρα.¹⁵⁶

---

¹⁵²Marku, *Sino-Albanian Relations*, σσ. 266-267.

¹⁵³Marku, *Sino-Albanian Relations*, σ. 272.

¹⁵⁴Η συγκεκριμένη ομάδα, γνωστή και ως «Συμμορία των Τεσσάρων», ήταν μία φατρία, με ηγετική φιγούρα τη τέταρτη γυναίκα του Μάο Τζιάνγκ Τσινγκ, που δημιουργήθηκε τη περίοδο αμέσως μετά τη πολιτική του Μεγάλου Άλματος προς τα Εμπρός(1959-1960). Ενώ ο Μάο είχε αναφέρει ρητά ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1930 ότι η Τσινγκ δε θα συμμετείχε καθόλου στη πολιτική, ήδη από το 1959 εκείνη ανέλαβε τη μεταρρύθμιση στην εκπαίδευση, προετοιμάζοντας πρακτικά το έδαφος για τη Πολιτιστική Επανάσταση. Κατερίνα Γιουέ Γιου, «Ο αγώνας διαδοχής του Μάο», εφ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα Σάββατο 7 Αυγούστου 2021

¹⁵⁵Marku, *Sino-Albanian Relations*, σ. 276.

¹⁵⁶Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 345.

Η περίοδος της αλβανικής απομόνωσης

Μετά τη πλήρη διακοπή των σχέσεων της Αλβανίας με τη Κίνα, η πρώτη έκανε προσπάθειες να βρει ερείσματα και στον δυτικό κόσμο γενικότερα, αλλά και να εντείνει τις σχέσεις της με την Ελλάδα. Αυτό επιβεβαιώνεται κι από το γεγονός πως προωθήθηκε η συνεργασία των δύο χωρών σε ποικίλους τομείς, όπως είναι η τεχνικο-οικονομική συνεργασία, η σύναψη διμερών συμφωνιών για διάφορα ζητήματα, καθώς και η αεροπορική σύνδεση της Αθήνας με τα Τίρανα. Ενδεικτικά, η αξία των εξαγωγών της Ελλάδας στην Αλβανία και το αντίστροφο, το 1976 ξεπέρασαν τα 6,5 εκατομμύρια δολάρια για την Ελλάδα ενώ για την Αλβανία έφτασαν τα 5 εκατομμύρια δολάρια.¹⁵⁷

Αυτά τα ερείσματα όμως είχαν το χαρακτήρα ενός συγκεκριμένου και μετρημένου ανοίγματος προς τη Δύση και τις ανατολικές χώρες-πλην της Σοβιετικής Ένωσης. Από τη μία πλευρά αυτό το άνοιγμα της Αλβανίας είχε το χαρακτήρα της οικονομικής συνεργασίας με τις υπόλοιπες ανατολικές χώρες-πλην της Σοβιετικής Ένωσης, από την άλλη όμως η προσέγγιση με τη Δύση είχε κι έναν πολιτικό χαρακτήρα. Ενδεικτικά, προχώρησε σε διαπραγματεύσεις με χώρες όπως η Δυτική Γερμανία, η Βρετανία, ενίσχυσε περαιτέρω τις σχέσεις με τις “καλοπροαίρετες” χώρες όπως η Αυστρία, οι Σκανδιναβικές χώρες κι η Γαλλία, ενώ ο Ιταλός Υπουργός Εξωτερικού Εμπορίου επισκέφθηκε την ίδια την Αλβανία, με αποτέλεσμα να προωθηθούν κι οι σχέσεις με την Ιταλία. Αυτή η αλβανική στροφή στην εξωτερική πολιτική δείχνει πως η πολιτική ηγεσία αντιλήφθηκε την αναγκαιότητα άμεσης προσαρμογής στη νέα κατάσταση.¹⁵⁸

Το παραπάνω θετικό κλίμα των σχέσεων οδήγησε και στην επαναξιολόγηση των προβλημάτων που άμβλυναν τις όποιες προσπάθειες προσέγγισης: από τη μία πλευρά, η διασφάλιση των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας που αριθμούσε με βάση τους υπολογισμούς των Τιράνων- γύρω στους 40.000 κατοίκους στις επαρχίες Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα και από την άλλη πλευρά, η άρση της

---

¹⁵⁷Σβολόπουλος, *Ελληνική εξωτερική πολιτική*, σ. 329.

¹⁵⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 346.

εμπόλεμης κατάστασης που είχε κηρυχθεί από την Ελλάδα στην Αλβανία ένα μήνα μετά την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου του 1940.¹⁵⁹

Σε εσωτερικό όμως επίπεδο, η απόφαση του Χότζα να γεμίσει τη χώρα με οχυρά πολυβολεία(bunker)-στη λογική της παλλαϊκής άμυνας λόγω της σοβιετικής επέμβασης του 1968 στη Πράγα-δημιούργησε έναν αδρανοποιημένο αντάρτικο στρατό, που απαιτούσε ευρεία κινητοποίηση του πληθυσμού. Αυτή η εξέλιξη προκάλεσε την αντίδραση των ενόπλων δυνάμεων, οι οποίες όμως καταπνίγηκαν από τον Χότζα, με κομβικό σημείο την εκτέλεση του Υπουργού Άμυνας Μπαλούκου το 1974. Λίγο αργότερα, και συγκεκριμένα το 1981 πέθανε ο Μεχμέτ Σέχου, με τα αίτια του θανάτου του να μην αποσαφηνίζονται. Αν κι επισήμως κατηγορήθηκε ως προδότης καθώς ήταν υπεύθυνος για ανατρεπτικές ενέργειες, δεν θεωρείται απίθανη η δολοφονία του από τον Χότζα.¹⁶⁰

Προκειμένου να αποφευχθούν τέτοια φαινόμενα απειθαρχίας στο στράτευμα, ο Χότζα ενίσχυσε τη μυστική αστυνομία τη Σιγκουρίμι (Sigurimi i Shtetit), έχοντας ως κύρια αρμοδιότητα τη παρακολούθηση των στελεχών των ενόπλων δυνάμεων. Η ίδια μάλιστα απέκτησε κι έναν παραστρατιωτικό χαρακτήρα-φτάνοντας τα 5000 μέλη-καθώς λογοδοτούσε προσωπικά σε εκείνον για τις όποιες δράσεις της.¹⁶¹

Η αλβανοκινεζική ρήξη κατέδειξε πολύ γρήγορα τα προβλήματα της αλβανικής αγοράς, καθώς υπήρχαν ελλείψεις στα τεχνολογικά προϊόντα κι ειδικότερα στα ανελαστικά αγαθά και στα ανταλλακτικά μηχανών. Παράλληλα προκλήθηκαν προβλήματα στην εισαγωγή σύγχρονης τεχνολογίας, στην ολοκλήρωση έργων που ανέλαβαν οι Κινέζοι και στην ανανέωση του πολεμικού υλικού. Οι δυτικές χώρες που είχε οικονομικές σχέσεις η Αλβανία-όπως η Γαλλία, η Ιταλία κι η Ελλάδα-δεν ήταν σε θέση να πάρουν τη θέση της Κίνας, καθώς η κινεζική βοήθεια έφτασε τα 5 δις δολάρια. Η κάλυψη επομένως των αναγκών της στηρίχθηκε σε ιδίους πόρους, κυρίως μέσω της εξαγωγής χρωμίου και του λαθρεμπορίου προϊόντων σε χώρες της Αφρικής.¹⁶²

---

¹⁵⁹Σβολόπουλος, *Ελληνική εξωτερική πολιτική*, σ. 330.

¹⁶⁰Βερέμης, *Βαλκάνια: από το 19^ο ως το 21^ο αιώνα*, σ. 114.

¹⁶¹Βερέμης, *Βαλκάνια: από το 19^ο ως το 21^ο αιώνα*, σ. 115.

¹⁶²Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 345-346.

Ο ρόλος του γιουγκοσλαβικού παράγοντα κι η κρίση του Κοσόβου το 1981

Η επανέναρξη των σχέσεων της Ελλάδας με την Αλβανία, έφερε μια αναπροσαρμογή των σχέσεων μεταξύ Αλβανίας και Γιουγκοσλαβίας. Οι τελευταίες είχαν αναθερμανθεί θετικά τόσο λόγω της εισβολής του Συμφώνου της Βαρσοβίας στη Τσεχοσλοβακία το 1968 όσο και λόγω της παραχώρησης αυτονομίας στο Κόσοβο το 1974 βάσει του γιουγκοσλαβικού Συντάγματος. Η απομονωτική στάση όμως κι η εσωστρέφεια της Αλβανίας ήταν προς το συμφέρον του Βελιγραδίου καθώς ασκούσε και πάλι επιρροή στην Αλβανία. Είναι ενδεικτικό μάλιστα το γεγονός πως ο αλβανικός τύπος μείωσε τις επιθέσεις του προς τον Τίτο, ενώ υπήρχαν έντονες οικονομικές σχέσεις καθώς και πολιτιστικές σχέσεις-μέσω και της εκπαίδευσης. Τα προβλήματα όμως δεν έπαψαν να υπάρχουν καθώς οι Αλβανοί είχαν σχέσεις με τη Γιουγκοσλαβία σχεδόν αποκλειστικά στη περιοχή του Κοσόβου. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η αλβανική πλευρά δεν υπερτόνιζε στον ίδιο βαθμό, τη παρουσία των Αλβανών στη περιοχή της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας και στο Μαυροβούνιο.¹⁶³

Το 1971 ξεκίνησαν να υπογράφονται οι πρώτες συμφωνίες στον εκπαιδευτικό τομέα, ενώ στο ακαδημαϊκό έτος 1974-75 τα πανεπιστήμια των Τιράνων, των Σκοπίων και της Πρίστινας υπέγραψαν σχετικές επίσης συμφωνίες. Η επίσκεψη του Τίτο στο Κόσοβο το 1975, ήταν επίσης ενδεικτική της στάσης του Βελιγραδίου προς την Αλβανία, δήλωσε ότι η ασφάλεια της Αλβανίας εξαρτάται από την ασφάλεια της Γιουγκοσλαβίας, όποτε κι οι δύο χώρες θα έπρεπε να είχαν σχέσεις καλής γειτονίας. Στην ίδια λογική κινήθηκε και μια ομιλία του Χότζα το 1974 σε προεκλογική συγκέντρωση.¹⁶⁴

Οι Αλβανοί του Κοσόβου όμως ξεκίνησαν να εκδηλώνουν αποσχιστικές τάσεις, με αποτέλεσμα να προβληματιστεί έντονα το Βελιγράδι με αυτή την εξέλιξη. Το γεγονός μάλιστα πως κι η ίδια η Αλβανία δεν σταμάτησε να δηλώνει την επιθυμία της να ενσωματώσει το Κόσοβο στο αλβανικό κράτος, προβλημάτιζε σημαντικές προσωπικότητες στη Γιουγκοσλαβία καθώς πίστευαν ότι οι αλβανογιουγκοσλαβικές

---

¹⁶³Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 340.

¹⁶⁴Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 341-342.

σχέσεις ήταν περισσότερο προβληματικές στη πραγματικότητα. Η εθνικιστική στάση των Αλβανών όμως είχε ως αιτία τη πολιτική του Βελιγραδίου να εμποδίσει την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, με αποτέλεσμα να ενθαρρύνει την εσωτερική αλλά και την εξωτερική μετανάστευση των Αλβανών. Παρά όμως τις παραχωρήσεις που έγιναν με το Σύνταγμα του 1974, δεν ικανοποιήθηκαν οι Αλβανοκοσοβάροι, οι οποίοι μάλιστα ενέτειναν τον αλυτρωτισμό τους λόγω και του σερβο-κροατικού εθνικιστικού ανταγωνισμού.¹⁶⁵

Οι εξελίξεις όμως με τη τουρκική εισβολή στη Κύπρο, οδήγησαν σε μια ελαφρά αναδιάταξη του βαλκανικού πλαισίου, λόγω της επιλογής του Καραμανλή να αναθεωρήσει τον “από βορρά κίνδυνο”, με τον κίνδυνο να βρίσκεται πλέον στη Τουρκία. Οι μερικές επιθέσεις της αλβανικής προπαγάνδας προς τον Τίτο και τη Γιουγκοσλαβία λόγω του Κοσόβου, προκαλούσαν την ανησυχία της Αθήνας για την επιδείνωση των σχέσεων Αλβανίας και Γιουγκοσλαβίας. Η Αθήνα όμως εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει με καχυποψία το Βελιγράδι, θεωρώντας πως οι Γιουγκοσλάβοι δεν επεδίωκαν να είναι οι ελληνοαλβανικές σχέσεις σε ένα καλό επίπεδο.¹⁶⁶

Στις σημαντικές εξελίξεις της βαλκανικής, θα πρέπει να συμπεριλάβουμε και την εμφάνιση της αδυναμίας του Τίτο λόγω και της ηλικίας του, καθώς ήδη σε τηλεοπτικό του διάγγελμα το 1978, ήταν εμφανώς καταβεβλημένος-παρά τις δηλώσεις του ότι η Γιουγκοσλαβία δεν διέτρεχε κανέναν κίνδυνο διάλυσης. Μάλιστα, παρά το γεγονός πως η αντιπαράθεση Τιράνων και Βελιγραδίου σε ιδεολογικό επίπεδο συνεχίστηκε, τον Ιανουάριο του 1980 άρθρο της αλβανικής Φωνής του Λαού κάνει λόγο για τον κίνδυνο σοβιετοβαλκανικής πολεμικής σύγκρουσης, με έντονο φιλογιουγκοσλαβικό κι αντισοβιετικό-τόσο προς την ΕΣΣΔ όσο και προς τη Βουλγαρία-χαρακτήρα. Κι η ελληνική πλευρά όμως δεν αδιαφόρησε σε αυτή την εξέλιξη, ακολουθώντας την ίδια στάση με την Αλβανία αλλά για διαφορετικούς λόγους, καθώς η Αθήνα φοβόταν αναβίωση του Μακεδονικού ζητήματος.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 342.

¹⁶⁶Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 342.

¹⁶⁷Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 343.

Οι επαφές όμως μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών διπλωματικών πηγών αναίρεσαν πλήρως το ενδεχόμενο πολέμου μεταξύ ΕΣΣΔ και Γιουγκοσλαβίας, αλλά το πρώτο ρήγμα μεταξύ Αλβανών και Γιουγκοσλάβων είχε ξεκινήσει να παγιώνεται. Ενδεικτικά, η αλβανική πλευρά έλαβε διαβεβαιώσεις από την Αθήνα ότι το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1953 δεν είχε καμία ισχύ, ενώ κι η ίδια η Γιουγκοσλαβία δεν έπαψε να αντιμετωπίζει την Αλβανία με καχυποψία, λόγω της διγλωσσίας των Τιράνων προς το Βελιγράδι.

Τελικά ο Τίτο πέθανε τον Μάιο του 1980 σε ηλικία 88 ετών, ενώ ήδη είχαν ξεκινήσει να εμφανίζονται τα πρώτα σοβαρά προβλήματα στο ανατολικό μπλοκ γενικότερα, στα οποία η Μόσχα δίσταζε να προχωρήσει στη λύση των προβλημάτων όπως έγινε το 1956 ή και το 1968.¹⁶⁸ Στο γενικότερο κλίμα της δεκαετίας του 1980, ξέσπασαν αναταραχές στο Κόσοβο, λίγο μετά τον θάνατο του Τίτο, οι οποίες αμφισβήτησαν ανοιχτά την εδαφική ακεραιότητα της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας. Το Βελιγράδι πίστευε πως αυτές υποκινούνταν από τη Σοβιετική Ένωση και τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας, στα πλαίσια της αποσταθεροποίησης της χώρας, με τη συμμετοχή και της Αλβανίας.

Η υποψία περί συμμετοχής των Τιράνων δεν ήταν τελείως αβάσιμη, καθώς οι μυστικές υπηρεσίες της χώρας καθοδηγούσαν τους Αλβανούς του Κόσοβου με τη βοήθεια και της αλβανικής διασποράς. Η απάντηση της Αλβανίας βασίστηκε κυρίως στον κίνδυνο ανάδυσης μιας φιλοσοβιετικής ηγεσίας στη Γιουγκοσλαβία, η οποία θα υπονόμει την ασφάλεια των Τιράνων. Ένας ακόμη λόγος όμως είναι ότι θεωρούσε πως το Βελιγράδι ήθελε να υπονομεύσει τις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Η ελληνική αντίδραση στις αναταραχές όμως είναι πιο περίπλοκη. Η Αθήνα δεν καταδίκασε την όλη κατάσταση στο Κόσοβο, κυρίως λόγω της στάσης της Γιουγκοσλαβίας στο Κυπριακό, ενώ κι η ίδια η Αλβανία δεν έμεινε ικανοποιημένη.¹⁶⁹

---

¹⁶⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 343-344.

¹⁶⁹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 347-348.

Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία και η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1981-1985

Το τέλος της δεκαετίας του 1970 κι οι αρχές της δεκαετίας του 1980 έδειχναν ότι το αντιπολιτευόμενο κόμμα του ΠΑΣΟΚ υπό τον Ανδρέα Παπανδρέου είχε μια πολύ μεγάλη δυναμική εντός της κοινωνίας. Οι σοσιαλιστικές του διακηρύξεις σε συνδυασμό με μια εθνοκεντρική εξωτερική πολιτική-όπως καταδείκνυε το “Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες”-το έφεραν στην εξουσία στις εκλογές του 1981.¹⁷⁰

Στην εξωτερική πολιτική ειδικότερα, το ΠΑΣΟΚ προσπάθησε να διαφοροποιηθεί από το παρελθόν, καθώς πίστευε πως τα προβλήματα της Ελλάδας προέρχονταν από την εξάρτηση της χώρας από τις ΗΠΑ. Ειδικότερα, πίστευε πως η βασική διάμαχη στον κόσμο δεν ήταν αυτή του Ψυχρού Πολέμου αλλά ανάμεσα στο καπιταλιστικό μητροπολιτικό κέντρο και τη «περιφέρεια» όπου ανήκε η Ελλάδα, με αποτέλεσμα να είναι, όπως και τα υπόλοιπα κράτη που θεωρητικά ανήκαν εκεί, αντικείμενο εκμετάλλευσης.¹⁷¹

Σε γενικές γραμμές όμως η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ διατήρησε την Ελλάδα εντός της Δύσης, καθώς αποδέχθηκε οριστικά την ένταξη της χώρας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και υπέγραψε συμφωνία στις 15 Ιουλίου 1983 για τη παραμονή των αμερικανικών βάσεων. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο Παπανδρέου τελικά είχε μια διττής φύσης εξωτερική πολιτική, καθώς από τη μία πλευρά ναι μεν εντάχθηκε η χώρα στο δυτικό κόσμο αλλά υπήρχε μια αποστασιοποίηση από τον δυτικό κόσμο, προκειμένου να ικανοποιηθεί το εσωτερικό αντιδυτικό ακροατήριό του.¹⁷² Η διττή αυτή πολιτική επιβεβαιώνεται κι από τις καλές σχέσεις που είχε ο Παπανδρέου με προσωπικότητες όπως ο Σαντάμ Χουσεΐν, ο Γιασέρ Αραφάτ κι ο Μουαμάρ Καντάφι-ενώ επισκέφθηκε τη Πολωνία του Γιαρουζέλσκι το 1984, σε μια χρονική στιγμή που όλη η Δύση αρνήθηκε να το κάνει.¹⁷³

Σχετικά με τις ελληνοαλβανικές σχέσεις, αυτή η αντιαμερικανική πολιτική του Παπανδρέου θεωρήθηκε ως ένας θετικός οϊωνός για την αλλαγή της ελληνικής

---

¹⁷⁰Gallant, *Νεότερη Ελλάδα*, σσ. 430-431.

¹⁷¹Χατζηβασιλείου, «Η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο», σ. 112.

¹⁷²Χατζηβασιλείου, «Η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο», σ. 114.

¹⁷³Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, σ. 299.

εξωτερικής πολιτικής. Μάλιστα, ο Αλβανός πρωθυπουργός Σέχου έστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα στον νεοεκλεγέντα Έλληνα ομόλογό του. Ο ορισμός μάλιστα του Ηπειρώτη Καρόλου Παπούλια ως Υπουργού Εξωτερικών-με τον Παπανδρέου να του αφήνει αποκλειστικά τον χειρισμό των σχέσεων με την Αλβανία-ενίσχυε αυτή τη θετική προοπτική.¹⁷⁴

Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ αναμφίβολα σήμανε μια αλλαγή στην ελληνοαλβανική προσέγγιση, τα εμπόδια όμως που υπήρχαν από πριν επανεμφανίστηκαν στη πρώτη αυτή περίοδο του ΠΑΣΟΚ. Μέχρι και το 1981, παρά τις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να ξεκινήσει το διάλογο με τα Τίρανα, ανέκυπταν εμπόδια σε αυτή τη προσπάθεια-το 1980 ήταν ο πρόεδρος της Βουλής που δεν επικύρωσε το νομοσχέδιο περί κατάργησης του εμπολέμου ενώ το 1981 ήταν ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης ως Υπουργός Εξωτερικών που έθεσε στον Αλβανό ομόλογό του Νέστι Νάσε (Nesti Nase) συγκεκριμένα πλαίσια που αφορούσαν τη Βόρειο Ήπειρο.¹⁷⁵

Το μεγαλύτερο πρόβλημα αναμφίβολα στις ελληνοαλβανικές σχέσεις, εμφανίστηκε τον Μάιο του 1981 μετά από μια παρατεταμένη περίοδο σχετικής ηρεμίας. Ειδικότερα, η εφημερίδα *Η Καθημερινή* σε δημοσίευσή της έκανε λόγο για εθνικιστικές διεκδικήσεις Αλβανών διπλωματών μαζί με γενικότερους σκοτεινούς παράγοντες οι οποίες έφταναν από το Κόσοβο μέχρι και τη «Τσαμουριά». Αυτό το δημοσίευμα προκάλεσε έντονες αντιδράσεις καθώς και η ελληνική κοινή γνώμη αντέδρασε έντονα ενώ το δημοσίευμα αυτό κοινοποίησε και το γιουγκοσλαβικό ειδησεογραφικό πρακτορείο TANJUG. Η Αλβανία προσπάθησε να διασκεδάσει τις εντυπώσεις, δηλώνοντας κατηγορηματικά και μέσω της *Φωνής του Λαού* ότι δεν είχαν ουδεμία σχέση με αυτές, κατηγορώντας τη Γιουγκοσλαβία ότι υποκινούσε την ένταση μεταξύ Ελλάδας κι Αλβανίας. Η αλβανική πρεσβεία στην Αθήνα μάλιστα παραχώρησε συνέντευξη τύπου σε ξένους ανταποκριτές, τονίζοντας σε όλους τους τόνους ότι οι ελληνοαλβανικές σχέσεις ήταν σε εξαιρετικό επίπεδο.¹⁷⁶

Η ελληνική πλευρά όμως-τουλάχιστον η ελληνική κοινή γνώμη-δεν καθησυχάστηκε από αυτές τις δηλώσεις, συνεχίζοντας διαρκώς τις διαδηλώσεις. Ενδεικτικά, ο

---

¹⁷⁴Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 349.

¹⁷⁵Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 350-351.

¹⁷⁶Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 351-352.

Μητροπολίτης Δρυινοπούλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης Σεβαστιανός δήλωσε ότι το Βορειοηπειρωτικό παρέμενε ακόμη ανοικτό τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και εντός της ελληνικής κοινωνίας. Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνταν κι οι διαδηλώσεις των βορειοηπειρωτικών συλλόγων τόσο το 1982 όσο και το 1984 προς την αλβανική πρεσβεία, ανήμερα της επετείου των 40 ετών από την ανακήρυξη της αυτονομίας της Βορείου Ηπείρου.¹⁷⁷

Παρά όμως τα προβλήματα, είχε ξεκινήσει μια θετική δυναμική των ελληνοαλβανικών σχέσεων με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ. Από το 1981 είχαν ενταθεί οι επισκέψεις Ελλήνων Υπουργών στην Αλβανία, ενώ υπήρχαν κι έντονες πολιτιστικές ανταλλαγές μεταξύ των δύο πλευρών. Ενδεικτικά, είχαν ξεκινήσει να μεταφράζονται ελληνικά λογοτεχνικά έργα στα αλβανικά και το αντίστροφο, ενώ Έλληνες διανοούμενοι εκφράστηκαν θετικά για το αλβανικό καθεστώς, αποκαλώντας το ως “σοσιαλιστικό παράδεισο”. Αυτή η γενικότερη θετική γνώμη για το καθεστώς είχε περαστεί και στα σχολικά προγράμματα σε ένα βαθμό, προκαλώντας την ανησυχία πολιτικών της αντιπολίτευσης αλλά και διαφόρων ΜΜΕ. Ο Κάρολος Παπούλιας δήλωνε συνεχώς πως η κατεύθυνση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κινούνταν στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των Ελλήνων της Αλβανίας, δίχως να υπάρχουν εδαφικές διεκδικήσεις εις βάρος της δεύτερης.¹⁷⁸

Η έντονη στροφή αυτή του Παπούλια προς την Αλβανία οφειλόταν κυρίως στο γεγονός πως η αναταραχή στο Κόσοβο ψύχρανε τις σχέσεις με τη Γιουγκοσλαβία, με αποτέλεσμα τόσο η Ελλάδα όσο κι η Αλβανία να ψάξουν μια καλή αφορμή για να επανεκκινήσουν τις επαφές. Αυτό έγινε πολύ άμεσα με τη τηλεφωνική σύνδεση με την Αλβανία, με την υπογραφή συμφωνίας για νοσοκομειακή περίθαλψη από το Νοσοκομείο Ιωαννίνων διευκολύνοντας έτσι και τους Βορειοηπειρώτες, ενώ υπεγράφη και συμφωνία σύνδεσης των ηλεκτρικών δικτύων τον Δεκέμβριο του 1981. Τις ενέργειες αυτές του Παπούλια τις επιδοκίμασε κι ο ίδιος ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, δηλώνοντας ότι η πολιτική αυτή ήταν πιο κατάλληλη για την αλβανική περίπτωση.¹⁷⁹

---

¹⁷⁷Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 352-353.

¹⁷⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 364-365.

¹⁷⁹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 365-366.

Το μεγαλύτερο βήμα όμως που πέτυχε η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ήταν το άνοιγμα του τελωνειακού σταθμού στη Κακαβιά το 1985. Ειδικότερα, καθώς όλο το προηγούμενο διάστημα ο Κάρολος Παπούλιας είχε κινητοποιηθεί ώστε να αλλάξει σημαντικά η άποψη της ελληνικής κοινής γνώμης για την Αλβανία. Βασικό στοιχείο σε αυτή τη προσπάθεια είναι φυσικά κι η ελληνική αντι-NATOϊκή ρητορική του ΠΑΣΟΚ, η οποία ήταν ένας ακόμη θετικός οϊωνός για τα Τίρανα. Το πρώτο ουσιαστικό βήμα προς τη κατεύθυνση αυτή ήταν κι η επίσκεψη του Παπούλια στην Αλβανία τον Δεκέμβριο του 1984. Ο Έλληνας Υπουργός μάλιστα έγινε δεκτός από τον Αλβανό πρωθυπουργό Αντίλ Τσαρτσάνι (Adil Çarçani), όπου επισκέφθηκε το Μπεράτι, το Αργυρόκαστρο και τους Αγίους Σαράντα καθώς και διαφόρους οργανισμούς στις πόλεις αυτές, όπως ήταν το παιδαγωγικό λύκειο στο Αργυρόκαστρο καθώς και πολλούς γεωργικούς μειονοτικούς συνεταιρισμούς.¹⁸⁰

Μετά από αυτές, οι δύο πλευρές προχώρησαν στην υπογραφή πέντε συμφωνιών, που επικύρωναν την ελληνοαλβανική φιλία. Το γενικότερο φιλικό κλίμα επιβεβαιώνεται κι από τα εξής γεγονότα: κι οι δύο κυβερνήσεις απηύθυναν μηνύματα στα οποία εξέφραζαν κι επιβεβαίωναν το καλό κλίμα, ενώ η ίδια η ελληνική δημόσια τηλεόραση έκανε λόγο για τη δυνατότητα της Αλβανίας να αξιοποιήσει την Ελλάδα για να παρουσιάσει μια εικόνα εξωστρέφειας.¹⁸¹

---

¹⁸⁰Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 354-355.

¹⁸¹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 355.

Οι σχέσεις από το 1985 ως το 1991

Η πολιτική της περεστρόικα και της γκλάσνοστ

Η δεκαετία του 1980 βρήκε τη Σοβιετική Ένωση να αντιμετωπίζει διάφορα προβλήματα. Αρχικά, η ίδια η ηγεσία άλλαξε τρεις φορές μέσα σε 3 χρόνια, καθώς πέθαναν διαδοχικά οι Λεονίντ Μπρέζνιεφ το 1982, Γιούρι Αντρόπωφ το 1984 και Κονσταντίν Τσερνιένκο το 1985, με τους δύο από τους τρεις να είναι γηραιοί και τον Αντρόπωφ να δηλητηριάζεται. Την ηγεσία του κόμματος τελικά ανέλαβε ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ τον Μάρτιο του 1985 όντας νεότερος από τους προκατόχους του, στα 54 του χρόνια.¹⁸²

Ήδη όμως από τη δεκαετία του 1970, ο σοβιετικός συνασπισμός γνώρισε σημαντικά οικονομικά προβλήματα, ενώ οι παραδοσιακές έχθρες μεταξύ κρατών καθώς και η συσσωρευμένη οργή για τη σοβιετική κυριαρχία ενίσχυαν τα προβλήματα. Παρά το γεγονός πως τα σοσιαλιστικά κράτη είχαν διαφορετικό βαθμό οικονομικής εξάρτησης από τη Σοβιετική Ένωση-ενδεικτικά η Ουγγαρία ήταν η πιο «φιλελεύθερη» οικονομία του μπλοκ-υπήρχε έντονη δυσαρέσκεια προς αυτά τα καθεστώτα. Η κατάσταση άλλαξε με την υπογραφή των Συμφωνιών του Ελσίνκι το 1975, όπου σύμφωνα με το άρθρο 10 προβλεπόταν η συνεργασία κάθε είδους μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών, ανάμεσα δηλαδή στον δυτικό συνασπισμό και τη Σοβιετική Ένωση.¹⁸³

Αυτό το άρθρο οδήγησε στην έντονη εξάρτηση του ανατολικού μπλοκ, καθώς και της Σοβιετικής Ένωσης, από την παρεχόμενη οικονομική βοήθεια των δυτικών χωρών. Χρησιμοποίησαν τα δάνεια, τις επενδύσεις και γενικά τη παρεχόμενη βοήθεια προκειμένου να επιλύσουν τα προβλήματά τους. Αυτή όμως η κατάσταση οδήγησε στη διόγκωση του εξωτερικού χρέους των ανατολικών κρατών, λόγω του μεγάλου αριθμού δανείων, με αποτέλεσμα να εξαρτώνται από τις καλές σχέσεις με τη Δύση. Η γενικότερη όμως διεύρυνση των διπλωματικών σχέσεων με τα δυτικά κράτη, οδήγησε και στη περαιτέρω ενίσχυση της δυτικής πολιτισμικής επιρροής στις

¹⁸² Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, σ. 301.

¹⁸³ Albert S. Lindemann, *Ιστορία της Νεότερης Ευρώπης: Από το 1815 μέχρι σήμερα*, μτφρ. Γιώργος Χρηστίδης, πρόλογος & επιμέλεια: Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης, Αθήνα Σεπτέμβριος 2014, σσ. 541-542.

ανατολικές κοινωνίες, με τις ηγεσίες του ανατολικού μπλοκ να προσπαθούν με κάθε τρόπο να τη περιορίσουν.¹⁸⁴

Ακόμη, η εισβολή στο Αφγανιστάν που έγινε το 1979 αλλά και η κρίση των πυραύλων στην Ευρώπη που είχε ξεκινήσει λόγω της απόφασης του Αμερικανού προέδρου Ρόναλντ Ρέγκαν(Ronald Reagan) να εγκαταστήσει τους πυρηνικούς πυραύλους μέσου βεληνεκούς Pershing II και Cruise ως αντίδραση στους σοβιετικούς πυραύλους SS-20, οι οποίοι προκαλούσαν ανασφάλεια στα δυτικοευρωπαϊκά κράτη αναδεικνύοντας τη στρατιωτική αδυναμία της Δυτικής Ευρώπης,¹⁸⁵ κατεδείκνυαν τις αδυναμίες του σοβιετικού συστήματος.¹⁸⁶ Στο Αφγανιστάν, η Σοβιετική Ένωση βίωσε την αμερικανική εμπειρία στο Βιετνάμ λίγα χρόνια πριν, καθώς ενώ αρχικά προσπάθησε να ενισχύσει το φιλοσοβιετικό καθεστώς στη χώρα, πολύ σύντομα βρέθηκε να αιμορραγεί οικονομικά με αποτέλεσμα να διχαστεί η σοβιετική κοινωνία.¹⁸⁷ Σε αυτό το κλίμα επομένως, η άνοδος του Γκορμπατσώφ ήταν μια ευκαιρία μεταρρύθμισης αυτού του άκαμπτου συστήματος.¹⁸⁸

Ο στόχος της μεταρρύθμισης ήταν να αναδιοργανωθεί με σκοπό τη βελτίωση και την επιβίωση της υπάρχουσας δομής της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και γενικότερα του ανατολικού συνασπισμού. Τα αποτελέσματα όμως δεν ήταν επιτυχή καθώς δεν πέτυχαν τις απαραίτητες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν αναταραχές με εθνικιστικό χαρακτήρα σε διάφορες σοβιετικές δημοκρατίες.¹⁸⁹

Ειδικότερα, ο Γκορμπατσώφ είχε υποσχεθεί με την άνοδό του ότι θα υπήρχε η «γκλάσνοστ», δηλαδή θα υπήρχε διαφάνεια του συστήματος. Αυτή όμως η αρχή πολύ σύντομα αναιρέθηκε, γιατί μόλις έναν χρόνο μετά την άνοδο του Γκορμπατσώφ στην εξουσία, έγινε η τήξη του πυρηνικού αντιδραστήρα στο Τσερνομπίλ της Ουκρανίας. Η σοβιετική ηγεσία προσπάθησε να συγκαλύψει με κάθε τρόπο την έκρηξη, ώστε να μη γνωστοποιηθεί ότι εκατομμύρια άνθρωποι βρέθηκαν

---

¹⁸⁴Lindemann, *Ιστορία της Νεότερης Ευρώπης*, σ. 542.

¹⁸⁵Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, σσ. 287-290.

¹⁸⁶Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην...*, σ. 301.

¹⁸⁷Lindemann, *Ιστορία της Νεότερης Ευρώπης*, σ. 538.

¹⁸⁸Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, σ. 301.

¹⁸⁹Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, σσ. 301-302.

εκτεθειμένοι σε μεγάλα ποσοστά ραδιενέργειας. Στο επίπεδο της ηγεσίας γενικότερα, η ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης των πολιτών θεωρούταν ως αφελής, αν όχι επικίνδυνη, ενώ κι η ίδια η ηγεσία λειτουργούσε με μια πλήρη γραφειοκρατία και αδιαφάνεια.

Στο επίπεδο της οικονομίας, ο Γκορμπατσώφ πίστευε πως η «περεστρόικα» ήταν απαραίτητη για την αναζωογόνηση της σοβιετικής οικονομίας, σύμφωνα με την οποία προβλεπόταν ένα πρόγραμμα οικονομικών μεταρρυθμίσεων για την αναδιοργάνωση και την αποκέντρωση της οικονομίας. Κι εδώ όμως βρέθηκαν σημαντικά εμπόδια, με το κυριότερο να είναι αυτό των κατεστημένων γραφειοκρατικών συμφερόντων. Η πολιτική αυτή όμως αναστάτωσε γενικότερα τη προϋπάρχουσα κατάσταση του κεντρικού ελέγχου της οικονομίας, προκαλώντας προβλήματα στις γενιές των σοβιετικών που είχαν μεγαλώσει με αυτή.¹⁹⁰

Ενώ όμως η στόχευση του Γκορμπατσώφ για τη περεστρόικα και τη γκλάσνοστ ήταν να ενισχυθεί η δημοφιλία του καθεστώτος, φάνηκε ότι η κοινωνία μέσω της διαφάνειας ήθελε να αλλάξει πλήρως το κομμουνιστικό σύστημα-ακόμη και να το ρίξει, όπως φάνηκε αργότερα όταν δόθηκε σε αυτά τα κράτη η επιλογή για ανεξαρτησία από τη ΕΣΣΔ. Στο οικονομικό επίπεδο, η περεστρόικα έκανε τα πράγματα ακόμη δυσκολότερα, καθώς στα τέλη της δεκαετίας του 1980 η ΕΣΣΔ είχε σοβαρές ελλείψεις ακόμη και σε βασικά αγαθά.¹⁹¹

---

¹⁹⁰Lindemann, *Ιστορία της Νεότερης Ευρώπης*, σ. 549.

¹⁹¹Lindemann, *Ιστορία της Νεότερης Ευρώπης*, σσ. 549-550.

Η άνοδος του Ραμίζ Αλία και οι σχέσεις των δύο χωρών

Πέραν όμως της σοβιετικής ηγεσίας αλλαγή υπήρξε και στην αλβανική ηγεσία, καθώς ο θάνατος του Χότζα οδήγησε στην άνοδο του Ραμίζ Αλία (Ramiz Alia), ο οποίος ήταν στενός συνεργάτης του Χότζα και συγγενής εξ αγχιστείας. Σε μια σύγκριση με τον Χότζα, φαίνεται ότι ο Αλία δεν είχε καμία σχέση με τον πρώτο, καθώς δεν αντιλήφθηκε τη δυναμική των εξελίξεων που έφερνε η όλη μεταρρυθμιστική πολιτική του Γκορμπατσώφ ακόμη και στην πλήρως αποκομμένη αλβανική κοινωνία. Δεν υπήρχε γενικότερα γνώση για το πώς θα εξελισσόταν αυτή η πολιτική για τη χώρα, και γι' αυτό τον λόγο δεν αντέδρασε καθόλου σε αυτές. Ο Αλία όμως δεν είχε ούτε και τη ρητορική ικανότητα για να πείσει τον αλβανικό λαό, όπως το έκανε ο Χότζα. Προχώρησε μάλιστα σε μια δήλωση που είναι ενδεικτική αυτού του προβλήματος, καθώς δήλωσε ότι είναι "πολύ μικρός σε σχέση με τον Χότζα", δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στους αντιπάλους του να προσπαθήσουν έστω να τον ελέγξουν.¹⁹²

Τα μοναδικά κοινά στοιχεία των δύο ανδρών ήταν η σκληρή και βίαιη πολιτική γραμμή, την οποία ο Αλία συνέχισε καθώς κι η σταυροφορική-κατά κάποιο τρόπο-λογική περί κάθαρσης του "σάπιου καπιταλιστικού κόσμου" από την Αλβανία που ακολουθεί τον "ορθό δρόμο του σοσιαλισμού". Η αδύναμη ηγεσία του Αλία επιβεβαιώνεται κι από τη γενικότερη εσωτερική κατάσταση.¹⁹³

Ήδη ο κεντρικός προγραμματισμός είχε αποστεωθεί, με αποτέλεσμα οι έλεγχοι από το κράτος να γίνονται αποκλειστικά για τυπικούς λόγους κι οι ελεγκτικοί αυτοί μηχανισμοί να παραδίδουν στοιχεία τα οποία ήθελε να ακούει το κράτος, χωρίς απαραίτητα να ανταποκρίνονται στη πραγματικότητα. Αυτό σήμαινε ότι όλα τα στελέχη που ασκούσαν κάποιας μορφής εξουσίας ήταν διεφθαρμένα σε ένα βαθμό, περισσότερο ή λιγότερο. Από τη στιγμή όμως που τα μέλη ενός κομμουνιστικού κόμματος ήταν διεφθαρμένα, το μόνο που έκαναν αυτά ήταν να παρατηρούν απλώς την εξέλιξη των προβλημάτων της κοινωνίας. Πρακτικά, η Αλβανία πλέον εξαρτιόταν

---

¹⁹²Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 380-382.

¹⁹³Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 382.

από μια συγκεκριμένη ομάδα προνομιούχων που επηρέαζε σημαντικά την ηγεσία, η οποία απλώς δεν ήθελε να χάσει την ισχύ της.¹⁹⁴

Στο εξωτερικό επίπεδο όμως ο Αλία διαφοροποιήθηκε από τον Χότζα καθώς δεν επέδειξε τη προσέγγιση του Χότζα-μετά το 1981-σε σχέση με την Ελλάδα. Αυτό σε έναν μικρό βαθμό οφειλόταν και στην καταγωγή του ίδιου του Αλία, ο οποίος ήταν βόρειος και συγκεκριμένα από τη Σκόδρα.¹⁹⁵

Η αδυναμία του Αλία να ελέγξει ουσιαστικά τη κατάσταση φαίνεται κι από τα εξής γεγονότα. Όταν το φθινόπωρο του 1987 τρεις Βορειοηπειρώτες επιχειρήσαν να φύγουν από τη χώρα, εκτελέστηκαν εν ψυχρώ από τους συνοριοφύλακες, ενώ οι σοροί των τριών αυτών ανθρώπων περιφέρονταν σε όλα τα χωριά της Δρόπολης δεμένες σε ένα τρακτέρ(!). Παρόμοιο περιστατικό συνέβη και στον αλβανικό βορρά, όπου στη πόλη Κούκες απαγχονίστηκαν δύο νεαροί λογοτέχνες στη κεντρική πλατεία της πόλης με τη κατηγορία των “εχθρών του λαού”.¹⁹⁶

Η χρονική συγκυρία όμως επιτάχυνε τις αντιδράσεις εναντίον του καθεστώτος στην Αλβανία. Ήδη προβάλλονταν οι εικόνες της μαζικής φυγής των Ανατολικογερμανών από τη χώρα, όπως επίσης κι η εκτέλεση με συνοπτικές διαδικασίες του Ρουμάνου ηγέτη Νικολάε Τσαουσέσκου και της συζύγου του Έλενα. Η εφημερίδα *Ένωση*(Bashkimi) δημοσίευσε τις προϋποθέσεις εξόδου των Ανατολικογερμανών πολιτών ενώ ο Αλβανός πρέσβης στη Γαλλία Ξενοφών Νούση (Ksenofon Nushi) δήλωνε ότι η Αλβανία θα υπερασπιζόταν τα ιδανικά του σοσιαλισμού, με αποτέλεσμα να την ανακαλέσει άμεσα και να απομακρυνθεί από τη θέση του.¹⁹⁷

---

¹⁹⁴Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 381-382.

¹⁹⁵Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 381.

¹⁹⁶Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 383.

¹⁹⁷Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 384.

Η εξωτερική πολιτική του ΠΑΣΟΚ, 1985-1989

Η επανεκλογή του ΠΑΣΟΚ το 1985 δεν διαφοροποίησε καθόλου την ελληνική εξωτερική πολιτική αναφορικά με την Αλβανία. Αναμφισβήτητα, το σημαντικότερο βήμα μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν το άνοιγμα του τελωνειακού σταθμού στην Κακαβιά τον Ιανουάριο του 1985.

Ειδικότερα, στις 12 Ιανουαρίου έγινε η επίσημη τελετή στη Κακαβιά παρουσία 4.000 παρευρισκόμενων, Ελλήνων κι Αλβανών. Η Αθήνα εκτίμησε ότι αυτή η εξέλιξη και θα έδινε ακόμη μεγαλύτερη ώθηση στην ελληνοαλβανική φιλία και θα βελτίωνε τη κατάσταση των Ελλήνων μειονοτικών. Το άνοιγμα του τελωνειακού σταθμού επικυρώθηκε με την υπογραφή άλλης μια συμφωνίας μεταξύ του Έλληνα Υφυπουργού Εθνικής Οικονομίας Κωσταντίνο Βαΐτσο και του Αλβανού Υπουργού Εξωτερικού Εμπορίου Σάνε Κορμπέτσι (Sane Korbeci), η οποία επικύρωνε την ακτοπλοϊκή σύνδεση Κέρκυρας-Αγίων Σαράντα.¹⁹⁸

Στη συνέχεια, πέραν και της άρσης του εμπολέμου που επιχείρησε το ΠΑΣΟΚ δύο χρόνια αργότερα, οι ελληνοαλβανικές σχέσεις χαρακτηρίζονταν από ένα γενικότερο θετικό κλίμα. Από τον Νοέμβριο του 1986 ως και τον Ιανουάριο του 1987, τα Τίρανα και η Αθήνα προχώρησαν σε μια σειρά υπογραφής συμφωνιών διευρύνοντας περαιτέρω τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Η πρώτη συμφωνία ήταν μεταξύ του Αθηναϊκού και του Αλβανικού Πρακτορείου ειδήσεων το 1986, ενώ η δεύτερη ήταν η υπογραφή ενός Πρακτικού Συνεργασίας μεταξύ του Έλληνα Υπουργού Εθνικής Οικονομίας Γιάννου Παπαντωνίου και του Αλβανού ομολόγου του Κορμπέτσι.¹⁹⁹

Μετά τον θάνατο του Χότζα το 1985, η αλβανική εξωτερική πολιτική έκανε ένα πρώτο-συμβολικό-βήμα προς της απομάκρυνση της απομόνωσης, καθώς συμμετείχε σε διαβαλκανική διάσκεψη των Υπουργών Εξωτερικών. Ειδικότερα, μετά από παρότρυνση και υποστήριξη από την Αθήνα, η αλβανική αντιπροσωπεία μετέβη στο Βελιγράδι που θεωρούνταν ιδιαίτερα εχθρικό για τους Αλβανούς κομμουνιστές.²⁰⁰

---

¹⁹⁸Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 355-356.

¹⁹⁹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 358.

²⁰⁰Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 371.

Η άρση της εμπόλεμης κατάστασης το 1987

Παρά την υπογραφή πλείστων συμφωνιών και την ενισχυμένη επαφή των δύο πλευρών, υπήρχε ένα σημαντικό πρόβλημα που άμβλυε την εξέλιξη των ελληνοαλβανικών σχέσεων που δεν ήταν άλλο από την άρση της εμπόλεμης κατάστασης. Με την πρώτη απόπειρα μάλιστα να γίνεται από τη κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, το ΠΑΣΟΚ κινήθηκε πιο δραστήρια προς αυτή την κατεύθυνση. Ήδη, το 1985 δημοσιεύθηκε στην αλβανική *Φωνή του Λαού* συνέντευξη του Καρόλου Παπούλια, στην οποία διαφαινόταν η πρόθεση της κυβέρνησης να προχωρήσει σε αυτό το βήμα.²⁰¹ Μάλιστα η κυβέρνηση συνάντησε ισχυρή αντίσταση τόσο από την αξιωματική αντιπολίτευση όσο και από τον ελληνικό Τύπο, ο οποίος αποδοκίμαζε τη πολιτική αυτή του Παπούλια, καθώς επεδίωκε την άρση χωρίς να πάρει ουσιαστικά ανταλλάγματα από τα Τίρανα.

Η κυβέρνηση όμως δεν πτοήθηκε κι επέμεινε στην κατεύθυνση αυτή, με τον Παπούλια να αναφέρεται πάνω στο ζήτημα και στη Βουλή ένα χρόνο μετά τη συνέντευξή του. Στην ομιλία του στη Βουλή αναφέρθηκε στο γεγονός πως μετά το 1971, το μόνο βήμα που έχει γίνει για το άνοιγμα προς την Αλβανία ήταν αποκλειστικά σε οικονομικό επίπεδο, χωρίς κάποια ουσιαστική πρόοδο. Η ελληνική πολιτική επομένως-κατά τον Υπουργό Εξωτερικών-θα έπρεπε να ακολουθήσει τη συγκεκριμένη γραμμή καθώς μόνο αυτή ήταν η κατάλληλη λύση προκειμένου και να αναπτυχθούν οι σχέσεις φιλίας με την Αλβανία και να ενισχυθεί περαιτέρω η παρουσία της μειονότητας στην Αλβανία, εξασφαλίζοντας στενότερες επαφές με εκείνη.²⁰²

Μετά από αυτή την ομιλία, στις 28 Αυγούστου 1987 η κυβέρνηση με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου προχώρησε μονομερώς στον αποχαρακτηρισμό της Αλβανίας ως "εχθρικό κράτος", βάσει του νόμου 2636/1940.²⁰³ Αυτή η απόφαση όμως βρήκε έντονη αντίδραση από το πολιτικό σκηνικό. Πρώτα απ' όλα, ο ίδιος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Χρήστος Σαρτζετάκης είχε ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα εθνικά θέματα, φαινόταν ιδιαίτερα αρνητικός στο ενδεχόμενο υπογραφής του

---

²⁰¹Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 356.

²⁰²Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 357-358.

²⁰³Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 358.

σχετικού διατάγματος. Καθώς όμως ο Παπανδρέου δεν ήθελε να έλθει σε ρήξη με τον Πρόεδρο Σαρτζετάκη, πρόκρινε τη λύση επικύρωσης με πράξη του υπουργικού συμβουλίου. Αυτή όμως η πράξη του υπουργικού συμβουλίου δεν δημοσιεύθηκε σε ΦΕΚ, παρά μόνο κυρώθηκε στα πρακτικά ένα μήνα μετά από τον Παπανδρέου και τον γραμματέα του Συμβουλίου.²⁰⁴

Ο αρχηγός επίσης της αξιωματικής αντιπολίτευσης Κωνσταντίνος Μητσοτάκης δήλωσε ότι η απόφαση αυτή δεν δεσμεύει σε τίποτα τον ελληνικό λαό, συνεχίζοντας τη συμπαράσταση προς τους Βορειοηπειρώτες. Δύο μήνες μετά την απόφαση αυτή, η Βουλή συζήτησε το συγκεκριμένο ζήτημα με αφορμή και την ερώτηση που κατέθεσε η ανεξάρτητη βουλευτής Βιργινία Τσουδερού, καθώς διαφωνούσε με τη μονομερή άρση δίχως την απόσπαση εγγυήσεων από την Αλβανία για τους Βορειοηπειρώτες.²⁰⁵ Εντονότατη όμως υπήρξε κι η αντίδραση των βορειοηπειρωτικών συλλόγων, καθώς προώθησαν τα αιτήματά τους μέσω της Κεντρικής Επιτροπής Βορειοηπειρωτικού Αγώνα και του Συλλόγου Βορειοηπειρωτών Αθηνών τον Απρίλιο του 1986 σε τηλεγράφημα στον πρωθυπουργό, τον υπουργό Εξωτερικών αλλά και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, προκειμένου να μην προχωρήσουν στην άρση του εμπόλεμου.²⁰⁶

---

²⁰⁴ Παντελής Σαββίδης, «Το εμπόλεμο με την Αλβανία», *Ανιχνεύσεις.gr*, Θεσσαλονίκη 23 Δεκεμβρίου 2022 (<https://www.anixneuseis.gr/to-εμπολεμο-με-την-αλβανια/>, τελ. επίσκεψη: 22/05/2023)

²⁰⁵ Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 358.

²⁰⁶ Θαλής Μυλωνάς, *Το Βορειοηπειρωτικό στο κατώφλι της εθνικής μειοδοσίας*, Αθήνα 1987, σσ. 78-80. Τα τηλεγραφήματα έχουν δημοσιευθεί στο Παράρτημα της παρούσας εργασίας.

Οι εξελίξεις στον ανατολικό συνασπισμό και η πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος, 1989-91

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, τα προβλήματα στην Ανατολική Ευρώπη είχαν ενταθεί. Η οικονομική δυσπραγία, το στεγαστικό πρόβλημα, η έλλειψη καταναλωτικών αγαθών ήδη προκαλούσε τη δυσφορία των πολιτών των κρατών αυτών προς αυτά τα καθεστώτα. Η απόφαση όμως του Οκτωβρίου του 1989 από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, σύμφωνα με την οποία έπαυε να ισχύει το Δόγμα Μπρέζνιεφ-δηλαδή η επέμβαση του Κόκκινου Στρατού στα εσωτερικά ζητήματα των κρατών-επιτάχυνε την εικόνα κατάρρευσης του ανατολικού συνασπισμού, η οποία όμως δεν έγινε με τον ίδιο τρόπο παντού.²⁰⁷

Η αρχή είχε γίνει με τη Πολωνία και την Ουγγαρία, στις οποίες το 1989 το κομμουνιστικό καθεστώς κατέρρευσε. Ακολούθησαν μετά η Τσεχοσλοβακία και η Ρουμανία, με τη πρώτη να μεταβαίνει ομαλά σε δημοκρατικό καθεστώς το 1991 και τη δεύτερη να προχωρά σε μια πιο βίαια μετάβαση, καθώς η απόφαση του Νικουλάε Τσαουσέσκου να καταστείλει βίαια εξέγερση στη Τιμισοάρα οδήγησε στην έκρηξη μιας μαζικής αντίδρασης του λαού εναντίον του καθεστώτος του, η οποία έφτασε στην εκτέλεση τόσο του ιδίου όσο και της συζύγου του Ελένα.²⁰⁸

Η σημαντικότερη όμως εξέλιξη στο διάστημα αυτό, ήταν η πτώση του Τείχους του Βερολίνου και η επακόλουθη γερμανική ενοποίηση. Ειδικότερα, μέχρι και το 1989 η Ανατολική Γερμανία ήταν από τα πιο ισχυρά κράτη του ανατολικού συνασπισμού. Η στιβαρή εξουσία του Έριχ Χόνεκερ όμως βρέθηκε σε ένα τέλμα, το οποίο έγινε εμφανές μετά από επίσκεψη του Γκορμπατσώφ στο ανατολικό Βερολίνο τον Οκτώβριο του 1989. Η επακόλουθη αλλαγή ηγεσίας δεν ήταν αρκετή, καθώς στις 9 Νοεμβρίου η νέα κυβέρνηση ανακοίνωσε την ελεύθερη μετακίνηση στο εξωτερικό με αποτέλεσμα οι Ανατολικογερμανοί να γκρεμίσουν το Τείχος στο Βερολίνο, προκειμένου να περάσουν στο δυτικό τμήμα.²⁰⁹

---

²⁰⁷ Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, σ. 309.

²⁰⁸ Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, σσ. 309-310.

²⁰⁹ Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, σσ. 310-311.

Αυτές οι εξελίξεις όμως δεν μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστη την ίδια τη Σοβιετική Ένωση. Καθώς ο Γκορμπατσώφ άφησε τα παραπάνω γεγονότα να εξελιχθούν χωρίς κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα, τον Αύγουστο του 1991 εκδηλώθηκε στρατιωτικό κίνημα στη Μόσχα, με τον ίδιο να κρατείται στη Κριμαία. Το κίνημα αυτό όμως δεν άντεξε πολύ, καθώς ο Μπόρις Γιέλτσιν, ο νέος πρόεδρος της Ρωσικής Σοβιετικής Δημοκρατίας-όντας υπέρμαχος των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων-αντέδρασε στο κίνημα συναντώντας ευρεία λαϊκή υποστήριξη.

Η αντίδραση αυτή του Γιέλτσιν οδήγησε στη κατάρρευση του κινήματος αυτού και στη περαιτέρω ισχυροποίησή του έναντι του Γκορμπατσώφ. Μέσα σε όλη αυτή τη τεταμένη κατάσταση, ένα μήνα αργότερα οι Βαλτικές πρώην δημοκρατίες-Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία-ανακήρυξαν την ανεξαρτησία τους από την ΕΣΣΔ. Η αποχώρηση όμως της Ουκρανίας κατέδειξε ότι η Σοβιετική Ένωση ήταν πολύ κοντά στη διάλυση, η οποία τελικά συνέβη στις 25 Δεκεμβρίου του 1991.²¹⁰

Την ίδια περίοδο που συνέβαιναν αυτά στον ανατολικό συνασπισμό, και η ίδια η Αλβανία κατέρρευσε με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Την άνοιξη του 1990, ο αλβανικός τύπος δημοσίευσε σειρά άρθρων από ανθρώπους που είτε ήταν πολέμιοι του καθεστώτος-όπως ο επιφανής λογοτέχνης Ισμαήλ Κανταρέ (Ismail Kadare)-είτε ανήκαν στην άρχουσα τάξη-όπως ο προσωπικός γιατρός του Χότζα Ύλι Πόπα (Ylli Popa)-είτε ακόμη κι από νέα πολιτικά πρόσωπα-όπως ο νεοεμφανιζόμενος πολιτικός Σαλί Μπερίσα (Sali Berisha).²¹¹

Η πτώση του καθεστώτος προήλθε από μαζικές κινητοποιήσεις στη κεντρική πλατεία των Τιράνων στις 2 Ιουλίου 1990, ενώ χιλιάδες άνθρωποι συνέρρεαν μαζικά στις πρεσβείες των ξένων χωρών ζητώντας πολιτικό άσυλο. Τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς, οι φοιτητές προχώρησαν κι εκείνοι σε μαζικές διαδηλώσεις, οι οποίες είχαν την υποστήριξη των ανθρακωρύχων στο Βαλίας (Valias). Το ΚΕΑ συγκάλεσε άμεσα σε συνεδρίαση τη 5^η ολομέλεια, η οποία αποφάσισε να επιτρέψει τον σχηματισμό ανεξάρτητων πολιτικών σχηματισμών. Η απώλεια αυτή του μονοπωλίου της εξουσίας από το ΚΕΑ, σήμανε την ουσιαστική κατάρρευση του καθεστώτος.²¹²

---

²¹⁰ Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, σσ. 318-319.

²¹¹ Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σσ. 384-385.

²¹² Ντάγιος, *Ελλάδα και Αλβανία*, σ. 385.

Η επίδραση της μειονότητας στις ελληνοαλβανικές σχέσεις

Σε ένα πρώτο επίπεδο, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως η μειονότητα δεν μπόρεσε να ασκήσει έναν ιδιαίτερο ρόλο στη διαμόρφωση των ελληνοαλβανικών σχέσεων. Αυτό οφείλεται ως επί το πλείστον στους εξής βασικούς λόγους: στην απαγόρευση της θρησκείας, στη μετακίνηση του πληθυσμού και στην απαγόρευση της χρήσης της ελληνικής. Ως προς τη πρώτη, με τη κήρυξη της αθεΐας, το καθεστώς προσπάθησε να αποδυναμώσει τον χαρακτήρα της μειονότητας μέσω αυτού του νόμου. Τα πράγματα είναι πιο ξεκάθαρα στους άλλους δύο τρόπους, καθώς το καθεστώς έστειλε Έλληνες να εγκατασταθούν στα βόρεια της χώρας και Αλβανούς αντίστοιχα στο νότο, ενώ πληροφορίες αναφέρουν πως το καθεστώς αποθάρρυνε τη χρήση της ελληνικής γλώσσας. Θα πρέπει σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε το εξής: ενώ η αποθάρρυνση χρήσης της ελληνικής στόχευε αποκλειστικά στην ελληνικότητα της μειονότητας, οι άλλες δύο απαγορεύσεις επηρέασαν ολόκληρη την αλβανική κοινωνία, ανεξαρτήτως εθνικότητας. Ο βασικός στόχος τους ήταν να εξασφαλίσουν την ασφάλεια του καθεστώτος, ελέγχοντας ολόκληρη την αλβανική κοινωνία. Βέβαια, μπορούμε να εντοπίσουμε κάποιους οικονομικούς λόγους πίσω από τις απαγορεύσεις στη μειονότητα.²¹³

Για τις μετακινήσεις ειδικότερα, αυτές ξεκίνησαν από το καθεστώς το 1949 με νόμο, ο οποίος προέβλεπε τη μετακίνηση ατόμων που θεωρούνταν “επικίνδυνοι για τη κοινωνία” με τις οικογένειές τους. Η διαδικασία αυτή διευρύνθηκε και στη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 και του 1960 κι απέκτησε νομικό υπόβαθρο με το Νόμο 5912 στις 26 Ιουνίου 1979. Πέραν όμως των επικίνδυνων, οι μετακινήσεις αυτές αφορούσαν και συγγενείς ατόμων που είχαν διαφύγει από την Αλβανία ή κρύβονταν.²¹⁴

Ως προς τις απαγορεύσεις της γλώσσας, πρέπει να αναφέρουμε τα εξής. Αρχικά, το κόμμα προσπάθησε να περιορίσει σημαντικά τη χρήση της γλώσσας, ξεκινώντας από την αντικατάσταση των «ξενικών» ονομάτων. Το 1975, το καθεστώς πέρασε νόμο που απαγόρευε τη χρήση ονομάτων που θεωρούνταν “ακατάλληλα κι επικίνδυνα” από

---

²¹³Poulton, *The Balkans*, σ. 198.

²¹⁴Poulton, *The Balkans*

πολιτικής και ηθικής απόψεως. Ενώ αυτό-σύμφωνα με μαρτυρίες-επηρέασε τους Έλληνες, ο νόμος αυτός δεν αφορούσε τους μουσουλμάνους(καθώς ο ίδιος ο Χότζα θα έπρεπε να αλλάξει το όνομά του, μιας και το επώνυμό του είναι ένα ιερατικό αξίωμα στο Ισλάμ). Ήδη όμως από το διάστημα 1967-69, φημολογείται ότι το καθεστώς έστειλε στην ελληνική μειονότητα έναν κατάλογο με εγκεκριμένα ελληνικά ονόματα.²¹⁵

Το ζήτημα της γλώσσας είναι λίγο πιο περίπλοκο. Από τη μία πλευρά, έχει υποστηριχθεί ότι η ελληνική γλώσσα απαγορευόταν να χρησιμοποιηθεί έξω από το σπίτι(το ίδιο ίσχυε και για άλλες γλώσσες όπως τα σλαβομακεδονικά και τα ιταλικά), με τα σχολεία μάλιστα να απαγορεύουν μάλιστα στα μειονοτικά παιδιά να μιλάνε ελληνικά, όπως συνέβαινε και στις ένοπλες δυνάμεις αλλά και στα επισκεπτήρια φυλακισμένων. Από την άλλη πλευρά όμως, το ίδιο το Κόμμα Εργασίας διένειμε σε εβδομαδιαία βάση την εφημερίδα *Λαϊκό Βήμα*, που ήταν το όργανο του Δημοκρατικού Μετώπου του Αργυροκάστρου, η οποία ήταν σε κυκλοφορία από τις 25 Μαΐου 1945. Υπήρχαν επίσης δημοσιεύσεις βιβλίων καθώς και ραδιοφωνική εκπομπή στα ελληνικά.²¹⁶

Οι αλλαγές αυτές των ονομάτων όμως δεν επηρέασαν μόνο τους ανθρώπους, αλλά επεκτάθηκαν και στα τοπωνύμια. Ειδικότερα, με το Νόμο 225 του 1975 το καθεστώς προσπάθησε να αλλάξει τόσο διάφορα τοπωνύμια με πιο “κατάλληλα αλβανικά ονόματα” όσο και μέρη με ονόματα χριστιανών αγίων. Το τελευταίο μάλιστα εφαρμόστηκε σε πολλά μέρη του νότου, αλλά και σε μη ελληνικά τοπωνύμια.²¹⁷ Ως προς τα ονόματα των ατόμων της μειονότητας, πρέπει να πούμε πως αυτά-τα οποία προέρχονταν από αγίους και μάρτυρες της χριστιανοσύνης-χρησιμοποιούνταν κυρίως στο στενό οικογενειακό περιβάλλον. Πολλές φορές, οι Έλληνες δήλωναν αλβανικό όνομα, με τα παιδιά πολλές φορές να το χρησιμοποιούν στο σχολείο.²¹⁸

Σχετικά με την εκπαίδευση της μειονότητας, πρέπει να αναφέρουμε πως αυτή γινόταν κυρίως στα ελληνικά σχολεία, τα οποία υπήρχαν από τον 16^ο αιώνα. Συνήθως

---

²¹⁵Poulton, *The Balkans*, σ. 199.

²¹⁶Poulton, *The Balkans*, σ. 200.

²¹⁷Poulton, *The Balkans*, σσ. 199-200.

²¹⁸Poulton, *The Balkans*, σ. 200.

τα σχολεία αυτά ήταν τα σχολεία των χωριών των Ελλήνων, η ανέγερση των οποίων εγκρινόταν από το κόμμα στη περίπτωση όπου έμεναν στο χωριό μειονοτικοί. Το καθεστώς όμως του μειονοτικού αποδιδόταν στα χωριά με αμιγώς ελληνικό πληθυσμό. Στη περίπτωση που Αλβανοί πήγαιναν να εγκατασταθούν στο χωριό, αυτομάτως αυτό έχανε το μειονοτικό του καθεστώς. Σχετικά με την εκπαίδευση, τα πρώτα τέσσερα έτη τα παιδιά μάθαιναν την ελληνική στα μαθήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, με την ελληνική όμως να θεωρείται ως ξένη γλώσσα.²¹⁹ Ο Χότζα αρχικά σεβάστηκε την υποχρέωση των μειονοτικών να γνωρίζουν τη μητρική τους γλώσσα, σε σημείο μάλιστα που τα σχολεία της περιοχής δίδασκαν τα μαθήματα 80% στην ελληνική και 20% στην αλβανική γλώσσα. Από το 1953 όμως, η κατάσταση αυτή άλλαξε και τα ποσοστά αυτά αντιστράφηκαν, με αποτέλεσμα τα μαθήματα να γίνονταν κατά 80% στα αλβανικά και 20% στα ελληνικά, όπου το 20% αντιπροσώπευε τα μαθήματα της γλώσσας και της λογοτεχνίας.²²⁰

Ένα στοιχείο που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι η συμμετοχή των Βορειοηπειρωτών στις κομματικές δομές. Ενώ υπήρχαν πολλοί Βορειοηπειρώτες που ήταν μέλη του ΚΕΑ και του Δημοκρατικού Μετώπου (Fronti Demokratik i Shqipërisë), οι κομματικές δομές δεν κατέγραφαν την εθνικότητα των μελών. Από τη στιγμή επομένως που μας είναι άγνωστα τα νούμερα των μειονοτικών, οι όποιες ενδείξεις υπάρχουν για συμμετοχή πολλών Ελλήνων στα όργανα του καθεστώτος θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν και τους πολιτικούς πρόσφυγες που ήρθαν μετά το τέλος του εμφυλίου.²²¹

Οι συγκεκριμένοι αριστεροί δεν διαφοροποιήθηκαν από τη κομματική γραμμή, ακολουθώντας ειδικότερα την αντικληρική γραμμή του κόμματος. Η θρησκευτική αυτή στάση των Ελλήνων καταδεικνύει τον φόβο που ένιωθαν για τη καταγωγή τους, προχωρώντας στην υιοθέτηση αλβανικών ονομάτων και στην αποκοπή με τη θρησκευτική τους ταυτότητα, προκειμένου να ανελιχθούν στα υψηλά κομματικά κλιμάκια.²²²

---

²¹⁹Poulton, *The Balkans*, σ. 199.

²²⁰Ago, «Ελληνοαλβανικές σχέσεις στον Ψυχρό Πόλεμο», σ. 260.

²²¹James Pettifer, «The Greek minority in Albania in the aftermath of Communism», *Conflict Studies Research Centre*, Σρίβεναμ 2001, σ. 7.

²²²Pettifer, «The Greek minority in Albania»

Παρά όμως τα προβλήματα που συνάντησε η μειονότητα, πρέπει να αναφερθούν και τα εξής. Η ελληνική μειονότητα έχει θεωρηθεί από πολλούς ερευνητές μια από τις πιο ευνοημένες, αν όχι η πιο ευνοημένη, μειονότητα στην Αλβανία. Το γεγονός πως οι Έλληνες της χώρας συμμετείχαν στην αλβανική αντίσταση στη διάρκεια της Κατοχής της χώρας, οδήγησε το καθεστώς να έχει μια σχετική μετριοπάθεια απέναντι στους Έλληνες. Αυτό ήταν πιο επιτακτικό, από τη στιγμή που το ίδιο το κράτος είχε τη μειονότητα ως τη «βιτρίνα» της χώρας στο εξωτερικό(και στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς).²²³ Ενδεικτική είναι άλλωστε μια επιστολή του Χότζα προς του μειονοτικούς της Δερόπολης, στην οποία τονίζονται οι κοινοί αγώνες για την επίτευξη του σοσιαλισμού, με τον Χότζα μάλιστα να εκφράζει την επιθυμία του να επισκεφθεί τη περιοχή της Δερόπολης.²²⁴

Η πολιτική του καθεστώτος μπορούμε να πούμε ότι συνοψίστηκε σε δύο βασικές κατευθύνσεις: αφ' ενός η άτυπη μεν-άκαμπτη δε-θέσπιση της μειονοτικής ζώνης, όπου επιτρεπόταν η διδασκαλία των ελληνικών στο οκτάχρονο μόνο σχολείο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω κι αφ' ετέρου η απουσία των διακρίσεων στους μειονοτικούς στη περίπτωση που εκείνοι είχαν συμμετοχή στην οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Το καθεστώς θα λέγαμε, προσπαθούσε να κάνει τη μειονότητα μια αγροτική κοινότητα.²²⁵ Η γενικότερη πολιτική όμως του καθεστώτος, είχε ως βασική προϋπόθεση την απομάκρυνση των Ελλήνων από την ελληνική εθνική ιδεολογία και την υιοθέτηση μιας πιο «μειονοτικής» ταυτότητας, προωθώντας την ιδέα της «ελληνικής μειονότητας».²²⁶

Ενδεικτικό είναι άλλωστε πως με την εξαίρεση της Χιμάρας και της βορειότερης Νάρτας(Nartë), η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας δεν απαγορεύθηκε από το καθεστώς στις μειονοτικές περιοχές. Εδώ πρέπει να γίνει μία ακόμη σχετική παρατήρηση: ο Χότζα δεν προώθησε ιδιαίτερα την πληθυσμιακή αλλοίωση των

---

²²³ Λάμπρος Μπαλτσιώτης, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας σήμερα», στο Γιάννης Πέππας, *Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, σσ. 2-30, arvanitika.blogspot.com, τελ. επίσκεψη: 30/05/2023, σ. 4.

²²⁴ Επιστολή του Χότζα προς τους κοοπερατιβιστές της Δερόπολης, στο Enver Hoxha, *Two friendly peoples*, Τορόντο 1985 (ανατύπωση), σσ. 367-368. Η επιστολή παρατίθεται στο Παράρτημα της παρούσας εργασίας

²²⁵ Μπαλτσιώτης, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας σήμερα», σσ. 4-5.

²²⁶ Μπαλτσιώτης, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Μια προσπάθεια προσέγγισης», σ. 70.

περιοχών του ελληνοφώνου πληθυσμού. Η συμβολοποίηση όμως της Δρόπολης(Dròpull) ως της βασικής μειονοτικής περιοχής, δίνει τη δυνατότητα για μεγαλύτερη αφομοίωση των υπόλοιπων μειονοτικών περιοχών.²²⁷ Από τη στιγμή που οι Έλληνες με τον έναν ή τον άλλο τρόπο αφομοιώθηκαν, πολύ γρήγορα εντάχθηκαν στον αλβανικό κοινωνικό ιστό. Αυτό φανερώνει και το ότι ουσιαστικά δεν υπάρχουν φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού ή περιθωριοποίησης. Μάλλον θα λέγαμε το αντίθετο: υπήρχαν έντονα τα φαινόμενα των μικτών γάμων, όπου ένας στους δύο γάμους είχε Ελληνίδα/Έλληνα μειονοτικό/-ή.²²⁸

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των Ελλήνων αλλά και το χαμηλό ποσοστό γεννητικότητας στον αλβανικό νότο, ενίσχυσαν τη παρουσία των μειονοτικών στη δημόσια ζωή της χώρας, αλλά ως Αλβανοί. Πέραν από δημόσιοι υπάλληλοι, πολλοί έφτασαν στις θέσεις των ανώτατων αξιωματικών τόσο του Στρατού όσο και των Σωμάτων Ασφαλείας, με μερικούς μάλιστα να γίνονται από διπλωμάτες μέχρι και υπουργοί.²²⁹ Από τις πιο γνωστές περιπτώσεις είναι αυτή του Κίτσου Μουστάκη(Κίτσο Mustaqi), ο οποίος ήταν υπουργός Άμυνας της χώρας.²³⁰

Η αναφορά στην εξαίρεση της Χιμάρας γενικότερα, οφείλεται στη γεωγραφική θέση της πόλης και στην αντίδραση του αλβανικού εθνικισμού. Το γεγονός πως η πόλη έχει υπό την «εποπτεία» της την Αδριατική θάλασσα και τα Στενά της Κέρκυρας, έκανε επιτακτικό τον έλεγχο του ελληνικού στοιχείου στη πόλη. Οι Έλληνες Χειμαρριώτες όμως αντέδρασαν δυναμικά στις εξελίξεις στη χώρα. Λόγω του αποκλεισμού της από τη μειονοτική ζώνη, ήταν η μόνη πόλη που δεν αποδέχθηκε τη κυβέρνηση του Χότζα επισήμως το 1946. Ως αντίδραση σε αυτό, το 1954 το Πολιτικό Γραφείο του ΚΕΑ αποφάσισε να ανεγερθούν στη πόλη θέρετρα «για τον λαό», αλλά και τα κομματικά στελέχη.²³¹

---

²²⁷Μπαλτσιώτης, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας σήμερα», σ. 5.

²²⁸Μπαλτσιώτης, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Μια προσπάθεια προσέγγισης», σσ. 70-71.

²²⁹Μπαλτσιώτης, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας σήμερα»

²³⁰Hoover Institute Press, *Yearbook on International Communist Affairs*, επιμ.: Robert Wesson, Στάνφορντ 1983, σ. 293. Για μια παρουσίαση των πεπραγμένων του, βλ. Albert Zholi, *Kiço Mustaqi. Ministri i Mbrojtjes midis dy sistemëve*[=Κίτσο Μουστάκι, Ο υπουργός Άμυνας ανάμεσα σε δύο συστήματα], Τίρανα 2011.

²³¹Σταύρος Τζίμας, «Ο πόλεμος της Χειμάρρας: Από τον αποκλεισμό του 1945 στη σύλληψη Μπελέρη», εφ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα 14 Μαΐου 2023

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχείρησε να παρουσιάσει αφ' ενός τις ελληνοαλβανικές σχέσεις από την επανέναρξή τους το 1971 μέχρι και τη κατάρρευση των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» το 1991, αφ' ετέρου την επίδραση που είχε σε αυτές η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας. Η παρουσία της μειονότητας στη χώρα, μπορεί να οριοθετηθεί στις περιφέρειες των Αγίων Σαράντα, του Αργυροκάστρου και της Αυλώνας. Ένα όμως σημαντικό πρόβλημα είναι ότι δεν γνωρίζουμε τα ακριβή νούμερα των κατοίκων που δηλώνουν Έλληνες ή ελληνικής καταγωγής, λόγω των πολιτικών ομογενοποίησης και αφομοίωσης των μειονοτικών στην αλβανική κοινωνία. Παρά όμως τα προβλήματα που αντιμετώπισε η μειονότητα, σε συνταγματικό επίπεδο προβλέπεται τόσο το δικαίωμα στη προστασία του εθνικού της χαρακτήρα όσο και στο δικαίωμα διδασκαλίας της μητρικής της γλώσσας.

Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις μετά την ίδρυση του αλβανικού κράτους ανέκαθεν, χαρακτηρίζονταν από μια σχετική δυσπιστία, λόγω και της παρουσίας της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία. Η απελευθέρωση της Αλβανίας από τις δυνάμεις του Άξονα το 1944 κι η εγκαθίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Αλβανίας το 1946, διατήρησε ή και μάλλον ενέτεινε το δύσπιστο κλίμα μεταξύ των δύο πλευρών, καθώς την ίδια περίοδο είχε ξεκινήσει ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Στα επόμενα χρόνια, το κλίμα μεταξύ των δύο πλευρών μπήκε σε ένα παρατεταμένο τέλμα, καθώς κι η Ελλάδα είχε συμμετοχή στην απόπειρα ανατροπής του Χότζα, η οποία όμως δεν είχε επιτυχία. Στο διάστημα όμως από το 1953 και τη λήξη της επιχείρησης Valuable μέχρι και την επιβολή του ελληνικού στρατιωτικού πραξικοπήματος, άλλαξε σημαντικά ο διεθνής προσανατολισμός της Αλβανίας, καθώς ήρθε σε ρήξη με τη Σοβιετική Ένωση και τα κράτη δορυφόρους της ήδη από το 1961(οριστικά αποχώρησε από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας το 1968). Η σοβιετική κατάπνιξη μάλιστα της Άνοιξης της Πράγας, οδήγησε την αλβανική πλευρά σε πλήρη αναθεώρηση της εξωτερικής της πολιτικής. Σε αυτό βοήθησε και το ελληνικό στρατιωτικό καθεστώς, το οποίο επιχείρησε να αποκτήσει διπλωματικά ερείσματα. Το γενικότερο θετικό κλίμα επιβεβαιώθηκε από την επίσημη επανέναρξη των σχέσεων των δύο χωρών το 1971, έστω και σε επίπεδο επιμελητηρίου.

Το πρώτο διάστημα κινήθηκε πολύ θετικά μεταξύ των δύο πλευρών, καθώς ήταν από κοινού η επιθυμία για τη συνεργασία μεταξύ τους, παρά τις αντιδράσεις των Βορειοηπειρωτικών συλλόγων που ζητούσαν τη διακοπή των σχέσεων με την Αλβανία, αν δεν γινόταν σεβαστά τα δικαιώματά τους. Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο όμως το 1974 άλλαξε σημαντικά τη κατάσταση, καθώς επέφερε την άνοδο του Κωνσταντίνου Καραμανλή στη πρωθυπουργία της Ελλάδας. Η στρατηγική του Καραμανλή σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα έπρεπε να επιδιώξει τις σχέσεις με τις ΗΠΑ και τη στενότερη πρόσδεση ειδικότερα με το σκληρό πυρήνα της Δυτικής Ευρώπης, προκάλεσε τριγμούς στις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Αυτοί ενισχύθηκαν λόγω και της υποστήριξης που παρείχε η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας στους Βορειοηπειρωτικούς συλλόγους και στα αιτήματά τους, ενισχύοντας και πάλι τους φόβους για τον διαμελισμό της Αλβανίας. Η αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ κι ο επακόλουθος προσεταιρισμός χωρών του ανατολικού μπλόκ, όπως η Βουλγαρία κι η Ρουμανία αλλά κι η Γιουγκοσλαβία, προβλημάτισαν την αλβανική πλευρά, η οποία πίστευε ότι υπήρχε υποβάθμιση των ελληνοαλβανικών σχέσεων. Μετά και τη σινο-αλβανική ρήξη το 1978 όμως, οι δύο χώρες ξεκίνησαν να έχουν πιο θερμές σχέσεις σε ένα βαθμό, κυρίως στο επίπεδο του πολιτισμού. Ο θάνατος του στρατάρχη Τίτο το 1980 κι η εξέγερση των Αλβανών του Κοσόβου ένα χρόνο αργότερα, έφεραν κοντά και πάλι τις δύο πλευρές προκειμένου να αποφευχθεί μια γενικευμένη σύρραξη στη Βαλκανική, καθώς είχαν ξεκινήσει οι αποσχιστικές τάσεις στη Γιουγκοσλαβία.

Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία το 1981, άλλαξε για μια ακόμη φορά τα δεδομένα στις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Η κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου, είχε μια έντονα αντι-αμερικανική πολιτική, καθώς θεωρούσε ότι η βασική σύγκρουση δεν ήταν ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ, αλλά ανάμεσα στις ανεπτυγμένες χώρες και τη «περιφέρεια», η οποία ήταν πλήρως εξαρτημένη από αυτές. Η επιλογή μάλιστα του Ηπειρώτη Καρόλου Παπούλια στη θέση του υπουργού Εξωτερικών, ήταν καθοριστική για τη περαιτέρω ανάπτυξη και σύσφιξη των σχέσεων των δύο χωρών. Δύο είναι οι κινήσεις οι οποίες καθόρισαν τις ελληνοαλβανικές σχέσεις αυτή τη περίοδο, το άνοιγμα του τελωνειακού σταθμού στη Κακκαβιά το 1985 κι η άρση του εμπολέμου το 1987. Η άρση του εμπολέμου μέχρι και σήμερα παρουσιάζει νομικά προβλήματα,

δεδομένου ότι δεν έχει ψηφιστεί ως νόμος του κράτους, με προεδρικό Διάταγμα, αλλά είχε σημειωθεί μόνο στα πρακτικά του υπουργικού συμβουλίου της 28^{ης} Αυγούστου 1987. Πέραν όμως των νομικών προβλημάτων, συνάντησε την έντονη αντίδραση τόσο του πολιτικού κόσμου όσο και των Βορειοηπειρωτικών συλλόγων, οι οποίοι ζητούσαν να μη προχωρήσει η άρση. Οι εξελίξεις όμως στην Ανατολική Ευρώπη είναι καθοριστικές, καθώς πέραν της ανόδου του Γκορμπατσώφ ως νέου ΓΓ του ΚΚΣΕ, τον Απρίλιο του 1985 πεθαίνει ο ΓΓ του ΚΕΑ Ενβέρ Χότζα και τον διαδέχεται ο Ραμίζ Αλία. Η περίοδος Αλία συνέπεσε με τη παρατεταμένη κρίση που γνώριζε συνολικά ο ανατολικός συνασπισμός, με αποτέλεσμα να καταρρεύσει το κομμουνιστικό καθεστώς το 1991, όπως κι ολόκληρο το ανατολικό μπλοκ.

Η επίδραση που άσκησε η μειονότητα στις ελληνοαλβανικές σχέσεις ήταν σημαντική. Το καθεστώς της μειονότητας σε γενικές γραμμές υπήρξε καταπιεστικό, καθώς το κομμουνιστικό καθεστώς εμπόδισε την μειονότητα να έρθει σε επαφή με το ελληνικό κράτος. Ο βασικός στόχος επομένως του καθεστώτος ήταν οι Έλληνες της Αλβανίας να θεωρηθούν ως μια μειονότητα κατά τα πρότυπα των οθωμανικών millet, παρά μια εθνική μειονότητα. Γι' αυτό άλλωστε δεν απαγορεύθηκε η διδασκαλία της ελληνικής-περιορίστηκε όμως μόνο στο οκτάχρονο σχολείο-με το ίδιο το ΚΕΑ να προχωρά στην έκδοση εφημερίδας αποκλειστικά στην ελληνική με σκοπό τη μετάδοση της αλβανικής σοσιαλιστικής προπαγάνδας. Μπορούμε να πούμε δηλαδή, πως οι καταπιέσεις που υπέστη η μειονότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό δεν ήταν διαφορετικές από τις καταπιέσεις που υπέστησαν οι εθνικά Αλβανοί. Αυτό οφείλεται και στον πολύ μεγάλο βαθμό ένταξης κι αφομοίωσης των Ελλήνων τόσο στην αλβανική κοινωνία όσο και στα κλιμάκια του κόμματος, προκειμένου να έχουν καλύτερο βιοτικό επίπεδο. Η κύρια όμως εικόνα για τη καταπίεση της μειονότητας που έχουμε, είναι αυτή των Ελλήνων της Χιμάρας. Η πόλη αντιδρώντας σθεναρά στο γεγονός πως δεν συμπεριλήφθηκε στη μειονοτική ζώνη, λόγω και της γεωγραφικής της θέσης, αντιμετωπίστηκε σχετικά εχθρικά από το καθεστώς, μετατρέποντας τη πόλη σε παραθεριστικό κέντρο.

Η σημερινή κατάσταση τόσο μεταξύ των δύο κρατών όσο και της μειονότητας, είναι πολύ διαφορετική. Οι σχέσεις των δύο χωρών είναι σε γενικό βαθμό καλές αλλά με διακυμάνσεις, καθώς μετά τη πτώση του κομμουνισμού το 1991 χιλιάδες Αλβανοί

ήλθαν προς την Ελλάδα σε αναζήτηση καλύτερης ζωής. Τα όποια προβλήματα αντιμετώπιζαν από τη μία οι Αλβανοί μετανάστες στην Ελλάδα και από την άλλη οι Έλληνες της Αλβανίας, προωθούνταν έντονα από τα μέσα ενημέρωσης των δύο χωρών, προκαλώντας σοβαρά προβλήματα στην ομαλοποίηση των σχέσεων των δύο χωρών.²³² Η κατάσταση της μειονότητας όμως είναι απείρως διαφορετική, καθώς η μαζική φυγή των Αλβανών συνοδεύτηκε από τη μετακίνηση των Ελλήνων της Αλβανίας προς το ελληνικό κράτος, μειώνοντας όμως δραστικά τον αριθμό των Ελλήνων στον αλβανικό νότο. Το πρόβλημα αυτό συναντάται πολλώ δε περισσότερο στους μικρούς οικισμούς, από τους οποίους έχει φύγει πολύ μεγάλος αριθμός ανθρώπων με σκοπό να κατευθυνθούν είτε προς την Ελλάδα είτε στις πόλεις του νότου.²³³

Σε πολιτικό επίπεδο επίσης, τα πράγματα δεν είναι αρκετά καλά, καθώς παρά την ίδρυση της οργάνωσης *Ομόνοια* και του μοναδικού κόμματος το οποίο θεωρητικά αντιπροσωπεύει την ελληνική μειονότητα στο αλβανικό Κοινοβούλιο, το ΚΕΑΔ, δεν είναι ισχυρή δύναμη εντός της μειονότητας, λόγω μιας πιο εθνικιστικής ροπής της Ομόνοιας με το ΚΕΑΔ να μην μπορεί να εκλέξει παραπάνω από τρεις βουλευτές, καθώς κατηγορήθηκε για συνδιαλλαγή με τις αλβανικές κυβερνήσεις, ενώ αποτέλεσε και πεδίο ανταγωνισμών.²³⁴

Ίσως το κυριότερο πρόβλημα να συνίσταται στη περίπτωση της Χιμάρας. Μετά τη πτώση του κομμουνισμού, οι παλιοί ιδιοκτήτες ακίνητης περιουσίας προσπάθησαν να επανακτήσουν τις χαμένες τους περιουσίες χωρίς όμως αποτέλεσμα. Η μόνη δυνατότητα να πάρουν πίσω τις περιουσίες τους ήταν ο νόμος 7501/1991 σύμφωνα με τον οποίο προβλέπεται η καλλιέργεια αγροτεμαχίων, ενώ η ιδιοκτησία είναι ακόμη στο κράτος. Λόγω όμως της σημαντικής τουριστικής ανάπτυξης της Αλβανίας τα τελευταία χρόνια, υπάρχει στη περιοχή ένας πόλεμος οικονομικών συμφερόντων, ο οποίος ευνοείται από τις τοπικές Αρχές, προχωρώντας προς όφελος των ανθρώπων αυτών που προσπαθούν μέσω των τουριστικών επενδύσεων να προχωρήσουν στο

---

²³²Σταύρος Τζίμας, *Στον αστερισμό του εθνικισμού. Αλβανία και Ελλάδα στη μετα-Χότζα εποχή*, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 19-20.

²³³Μπαλτσιώτης, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Μια προσπάθεια προσέγγισης», σ. 79.

²³⁴Στις αλβανικές εκλογές μάλιστα του 2009 εξέλεξε μόλις έναν βουλευτή(!). Τζίμας, *Στον αστερισμό του εθνικισμού*, σσ. 69-71.

«ξέπλυμα» μαύρου χρήματος από το εμπόριο ναρκωτικών. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να καταπατώνται οι περιουσίες των Ελλήνων της Χιμάρας. Η τωρινή κυβέρνηση του Έντι Ράμα έχει βρει μια καλή ευκαιρία μέσω των Ελλήνων να προωθήσει μια ανθελληνική ατζέντα, καθώς έχει επιχειρήσει να συνδέσει το «πλυντήριο» του μαύρου χρήματος με εκείνους που “προσπαθούν να εξελληνίσουν” τη περιοχή.²³⁵

Τα όποια προβλήματα υπάρχουν μεταξύ των δύο χωρών είναι εφικτό να λυθούν μόνο μέσω του διαλόγου, ο οποίος όμως θα πρέπει να κινηθεί προς τη προστασία των Ελλήνων μειονοτικών στη γειτονική χώρα, καθώς το βασικότερο πρόβλημα είναι η όλο και μεγαλύτερη μείωση του ελληνικού πληθυσμού στη περιοχή.

---

²³⁵Αγγελος Συρίγος, «Τι συμβαίνει στη Χειμάρα;», εφ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα 30 Μαΐου 2023

BIBΛIOΓPAΦIA

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ago Niko, «Ελληνοαλβανικές σχέσεις στον Ψυχρό Πόλεμο. Η ιστορία πίσω από τα συρματοπλέγματα», στο Συλλογικό, *Ελλάδα και Αλβανία στον Ψυχρό Πόλεμο: πολιτικές, ιδεολογίες, νοοτροπίες*, επιμ.: Ν. Μαραντζίδης-Ηλ. Σκουλίδας, Αθήνα 2021, σσ. 253-268

Βερέμης Θάνας, *Βαλκάνια: από τον 19^ο ως τον 21^ο αιώνα. Δόμηση και αποδόμηση κρατών*, Αθήνα 2015

_____, *Βαλκάνια κι Ιστορία. Ένα πολύχρωμο υπόδειγμα εθνικισμού*, Αθήνα 2016

Γιάνης Γιανουλόπουλος, «Η μυστική επιχείρηση ανατροπής του αλβανικού καθεστώτος από την SIS και τη CIA (1948-1954) και η ελληνική συμμετοχή σε αυτήν» στο Συλλογικό, *Ελλάδα και Αλβανία στον Ψυχρό Πόλεμο: πολιτικές, ιδεολογίες, νοοτροπίες*, επιμ.: Νίκος Μαραντζίδης-Ηλίας Σκουλίδας, Αθήνα 2021. Σς. 79-96

Γιουέ Γιου Κατερίνα, «Ο αγώνας διαδοχής του Μάο», εφ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα Σάββατο 7 Αυγούστου 2021

Διβάνη Λένα, *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας(1830-1947). Απόπειρα πατριδογνωσίας*, Αθήνα 2010

Gallant Thomas, *Νεότερη Ελλάδα: Από τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας μέχρι τις μέρες μας*, μτφρ. Γιάννα Σκαρβέλη, επιστημονική επιμ.: Δήμητρα Λαμπροπούλου-Κατερίνα Γαρδίκια, Αθήνα 2017

Ηλιόπουλος Δημήτρης κ.ά., «Προβλήματα της ελληνικής μειονότητας», στο Μαρία Βλάχου κ.ά., *Οι σχέσεις Ελλάδος-Αλβανίας. Προβλήματα και προοπτικές*, επιμ.: Γεώργιος Δουδούμης, Αθήνα 2021, σσ. 63-101

Hoover Institute Press, *Yearbook on International Communist Affairs*, επιμ.: Robert Wesson, Στάνφορντ 1983

Ηρακλείδης Αλέξης, *Πολυκύμαντες σχέσεις: Έλληνες-Αλβανοί, 1821-2021*, Αθήνα 2022

Κόντης Βασίλης, *Ευαίσθητες ισορροπίες. Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1994

Κούμας Μανόλης, *Δεκαετία πολέμων. Διλήμματα της ελληνικής διπλωματίας 1940-1949*, Αθήνα 2022

Κραμπ Λορίν, «Η Βαλκανική πρόκληση στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας, 1960-1964», στο Συλλογικό, *Τα Βαλκάνια στον Ψυχρό Πόλεμο*, μτφρ. Γιάννης Βογιατζής, επιμ.: Svetozar Rajak, Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, Ειρήνη Καραμούζη, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, Αθήνα 2019, σσ. 236-264

Λιάκουρας Πέτρος, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη. Σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης*, Αθήνα 2007

Lalaj Ana, «Η «εμπλοκή» της Αλβανίας στον Εμφύλιο Πόλεμο της Ελλάδας», απόδοση στα ελληνικά: Ηλίας Σκουλίδας, στο Συλλογικό, *Ελλάδα και Αλβανία στον Ψυχρό Πόλεμο: πολιτικές, ιδεολογίες, νοοτροπίες*, επιμ.: Ν. Μαραντζίδης-Ηλ. Σκουλίδας, Αθήνα 2021, σσ. 63-77

Lindemann Albert S., *Ιστορία της Νεότερης Ευρώπης: Από το 1815 μέχρι σήμερα*, μτφρ. Γιώργος Χρηστίδης, πρόλογος & επιμέλεια: Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης, Αθήνα 2014

Μπαλτσιώτης Λάμπρος, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας σήμερα», στο Γιάννης Πέππας(επιμ.), *Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, σσ. 2-30, arvanitika.blogspot.com, τελ. επίσκεψη: 30/05/2023

___, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Μια προσπάθεια προσέγγισης σε μια μεταβατική κοινωνία», στο Συλλογικό, *Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, επιμ.: Κωνσταντίνος Τσιστελίκης-Δημήτρης Χριστόπουλος, Αθήνα 2003, σσ. 45-125

Μυλωνάς Θαλής, *Το Βορειοηπειρωτικό στο κατώφλι της εθνικής μειοδοσίας*, Αθήνα 1987

Ντάγιος Σταύρος, *Ελλάδα και Αλβανία, 50 χρόνια αμοιβαίας δυσπιστίας. Οι διμερείς σχέσεις και η εθνική ελληνική μειονότητα της Βορείου Ηπείρου 1945-1991*, Θεσσαλονίκη 2015

Οικονομίδης Αλέξανδρος, *Κομμουνιστικό καθεστώς και θρησκεία. Η θρησκευτική πολιτική στη Λαϊκή Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Αλβανίας(1945-1991)*, Θεσσαλονίκη 2016 (μεταπτυχιακή εργασία)

Ristelhueber René, *Ιστορία των Βαλκανικών λαών*, μτφρ.: Αναστασία Μεθενίτη-Αθανάσιος Στεφάνης, Αθήνα 2005

Σαββίδης Παντελής, «Το εμπόλεμο με την Αλβανία», *Ανιχνεύσεις.gr*, Θεσσαλονίκη 23 Δεκεμβρίου 2022(<https://www.anixneuseis.gr/to-εμπολεμο-με-την-αλβανια/>), τελ. επίσκεψη: 22/05/2023)

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Ελληνική εξωτερική πολιτική 1830-1981*, Αθήνα 2020

Σκουλίδας Ηλίας, «Οι σχέσεις Ελλάδος-Αλβανίας», στο Νικόλαος Μέρτζος κ.ά., *Βαλκάνια 1913-2011. Εκατό χρόνια θύελλες και χίμαιρες*, Θεσσαλονίκη 2012, σσ. 203-223

Συρίγος Άγγελος-Κλάψης Αντώνης, *Συνθήκη Λωζάννης και Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, εφ. *Η Καθημερινή*, τ. Β', Αθήνα 2023

Συρίγος Άγγελος, «Τι συμβαίνει στη Χειμάρρα;», εφ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα 30 Μαΐου 2023

Σφέτας Σπυρίδων, *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία, τ.Β': Από το Μεσοπόλεμο στη λήξη του Ψυχρού Πολέμου(1919-1991)*, Θεσσαλονίκη 2011

___, «Η αποκατάσταση των ελληνοαλβανικών διπλωματικών σχέσεων(1970-1971)», στο Συλλογικό, *Ελλάδα και Αλβανία στον Ψυχρό Πόλεμο: πολιτικές, ιδεολογίες, νοοτροπίες*, επιμ.: Νίκος Μαραντζίδης-Ηλίας Σκουλίδας, Αθήνα 2021, σσ. 165-182

___, «Οι σχέσεις Ελλάδας-Αλβανίας», εφ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα Κυριακή 16 Δεκεμβρίου 2018, σ. 30

Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος-Χριστόπουλος Δημήτρης, «Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας: Στιγμιότυπα αβεβαιότητας ως εθνικής αλήθειας», στο Συλλογικό, *Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας*, επιμ.: Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης-Δημήτρης Χριστόπουλος, Αθήνα 2003, σσ. 17-44

Τζίμας Σταύρος, «Ο πόλεμος της Χειμάρρας: Από τον αποκλεισμό του 1945 στη σύλληψη Μπελέρη», εφ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα 14 Μαΐου 2023

_____, *Στον αστερισμό του εθνικισμού. Αλβανία και Ελλάδα στη μετα-Χότζα εποχή*, Θεσσαλονίκη 2010

Κατζηβασιλείου Ευάνθης, «Η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο: «προσλήψεις» και σχολές σκέψης της ελληνικής διπλωματίας», στο Συλλογικό, *Ελλάδα και Αλβανία στον Ψυχρό Πόλεμο: πολιτικές, ιδεολογίες, νοοτροπίες*, επιμ. Νίκος Μαραντζίδης-Ηλίας Σκουλίδας, Αθήνα 2021

_____, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Αθήνα 2019

_____, *Ελληνικός φιλελευθερισμός: Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1923-1979*, Αθήνα 2018

_____, *Στα σύνορα των κόσμων: Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος, 1952-1967*, Αθήνα 2023

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abitz Julie, *Post-socialist city development in Tirana*, Ρόσκιλντε 2006 (μεταπτυχιακή εργασία)

Hoxha Enver, *Two Friendly Peoples*, Τορόντο 1985 (ανατύπωση)

Marku Ylber, *Sino-Albanian Relations during the Cold War, 1949-1978: an Albanian perspective*, Χονγκ Κονγκ 2017 (διδακτορική διατριβή)

McComas Kyra, «The Shadow of Kim Philby: Deceit, Betrayal and British Espionage Literature» στο *Historical Perspectives: Santa Clara University Undergraduate Journal of History, Series II*, Καλιφόρνια 2015, vol. 20, σσ. 38-72

Musabelliu Marsela, «Sino-Albanian Relations: 70 years of retrospective», στο *Working Paper* του China-CEE Institute, Βουδαπέστη 7 Νοεμβρίου 2019, no. 7, σσ. 22

Pettifer James, «The Greek minority in Albania in the aftermath of communism», *Conflict Studies Research Centre*, Σρίβενχαμ 2001, σσ. 1-18

Poulton Hugh, *The Balkans: Minorities and states in conflict*, πρόλογος: Milovan Djilas, Λονδίνο 1994 (ανατύπωση)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΤΟΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

1. Εν Αθήναις τη 14 Απριλίου 1986

Εξοχώτατον Κύριον

Χρήστον Σαρτζετάκην

Πρόεδρον Δημοκρατίας

Εξοχώτατε κύριε Πρόεδρε,

Οι Βορειοηπειρώτες απανταχού της γης **με φρίκη** πληροφορήθηκαν ότι η Ελλάδα **εγκαταλείπει τους υπόδουλους αδελφούς μας** στη Βόρειο Ήπειρο. Κατάσταση για Βορειοηπειρώτες ουδόλως βελτιώθηκε. Με άρση θα χειροτερεύσει χωρίς η Ελλάδα να έχει δικαίωμα επέμβασης.

Εξοχώτατε κύριε Πρόεδρε,

Παρακαλούμε **μην υπογράψετε Προεδρικό Διάταγμα ή Νόμο που μονομερώς θα άρει το εμπόλεμο με την Αλβανία χωρίς να προηγηθεί υπογραφή Συνθήκης**, κατά τα διεθνώς καθιερωμένα, που θα κατοχυρώνει τα εθνικά μας δίκαια και τα ανθρώπινα δικαιώματα των Βορειοηπειρωτών.

Μονομερής άρση του εμπολέμου, χωρίς κατοχύρωση των εθνικών δικαίων, είναι πράξη από διεθνούς διπλωματικής πρακτικής, πρωτοφανής.

2.

Εν Αθήναις τη 14 Απριλίου 1986

Εξοχώτατον Κύριον

Ανδρέα Παπανδρέου

Πρόεδρο Κυβερνήσεως

Εξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε,

Οι Βορειοηπειρώτες απανταχού της γης με φρίκη πληροφορήθηκαν ότι η Ελλάδα εγκαταλείπει τους υπόδουλους αδελφούς μας στη Βόρειο Ήπειρο. Κατάσταση για Βορειοηπειρώτες ουδόλως βελτιώθηκε. Με άρση θα χειροτερεύσει χωρίς η Ελλάδα να έχει δικαίωμα επέμβασης.

Κύριε Πρόεδρε,

Αναλογιζόμενος της ιστορίας του ονόματός σας μην αποδεχθείτε εισήγηση για άρση εμπολέμου με την Αλβανία χωρίς να προηγηθεί υπογραφή Συνθήκης Ειρήνης που θα κατοχυρώνει τα εθνικά μας δίκαια και τα ανθρώπινα δικαιώματα των Βορειοηπειρωτών γιατί θα θεωρηθείτε ως μόνος υπεύθυνος έναντι της ιστορίας και των εξόριστων, φυλακισμένων και των οικογενειών των δολοφονηθέντων από τους Αλβανούς.

Οι Βορειοηπειρώτες με απόφαση Γενικής Συνέλευσης όλων των συλλόγων του ελεύθερου κόσμου δεν θα αποδεχθούν τα τετελεσμένα και θα προχωρήσουν σε δυναμικές ενέργειες για να προστατεύσουν τους υπόδουλους αδελφούς τους.

3.

Εν Αθήναις τη 14 Απριλίου 1986

Εξοχώτατον Κύριον

Κάρολον Παπούλιαν

Υπουργόν Εξωτερικών

Εξοχώτατε Κύριε Υπουργέ,

Οι ελεύθεροι Βορειοηπειρώτες με φρίκη και αγανάκτηση πληροφορήθηκαν ότι ενώ ουδόλως βελτιώθηκε η κατάσταση για τους υπόδουλους αδελφούς τους, εισηγηθήκατε την μονομερή άρση του εμπολέμου χωρίς να προηγηθεί υπογραφή Συνθήκης Ειρήνης που θα κατοχυρώνει τα εθνικά μας δίκαια και τα ανθρώπινα δικαιώματα των Βορειοηπειρωτών.

Η ενέργειά σας αν υλοποιηθεί ισοδυναμεί με εκχώρηση εθνικών δικαίων. Αναλογισθείτε την εθνική και ιστορική ευθύνη που επωμίζεστε ως Έλληνας πολιτικός αλλά και ως Ηπειρώτης.

Ακούσατε τις φωνές απελπισίας των φυλακισμένων, των εξορίστων και των οικογενειών των δολοφονηθέντων από το αλβανικό καθεστώς, που καταδικάζονται γιατί είναι Έλληνες. Μην προβήτε σε ενέργεια που θα σας βαρύνει για το υπόλοιπο της ζωής σας.

Οι Βορειοηπειρώτες με απόφαση Γενικής Συνέλευσης όλων των συλλόγων του ελεύθερου κόσμου δεν θα αποδεχθούν τα τετελεσμένα και θα προχωρήσουν σε δυναμικές ενέργειες για να προστατεύσουν τους υπόδουλους αδελφούς τους.

Πηγή: Θαλής Μυλωνάς, *Το Βορειοηπειρωτικό στο κατώφλι της εθνικής μειοδοσίας*, Αθήνα 1987, σσ. 78-80.

B. ΟΙ ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ ΚΑΙ ΝΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ
ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

Απάντηση του ΓΓ του ΚΕΑ Ενβέρ Χότζα σε επιστολή των κοοπερατιβιστών της Δερόπολης.

Αγαπητοί σύντροφοι κοοπερατιβιστές, σπесиαλίστες και στελέχη,

Δεν έχουν περάσει πέντε χρόνια απ' όταν επισκέφθηκα για τελευταία φορά τη Δερόπολη κι έχω μεγάλη επιθυμία να έρθω πάλι σε σας για να συζητήσουμε διάφορα με τους ανθρώπους της μειονότητας που είναι τόσο στοργικοί και πατριώτες, να δω τα πανέμορφα χωριά της ζώνης σας και τα επιτεύγματα που μου αναφέρατε στο γράμμα που μου στείλατε. Παρακολουθώ διαρκώς τα επιτεύγματά σας με ενδιαφέρον και είμαι πολύ χαρούμενος όταν ακούω ότι όλοι οι αδελφοί κι αδελφές της μειονότητας, συμπεριλαμβανομένων αυτών της Δερόπολης, εκπληρώνουν και ξεπερνάνε τα πλάνα, αυξάνουν τα εισοδήματά τους, βελτιώνουν το βιοτικό τους επίπεδο και το πολιτισμό τους και ζουν χαρούμενοι στη σοσιαλιστική μας Πατρίδα. Αυτά τα επιτεύγματα και τις υποσχέσεις που εσείς, αδελφοί κι αδελφές της κοοπερατίβας των Σωφρατικών,, λάβατε φέτος είναι ο καρπός της σοφίας σας και της ακούραστης δουλειάς και της πλήρους κινητοποίησής σας στην επίτευξη των μεγάλων στόχων που έθεσε το 8^ο Συνέδριο του Κόμματος. Η πρόοδός σας, η νέα ζωή κι η επαναστατική αισιοδοξία που σας χαρακτηρίζουν προέρχονται από την ακλόνητη αυτοπεποίθηση που έχετε στη σωστή Μαρξιστική-Λενινιστική γραμμή του Κόμματος.

Οι επιτυχίες και οι νίκες σας, όπως αυτές του λαού μας, επιτεύχθηκαν κάτω από τη σοφή ηγεσία του Κόμματος Εργασίας της Αλβανίας. Αυτά είναι ζωντανή απόδειξη της γραμμής του και της διεθνιστικής στάσης του, το αποτέλεσμα της λαϊκής ισχύος. Όπως όλος ο λαός μας, κι εσείς, αδελφοί κι αδελφές των Σωφρατικών, έχετε δύναμη. Είναι γνωστό ότι εάν ο λαός δεν είναι ισχυρός, τότε δεν υπάρχει χαρούμενη ζωή, ελευθερία, προλεταριακή δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν μπορούν να προστατευθούν. Εάν κάποιος επιχειρήσει να τα θέσει σε κίνδυνο επιτεθείτε του

χωρίς φόβο επειδή με το μέρος σας έχετε πάντα το Κόμμα Εργασίας, τη σοφή ηγεσία όλου του αλβανικού λαού και την ηγεσία σας, που σας σκέφτεται και προστατεύει το κοινό καλό. Το γνωρίζετε όλοι σας και το βλέπετε μέρα με την μέρα. Επομένως, ενισχύστε την οργάνωση του Κόμματός σας στην κοοπερατίβα με εκείνους που είναι οι πιο αποφασιστικοί και γενναίοι, οι πιο έξυπνοι, σκληρά εργαζόμενοι και ικανοί, στελεχώνουν τα λαϊκά συμβούλια και τις επιτροπές διοίκησης των κοοπερατίβων με τους καλύτερους γιους και τις καλύτερες κόρες της μειονότητας, επειδή με αυτό τον τρόπο τα πράγματα θα πάνε πολύ καλύτερα για εσάς, το Κόμμα και το κράτος θα ισχυροποιηθούν και η κοοπερατιβιστική σας οικονομία θα πετύχει υψηλά επίπεδα ανάπτυξης.

Το Κόμμα διαρκώς φρόντιζε να διασφαλίσει ότι θα μάθετε καλά και θα χρησιμοποιείτε την όμορφη ελληνική γλώσσα, που είναι η μητρική σας γλώσσα. Όλοι εσείς, κοοπερατιβιστές, σπεσιαλίστες και στελέχη, δάσκαλοι και μαθητές συνεχίστε να δουλεύετε ακούραστα να γνωρίζετε και να τελειοποιήσετε περαιτέρω όχι μόνο τη γλώσσα και τα καλά έθιμά σας, αλλά και τα όμορφα τραγούδια και τους όμορφους χορούς σας, τη πλούσια λαϊκή παράδοση και οτιδήποτε καλό το οποίο οι ταλαντούχοι άνθρωποι της μειονότητας, όπως οι άνθρωποι σε ολόκληρη τη χώρα μας, έχουν δημιουργήσει και δημιουργούν. Για οτιδήποτε έχει σχέση με την εξέλιξη της μητρικής σας γλώσσας, των εθίμων και της λαϊκής παράδοσης, των εκπαιδευτικών και πολιτιστικών σας αναγκών και τη δημοσίευση αυτών των πολύτιμων αγαθών, θα έχετε την γενναιόδωρη βοήθεια και υποστήριξη του Κόμματος και της λαϊκής ισχύος όπως είχατε διαρκώς. Στο μέλλον, το Κόμμα θα δημιουργήσει ομορφότερα πράγματα και μεγαλύτερη ευημερία μέρα με τη μέρα, για εσάς και ολόκληρο το λαό.

Η ζωή του εργατικού μας λαού ήταν δύσκολη στο παρελθόν όπως, πολύ σωστά, εκθέσατε σε μουσεία, ώστε να μη ξεχαστεί. Τώρα αυτό το παρελθόν ανήκει στην ιστορία. Επομένως, η οποιαδήποτε απόπειρα εξωτερικού ή εσωτερικού εχθρού της εργατικής τάξης να το επαναφέρει θα αποτύχει. Παρ' όλα αυτά, γνωρίζουμε ότι οι εχθροί μας δεν θα συμβιβαστούν με τη σοσιαλιστική μας πραγματικότητα και δεν θα εγκαταλείψουν ποτέ το στόχο να μας χωρίσουν και να μας αποδυναμώσουν, επομένως, διατηρούμε ισχυρή τη δικτατορία του προλεταριάτου, πάντα έχουμε τα μάτια μας ανοιχτά και το μπαρούτι μας στεγνό. Δε θα επιτρέψουμε ποτέ το σκοτεινό

παρελθόν να επιστρέψει στη χώρα μας. Η εγγύηση για αυτό είναι η ενότητα του λαού και του Κόμματος εναντίον της οποίας ο κάθε εχθρός θα σπάσει το κεφάλι του, όπως έχει γίνει μέχρι σήμερα.

Οι πόλεμοι εναντίον κοινών εχθρών, ξένων κατακτητών και ανώτερων τάξεων που έχουν ρουφήξει το αίμα μας έχουν ενώσει τον αλβανικό λαό και την ελληνική μειονότητα σαν μία σάρκα. Αυτή η ειλικρινής αγάπη έχει δοκιμαστεί κι ενισχυθεί όλο και περισσότερο από το Κόμμα, τόσο στη διάρκεια του Εθνικού Απελευθερωτικού Πολέμου και στη διάρκεια των περίπου τεσσάρων δεκαετιών οικοδόμησης του σοσιαλισμού. Οι Αλβανοί κι οι μειονοτικοί πολέμησαν μαζί και μαζί πέτυχαν την ελευθερία τους, πήραν την εξουσία στα χέρια τους, διασφάλισαν την ελευθερία και την ανεξαρτησία της Πατρίδας και της χαρούμενής τους σοσιαλιστικής ζωής.

Να ενισχύετε την ενότητα σας ο ένας με τον άλλο, να αγαπάτε πάντα την Αλβανία και τον αλβανικό λαό με τη θερμή αγάπη που σας χαρακτηρίζει, όπως κι ο αλβανικός λαός σας αγαπάει το ίδιο θερμά, παραμείνετε ενωμένοι, Αλβανοί και μειονοτικοί, γιατί όταν βαδίζετε ο ένας δίπλα στον άλλο, ολόκληρη η χώρα μας προοδεύει κι ευημερεί, χτίζεται ο σοσιαλισμός, το ανθρώπινο πνεύμα εξευγενίζεται κι η Αλβανία γίνεται απόρθητη. Ζήτω ο αδελφικός ελληνικός λαός τον οποίο ο αλβανικός λαός επίσης αγαπά και σέβεται. Όπως πάντα, ευχόμαστε να είναι καλά οι Έλληνες, όπως κι εκείνοι εύχονται για εμάς.

Για ακόμη μια φορά σας συγχαίρω για τις επιτυχίες που πετύχατε και για τους στόχους που θέσατε αυτή τη χρονιά. Είμαι πεπεισμένος ότι εσείς, που αποδεικνύετε διαρκώς τον σοσιαλιστικό πατριωτισμό σας και την αγάπη σας και την αδάμαστη θέληση για εργασία και για μια ακόμη καλύτερη ζωή, μέσα από την ακούραστη και φωτεινή εργασία θα ανεβάσετε τη κοοπερατίβα σας ανάμεσα στις πιο εξαιρετές της Δημοκρατίας. Να έχετε πάντα επιτυχία!

Ο δικός σας,

Ενβέρ Χότζα

Τίρανα, 27 Ιανουαρίου 1983

Πηγή: Enver Hoxha, *Two friendly peoples*, Τορόντο 1984 (ανατύπωση), σσ. 367-372.